

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BIZBERYAN VE KOYUNLUCA
-GAP BÖLGESİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR KÖY İNCELEMESİ-

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADNAN GÜMÜŞ

Tez Yöneticisi
Prof. Dr. Doğan ÇAĞLAR

Adana
1989

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Anabilim Dalı Sosyoloji Programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

D. Eşli

Başkan: Prof. Dr. Doğan Çağlar

Bahattin Akşit

Uye: Doç. Dr. Bahattin Akşit

Gülşen

Uye: Yrd. Doç. Dr. Gülşen Sagnak

ONAY

D. Eşli

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

27/10/1989

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, GAP bölgesindeki iki köyün karşılaştırılmalı olarak sosyo-ekonomik yapıları incelenmiştir.

Bu araştırmanın planlanıp, uygulanmasında, raporun hazırlanmasında bir çok kişinin katkısı olmuştur. öncelikle yüksek lisans çalışmam boyunca, yaptığım tüm çalışmalarda bana yapıcı eleştirilerle yol gösteren, beni destekleyen ve güdüleyen ilk danışmanım Prof.Dr. Altan Eserpek'e ve tez danışmanım Prof.Dr. Doğan Çağlar'a, şanlıurfa'da kalmamda ve köylere gidişimde büyük yardımları dokunan GAP Bölge Direktörü Prof.Dr. Aytekin Berkman'a tezin okunması ve düzeltilmesi sırasında bana yardımcı olan Yard.Doc. Dr. Gülay Sağnak'a, istatistiksel işlemlerin yapılmasında katkıları olan Ç.Ü. BİM çalışanlarına ve daha ismini sıralayamadığım kişilere teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, görüşmelere katılan Bizberyan'lı ve Koyunluca'lılara, köylerde kalışım sırasında her türlü yardımı gösteren köy öğretmenlerine de en içten teşekkür ederim.

Ekim, 1989

Adnan GÜMÜŞ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Önsöz	I
İçindekiler	II
Çizelgeler	V
Şekiller	IX
Öz	X
Abstract	XI
Bölüm 1 : Giriş	1
1.1. Problem	1
1.1.1. Toplumsal Yapı	3
1.1.2. Köy ve Kırsal Yapı	6
1.1.3. Toplumsal Değişme ve Gelişme	8
1.2. Amaçlar	12
1.3. Önem	15
1.4. Sayıltılar	16
1.5. Sınırlılıklar	16
Bölüm 2 : Yöntem	17
2.1. Model	17
2.2. Evren ve Örneklem	18
2.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.	20
2.4. Çözümleme Teknikleri	21
Bölüm 3 : Köylerin Coğrafi Yapısı ve Tarihçesi ..	23
3.1. Köylerin Coğrafi Yapısı	23
3.1.1. Köy yeri ve yöresi	23
3.1.2. Topoğrafya, iklim ve bitki örtüsü .	26
3.1.3. Ulaşım	26
3.1.4. Su, sulama, ısınma, aydınlanma ..	27
3.1.5. Köylerde konut durumu	27
3.2. Köylerin Tarihçesi	31

Bölüm 4 : Nüfus ve Nüfus Hareketleri	33
4.1. Mezraların Bağlı Olduğu Kırmacık ve Gözcü'de Nüfusun Genel Yapısı	33
4.2. Nüfusun Medeni Durumu, Hane Büyüklüğü ve Aile Başına Düşen Çocuk Sayısı Açısından Dağılımı	36
4.3. Nüfusun Gelişme Eğilimleri	36
4.4. Nüfus Hareketleri	39
4.4.1. Günlük nüfus hareketleri	40
4.4.2. Mevsimlik ve uzun süreli nüfus hareketleri	41
4.4.3. Yerleşim eğilimleri	44
Bölüm 5 : Ekonomik Yapı	47
5.1. Toprak ve Hayvan Sahipliği	47
5.2. Toprak kullanım ilişkileri ve Ortakçılık	53
5.3. Teknolojik Gelişme ve Modern Girdi Kullanımı	57
5.4. Tarımsal örgütlenme	61
5.5. Yetiştirilen Ürünler ve Pazarlama Düzeyleri	64
5.6. Geçim Kaynakları	67
5.7. Geçim Düzeyi	71
5.8. Tarım ve Toprak Reformu	74
Bölüm 6 : Toplumsal ve Kültürel Yapı	76
6.1. Toplumsal Tabakalaşma	76
6.2. Evlilik ve Aile	85
6.2.1. Evlilik	86
6.2.2. Aile	91
6.3. Eğitim ve Öğretim	98
6.3.1. Okur-yazarlık	99
6.3.2. Eğitim etkinlikleri ve okullaşma oranları	101

6.4. Kitle İletişim Araçlarına Yakınlık	
Düzeyi	105
6.5. Köylerde Bazı Tutumlar, Değerler ve	
Dinsel Yaşantı	109
6.5.1. İdeal çocuk sayıları	109
6.5.2. İdeal öğrenim düzeyi	111
6.5.3. İdeal meslekler	112
6.5.4. Kentleşme eğilimi	115
6.5.5. Yatırım alanları ve yeniliklere	
açılma	115
6.5.6. Bireye güven ve kadercilik	117
6.5.7. Gelecek	119
6.5.8. Sağlıkla ilgili tutumlar	120
6.5.9. Dinsel gereklere uyma ve halk	
inanışları	121
Bölüm 7 : Sonuç ve öneriler	124
7.1. Sonuçlar	124
7.2. öneriler	133
Özet	137
Kaynakça	139
Ekler	
Ek 1 Temel Görüşme Soru Kağıdı	
Ek 2 Köy Genel Bilgi Kağıdı	
Ek 3 Gözlem Kağıdı	

ÇİZELGELER

Sayfa

Çizelge 1	Konutların oda sayılarına göre dağılımı	29
Çizelge 2	Nüfusun cinsiyete göre dağılımı (1985)	34
Çizelge 3	Aile başkanlarının yaş dağılımı	35
Çizelge 4	1980 ve 1985 nüfus sayımları itibarı ile nüfusun cinsiyete göre dağılımı	37
Çizelge 5	Türkiye ve Güneydoğu Anadolu'da yerleşim merkezlerine göre 1980-1985 döneminde yıllık nüfus artış hızları dağılımı	38
Çizelge 6	Adıyaman ve Şanlıurfa'da köy nüfusunun cinsiyete göre oranı ve yıllık nüfus artış hızları dağılımı	38
Çizelge 7	Yakın köy merkezleri, ilçe ve il ile ilişki sıklığı dağılımı	40
Çizelge 8	Dönemler itibarı ile süreli göçe katılan aile ve kişi sayıları dağılımı	43
Çizelge 9	Nedenlerine göre aile başkanlarının göç eğilimleri	45
Çizelge 10	Bizberyanlı aile başkanlarının kamulaştırma sonrası yerleşmek istedikleri yerleşimleri seçme nedenleri	46
Çizelge 11	Köylerde topraksız aile sayısı ve ailelerin toprak büyüklükleri itibarı ile dağılımı	50
Çizelge 12	İncelenen köylerde toprak büyüklüklerine göre ailelerin dağılımı	51
Çizelge 13	Küçükbaş hayvan sahipliğine göre ailelerin dağılımı	52
Çizelge 14	Sahipolunan aile toprağının kullanılış biçimi	54
Çizelge 15	Ailelerin mülkiyet dağılımı itibarı ile ortakçılık yapma durumu	55

Çizelge 16 Ortakçı olarak işlenen toprakların esas sahiplerinin mülkiyet durumu	55
Çizelge 17 Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ve Türkiye'nin Mekanizasyon durumu	58
Çizelge 18 Kullanılan tarım araçları ve sahiplik durumu	59
Çizelge 19 Üretimde uygulanan teknikler	60
Çizelge 20 Kooperatif üyeliği durumu	62
Çizelge 21 Alınış amacı ve alındığı kuruma göre kredi kullanan köylülerin dağılımı	62
Çizelge 22 Mülkiyet dağılımına göre kredi kullanan aile oranları	63
Çizelge 23 Ürünün pazarlanma oranına göre ailelerin dağılımı	65
Çizelge 24 Bizberyan'da birinci ve ikinci uğraşı alanlarına göre ailelerin dağılımı	68
Çizelge 25 Koyunluca'da birinci ve ikinci uğraşı alanlarına göre ailelerin dağılımı	69
Çizelge 26 Mülkiyet dağılımına göre mevsimlik göçer tarım işçiliği durumu	70
Çizelge 27 Elde edilen kazancın geçimi karşılama durumu	72
Çizelge 28 On yıl önceye göre ailelerin varlık durumu	73
Çizelge 29 Köy üzerinde en çok etkisi olan ilk üç kişinin sırasıyla dağılımı	80
Çizelge 30 Herhangi bir sorunla karşılaşınca en çok başvurulan kişi veya makamların dağılımı	81
Çizelge 31 Koyunluca'da Aşiret Reisine danışılan konulara göre ailelerin dağılımı	82
Çizelge 32 Aile başkanlarına göre saygınlık ve iyi bir mevki sahibi olmak için gerekli görülen niteliklerin dağılımı	83

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 33 Zengin sayılmak için gerekli görülen niteliklerin dağılımı	84
Çizelge 34 İlk evlenme yaşına göre aile başkanları ve eşlerinin dağılımı	89
Çizelge 35 Eş sayısına göre aile başkanlarının dağılımı	91
Çizelge 36 Hanelerin aile tiplerine göre dağılımı	93
Çizelge 37 Koyunluca'da mülkiyet dağılımına göre aile tipleri	94
Çizelge 38 Koyunluca'da aile başkanının eğitim durumuna göre aile tipleri	94
Çizelge 39 Hanehalkı büyüklüğüne göre ailelerin dağılımı	95
Çizelge 40 Cinsel işbölümü	97
Çizelge 41 Cinslere göre okur-yazarlık durumu	99
Çizelge 42 Aile başkanlarının çocuklarının okur-yazarlık dağılımı	100
Çizelge 43 Cinslere göre okul çağındaki çocukların okullaşma oranları durumu	101
Çizelge 44 Aile başkanları ve eşlerinin okullaşma durumu	102
Çizelge 45 Koyunluca'da ailenin mülkiyet dağılımına göre okula gönderilmeyen çocuk sayıları dağılımı	103
Çizelge 46 Okur-yazarlık dağılımına göre çocuklarını okula göndermeyen aile sayıları dağılımı	104
Çizelge 47 TV, radyo ve teyp sahipliği durumu	106
Çizelge 48 Radyo ve TV'da izlenen izlenice türleri dağılımı	107
Çizelge 49 Habere güvenilirlik durumu	108
Çizelge 50 Aile başkanlarının bir aile için uygun buldukları çocuk sayıları dağılımı	110

Çizelge 51	Aile başkanlarının çocukları için uygun gördükleri öğrenim düzeyi durumu	111
Çizelge 52	Aile başkanlarının okur-yazarlık durumuna göre kızlar için uygun gördükleri öğrenim düzeyi durumu	112
Çizelge 53	Aile başkanlarının çocuklarının yapmasını istedikleri mesleklerin dağılımı	113
Çizelge 54	Aile başkanlarına göre çocuklarının oturmasını istedikleri yerleşimler	115
Çizelge 55	Yatırım eğilimleri	116
Çizelge 56	Yeni bir ürün çeşitini ilk deneyen olma durumu	117
Çizelge 57	Aile başkanlarına göre başarı ölçütleri	118
Çizelge 58	Aile başkanlarına göre onları gelecekte nasıl günler bekliyor sorusuna verilen yanıtların dağılımı	119
Çizelge 59	Bir hastalık durumunda öncelikle başvuru alan kişiler	120
Çizelge 60	Aile başkanlarının dini gerekleri yerine getirme sıklığı durumu	122
Çizelge 61	Aile başkanlarının çeşitli işlemlere başvurma sıklığı dağılımı	122

ŞEKİLLER

Sayfa

Şekil 1 Bizberyan'da yerleşim şekli	24
Şekil 2 Koyunluca'da yerleşim şekli	25
Şekil 3 Tipik Bizberyan evi önyüz görünüşü tip 1 ..	28
Şekil 4 Tipik Bizberyan evi önyüz görünüşü tip 2 ..	28
Şekil 5 Tipik Koyunluca evi önyüz görünüşü	28
Şekil 6 Tipik Bizberyan evi oda detayı	30
Şekil 7 Tipik Koyunluca evi iç detayı	30

ÖZ

Bu araştırmada, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) alanında Atatürk Barajı suları altında kalacak bir Samsat köyü ile sulamaya açılacak olan bir Harran köyünün bölgesel sosyo-ekonomik yapı ile ilişkileri içinde, aktör-yönelimli bir yaklaşımla, karşılaştırmalı olarak sosyo-ekonomik yapıları analiz edilmektedir. Araştırma, daha çok betimsel nitelikte olmakla birlikte, köylülerin geçimlik tarımcılığa (kapalı ev ekonomisine) dayalı geleneksel yapıdan daha geniş toplumla bütünleşme yönünde dönüşüm geçirdikleri bir varsayım olarak kabul edilmektedir. İnceleme, doğal çevre ve tekno-ekonomik sistem ile toplulukların sosyo-kültürel yapıları arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşmaktadır.

ABSTRACT

The purpose of the study is to analyze the socio-economic structures of Bizberyan -a village of Samsat- to be left under Atatürk Dam and of Koyunluca -a village of Harran- to be begun irrigation processes based on comparative into actor-oriented approach. This study also aims at considering the relations between the socio-economic structures of the region and the villages. The assumption is that the villages have undergone a transformation from traditional agrarian-rural structure into a larger society. The survey is based on the relations between their natural environment and techno-economical system and their socio-cultural structures.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu araştırmada, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında Atatürk Barajı Suları altında kalacak olan bir Samsat köyü ile sulamaya açılacak olan bir Harran köyünün sosyo-ekonomik yapısı karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

1.1. Problem

Türkiye'nin en büyük kalkınma projesi olan GAP ile Güneydoğu Anadolu'nun sosyo-ekonomik kalkınması amaçlanmış bulunmaktadır. Bu projeden ülke coğrafi alanının % 9.6'sını ve nüfusunun % 8.49'unu oluşturan Mardin, Siirt, Diyarbakır, Gaziantep, Adıyaman ve Şanlıurfa illeri etkilenmekte; baraj suları altında kalacak bir çok yerleşim biriminde yüzbinlerce kişinin yer değiştirmesi gerekmektedir (DSİ, 1980, 1982, 1985).

GAP'ın ekonomik ve toplumsal yapıya getireceği çarpan etkilerle kırsal ve kentsel yerleşme dokusunda; ekolojik dengede; ekonomik, sosyal ve demografik yapıda değişimleri harekete getirecek çok yönlü bir proje olduğu belirtilmektedir (SPD, 1987, 1988 a-b; Dericioğlu, 1988).

Kalkınma, toplumun bir dizi örgütsel ve yapısal dönüşümünü içeren bir süreçtir (Long, 1977:3). Daha derin anlamda, bir toplumun halkında ve onların etkileşme biçimlerinde bir değişmeyi işaret etmekte, ekonomik değişmelerle birlikte sosyo-kültürel değişmeleri de içermektedir (Frey, 1966:168; Bêteille, 1974:57). Ancak GAP projeler demetinde insan faktörünü ve sosyo-ekonomik durum değişimini içeren projelerin eksikliği dikkati çekmektedir (Gökçe, 1988; DPT, 1988; SPD, 1988:a-b). Planlı kalkınma projeleri temelde güdümlü bir toplumsal değişme aracı niteliğindedir (Eserpek, 1979:2; Tezcan, 1984:15). Dolayısıyla, bu projelerin hazırlanması ve uygulanmasında sosyo-kültürel etmenlerin, köyün bir bütün olarak yapısının dikkate alınmaması sosyo-ekonomik değişme yönünden çeşitli güçlükler doğuracaktır ve bu güçlüklerin aşılması için sosyal bilimcilerin katkısı bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır (Eserpek, 1987; Kıray, 1968; Erdentuğ, 1981:22-27).

Kısaca, hem kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanmasında , hem de götürülen hizmetlerin yarattığı değişimlerin ölçülmesi ve toplumsal değişme yaratıcılarının saptanmasında, her düzeyde senkronik (eşzamanlı) ve diakronik (artzamanlı) nesnel bilgilere ihtiyaç vardır. Kurumların ya da toplumsal yapıların, bugün neden öyle olduklarını değerlendirebilmemiz için onların tarihi gelişimine bakmamız, değişimi açıklayabilmek için de toplumsal yapı ve bu yapının öğeleri hakkında bilgiye sahip olmamız gerekmektedir (Nisbet, 1972). Tütengil'in (1983:59) vurguladığı gibi, kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi için nitelik ve nicelikleriyle, zaman ve mekan içerisindeki karşılaştırma ve araştırmalarla bu yapının tanınması birinci koşulu oluşturmaktadır.

Konunun, açık bir biçimde anlaşılabilmesi için, araştırmada kullanılan bazı anahtar terimlerin açıklanması gerekmektedir. Aşağıda, bu terimler tartışılmaktadır.

1.1.1. Toplumsal Yapı

Yapı, Türkçe Sözlük'te (TDK, 1983:1279) "... topb. Parçaları ve ögeleri arasında yasaya uygunluk, durağan bağlar ve karşılıklı ilişkiler bulunan dizge ya da bütün, strüktür; "Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'nde (Özankaya, 1975:103) "herhangi bir toplumun ya da toplumsal kümenin yerleşik iç örgütlenmiş biçimi"; Modern Sosyoloji Sözlüğü'nde (G.A. ve A.G. Theoderson, 1969:365) "Göreceli olarak durağan toplumsal ilişkileri oluşturan ve belirli bir anda bir grup veya toplumda bulunan biribirleriyle ilişkili statü ve rol örüntüsü" olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'inde, (1968) 18. yy'dan beri terimin "herhangi bir bütünün kurucu parçaları arasındaki ilişki" olarak tanımlandığı belirtildikten sonra, toplumsal yapı'nın sistem benzeri bir anatomikal imge, organizmanın ölü bir modeli, sistem ya da organizasyon, biçimsel çerçeve, ideal tip ve matematiksel nosyon gibi ayrı anlamlarda kullanılışları aktarılmaktadır.

Bugün, sosyolojide, toplumsal yapı tartışmalı

bir kavramdır.* Bununla birlikte, burada bu tartışmalara girilmeden doğrudan araştırmada esas alınan toplumsal yapı anlayışı sunulmaya çalışılacaktır.

Bir toplum genellikle soyut ve somut olmak üzere iki farklı yaklaşım çerçevesinde incelenebilmektedir.

Bu yaklaşımlardan ilki doğadaki olayları, gerçekte ilgisi olmayan, ancak zihinle tasarlanabilen birtakım gruplara ayırmakta; toplumsal olgu ve olayları değer sistemlerine göre açıklamaya çalışmaktadır. İkinci görüşe göre ise, değerler karşılıklı insan ilişkilerinin bir ürünü olup değerler alanı somut olarak ele alınan toplumun çeşitli öğelerinden ancak birini oluşturmaktadır (Kongar, 1982:447; Kösemihal, 1982:17-18).

* Bu konudaki tartışmalılarla ilgili daha geniş bilgi için bakınız;

Bozkurt, Ö. Ayrımsal Sosyoloji ve Toplumsal Yapı, TODAİE Yay, Ankara, 1972.

Boptomore, T.B. Toplumbilim, Doğan Yay. Ankara, 1977.

Eserpek, A. Sosyolojiye Giriş, Ankara Ün. DTCF Yay. Ankara, 1982.

Kemerlioğlu, E. Köy Aile Yapısında Değişme, Atatürk Ün. Fen-Ed. Fak. Yay. Erzurum, 1984.

Kıray, M. Toplumbilim Yazıları, Gazi Ün. Yay. Ankara, 1982.

Nirun, N. Sosyal Dinamik Bünye Analizi, Ankara Ün. DTCF Yay. Ankara, 1969.

Udy, S.H. "Social Structural Analysis" International Encyclopedio of The Social Sciences. (Der. D.L. Sills) Macmillan Co. 1968, Vol.14.

Kiray (1964:7), bu ögeleri dört gruba ayırmaktadır: "a)ekolojik bir komünite, mekanda belirli yeri ve biçimi olan bir yerleşme şekli, b)kendine has özellikleri olan bir nüfus kompozisyonu, c)belirli bir sosyal örgüt ve d)bunlara bağlı bir sosyal değerler sistemi".

Ancak bir noktaya dikkat etmek gerekmektedir. İklim, toprak, toprağın işlenebilirlik oranı, verimlilik düzeyi, yeryüzü şekilleri gibi doğal ve nüfusun büyüklüğü, yoğunluğu, dağılımı, artış hızı, nitelikleri gibi demografik karakteristikler tek başına bir anlam ifade etmemekte, yapının kurucu unsurları kabul edilen temel kurum veya kurumlara olan etkileri açısından önem taşımaktadırlar. Toplumsal yapının kurucu unsurları iletişim, ekonomi, sosyalizasyon, nüfus dağılımı, otorite ve ritüeller sistemi gibi toplumun temel öngereklilikleri ile ilgili kurumlardan oluşmaktadır (Bottomore, 1977:119-134).

Toplumsal kurum ise kapsamlı ve önemli konularda grup etkinliklerinin karakteristik işleyiş kuralları veya kalıplaşmış biçimlerini anlatmaktadır. Kurumlar belirli normlardan oluşmakla birlikte her norm kurumsal nitelikte olmayabilir, ancak belirli bir usul toplumda yerleştiği zaman kurum haline dönüşmektedir. Yani kurum meşru eylem kalıpları veya bir şeyi kesin, formel ve düzenli olarak yapma biçimidir (Eserpek, 1981:185-187). Toplumsal yapı da, görece olarak istikrarlı olan ilişki ve değerler veya düzenlenmiş insan ilişkileri için kullanılmakta; üretim ve mülkiyet ilişkileri alt yapıyı, bunlar dışında kalan ve toplumsal bilincin varlığını gösteren diğer toplumsal ilişkiler üst yapıyı; bu ilişkiler sonunda ortaya

çıkan anlamlar, değerler, kurallar da kültürel yapıyı oluşturmaktadır (Boran, 1945:2-12; Kongar, 1981:31-33).

Yapısal analizdeki temel öğeler, toplumların nicelik ve niteliğine bağlı olarak farklılıklar göstermekte; karmaşıklaşmış toplumlarda daha çok toplumdaki egemen grup, tabaka, örgüt ve kurumlar ile bunlar arasındaki etkileşimi yöneten normlar; küçük gruplarda ise daha çok statüler ve statüler arasındaki kademelendirilme süreci ile bunlara ilişkin normlar araştırma konusu edilmektedir (Eserpek, 1981:216).

1.1.2. Köy ve Kırsal Yapı

Toplumsal yaşamın biçimlendirdiği ilişkiler, bir toplum gerçeği düşünülmeden var olamaz; bu ilişkilerin belirlediği somut yapı, toplumdur (Freyer, 1957:8). Toplumsal yapı da, toplumun belli bir özelliğe göre genel bir tipolojisini ve toplumsal gelişimdeki düzenliliklerinin olanaklı kılan bir çerçeve oluşturmaktadır (Bozkurt, 1972:1-5, 41,123).

Toplumlar ve bir toplum içindeki grupların sınıflandırılmasında, içerik, büyüklük, süre, ritim, üyelerin fiziksel yakınlığı, kuruluş temeli, giriş, örgütlenme derecesi, işleri, oryantasyonu toplumlarla ve diğer gruplarla ilişkisi, toplumsal denetim ve yetki tipi gibi çeşitli ölçütler kullanılmaktadır (Bottomore, 1977:104). Köy de, diğer toplumsal kesitlerden ekonomik etkinliğin büyük ölçüde tarıma dayalı olması, ailenin çok fonksiyonlu sosyo-ekonomik bir birim niteliği taşıması, işbirliği ve dayanışmanın yüksekliği, laikten çok kutsalın egemenliği, hak ve

sorumlulukların geleneklerce belirlenmesi ve hukuk kurumunun bulunmaması, okur-yazarlığın düşüklüğü, dar toplumsal alan ve birincil grup karakteri, benzerlik (homogenite), daha geniş toplumla asimetrik bağımlılık ilişkileri vb. gibi özellikleri açısından ayrılmakta ve ayrı bir bütün oluşturmaktadır (Redfield, 1947; Pahl, 1968:246; Worsley, 1977:335-340; Sencer, 1979:437-451; Tütengil, 1983:7-14; Akşit, 1985:115-116).

Shanin (1971), bu özellikleri dört grup altında toplamaktadır. Bunlar köy ailesinin temel üretim birimi özelliğini taşıması, temel geçim kaynağını toprağın işlenmesinin oluşturması; kendine özgü geleneksel nitelikte bir kültürünün bulunması ve yektenin toplumsal kaynaklarından uzak tutulmasıdır. Frankenberg (1966:286-292) 'de köydeki ekonomik etkinlik ve dar toplumsal alan üzerinde durmaktadır.

Ancak köylülüğe özgü olduğu ileri sürülen bu ayırıcı özelliklerin kent toplumlarında da görülebileceği tartışılmakta; Wolf ve Redfield anahtar kavram olarak "dış göçler"i temele koymaktadır (Eserpek, 1987). Redfield'e göre (1967); kentlerin oluşması, Wolf'a göre ise otoritenin merkezileşmesi (Devlet'lerin oluşması) sonucu sosyo-ekonomik ve politik otonomilerini kaybeden, kendi dışlarındaki yönetim güçlerine bağımlı hale gelen yerleşik tarımcılar köylüleri oluşturmaktadır.

Köyün belli bir andaki toplumsal yapısı, içinde yer aldığı toplumun kentleşme, endüstrileşme ve bürokratikleşme düzeyi tarafından biçimlendirilmekte; kırsal sektör, emek ve sermayeye ihtiyaç duyan daha

güçlü metropoliten güçler tarafından artık çekimi için temel kaynağı oluşturmakta; bir üretim birimi olarak hane, köy ölçeğinden daha geniş ölçekle işleyen içiçe geçmiş pazarlar dizisi içinde yer almaktadır (Worsley, 1977:356; Rudra, 1988; Bernstein, 1988; Keyder, 1983:222). Köylüler ve içinde yer aldıkları toplumun diğer sosyal kesitleri arasındaki bu asimetrik bağımlılık ilişkilerinin derecesi de, köylülüğü belirlemede öncelik kazanmaktadır (Eserpek, 1987). Sosyolojik bakımdan köylük yerlerin oluşturduğu kesime ise "kırsal" adı verilmektedir (Tütengil, 1983:7-10). Günümüzde kırsal yapı araştırmalarındaki tartışmalar da, köydeki başat üretim biçiminden çok köylülerin hakim üretim ilişkileri içindeki yerinin ne olduğu konusunda yoğunlaşmış bulunmaktadır (Rudra, 1988; Bernstein, 1988).

Bu bilgiler doğrultusunda köy, sınırlı bir coğrafi alan içinde sınırlı sayıda kişilerden kurulu, temel ekonomik etkinliğin büyük ölçüde tarıma dayandığı, ailenin çok işlevli sosyo-ekonomik bir birim olduğu, dış toplumla asimetrik bağımlılık ilişkileri içinde olan bir toplumsal bütün olarak tanımlanabilir. Kırsal yapı da, köylerin oluşturduğu bütünün belli bir andaki görelî durumunu anlatmak için kullanılmaktadır.

1.1.3. Toplumsal Değişme ve Gelişme

Değişme, belli bir 'varlık'ta', 'zaman'la oluşan 'farklılık'ların bir dizisidir. Toplumsal değişme ise, toplumsal yapı veya bu yapıdaki zaman içindeki silsilevi farklılıkları anlatmaktadır. Toplumsal yapı, toplumsal eylem ve etkileşimin

standartlaşmış biçimleri olarak ele alınabilir* (Nisbet, 1972; Moome, 1963:b; Cohen, 1978:205; Appelbaum, 1986:7-15; Eisenstadt, 1969).

Radcliffe-Brown'a göre, iki tip değişme vardır: Birincisi, yapısal biçimi etkilemeyen yapının içindeki değişimleri anlatan 'uyarlanma' (readjustment); ikincisi, bir toplumun yapısal tipinin değişmesini anlatan "tipin değişmesi" (change of type) dir (Nisbet, 1972).

Sistem yaklaşımında daha çok birinci tip; evrimci, çatışmacı ve döngüsel kuramda daha çok ikinci tip değişme üzerinde durulmaktadır (Nisbet, 1972; Appelbaum, 1986:91-106; Bottomore, 1977:315-317; Eserpek, 1987).

Değişme ile ilgili temelde iki önemli problem alanı bulunmaktadır. Birincisi, değişmeyi yaratan mekanizma veya etmenler ile; kısaca değişimin dinamiği ile; ikincisi de toplumsal değişme sürecinin genel karakteristiği veya yönüyle ilgilidir (Cohen, 1978:178; Lenski, 1975; Appelbaum, 1986:7-15).

Araştırma ile yakından ilgili oluşu nedeniyle bu çalışmada ilerlemeci gelişimin temel kavramlarından biri olan 'gelişme' (development) üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

* Hem evrimciler, hem de döngüsel kuramcılar genelde yapıyı, istikrarlı ögelerin oluşturduğu bir bütün; çatışmacılar ise sürekli değişme içinde olan bir varlık olarak değerlendirmektedir (Nisbet, 1972; Appelbaum, 1986:7-15; Bottomone, 1977:315-317; Shalins ve Service, 1982:22).

'Gelişme' (Türkiye'de yaygın olarak 'kalkınma' terimi de kullanılmaktadır), daha çok belli bir toplumdaki ekonomik değişmeler için önerilmektedir. Kişi başına düşen gelir veya ulusal gayrisafi üretim anlamına gelen 'büyüme' (growth) den farklı olarak, toplumun örgütsel ve yapısal dönüşümünün bazı yönleri anlatılmaktadır.

Gelişmenin tanımlayıcı ölçütleri olarak, kişi başına düşen gelir; tarım, endüstri ve hizmet sektörlerinin GSMH'daki payları ve emeğin bu sektörlerde kullanılma^{oranları} yoksulluk ve işsizliğin önlenmesi ile eşitsizliğin azaltılması gibi karmaşık bir refah amacına yönelik ilerleme temel alınmaktadır (Chenery ve Synguin, 1975:20-21; Long, 1977:3; Bottomore, 1977:316-317; Kılıçbay, 1985:224, 269; E. ve E.Etzioni, 1973:269; Kıray, 1968; Frey, 1966:168; Bêteille, 1974:57).

Gelişmenin hem sektörel hem de toplumsal göstergelerle saptanabileceği ileri sürülmektedir. Sektörel olarak sanayinin payı yeni dalların payı çalışan başına kullanılan sermaye, ücretli başına katma değer, kişi başına bilgisayar sayısı vb. Toplumsal olarak kişi başına doktor sayısı, okur-yazarlık oranı, kitle iletişim araçlarının sayısı, araştırmacı sayısı vb. (Bremond ve Geledan, 1984:27).

Bu ölçütler açısından kırsal kesim ele alındığında, diğer toplumsal kesimlerden göreceli olarak (1) tarımsal üretim ve tarımda düşük istihdam, (2) emeğin ve tarımsal ürünün kentlere ve endüstri özeklerine ihracı, (3) basit teknoloji, (4) ekonomik maksimizasyonun düşük oluşu ve (5) yeniliklere karşı koyuş veya geneleksellik gibi özelliklere bağlı olarak

ayrılmaktadır. Toplumsal gelişme açısından, kırsal kesim, ekonomik büyümeyi engelleyici geleneksel; veya karşıt olarak kent endüstrisi için emek ve temel gıda maddelerini sağlayıcı dinamik, ya da artık çekimi (emek ve sermaye) için temel kaynağı oluşturan bağımlı bir sektör olarak ele alınabilmektedir (Long, 1977:1-3).

Çağdaşlaşma kuramına göre, geleneksel toplum teknolojik, toplumsal ve kültürel aktarım veya endüstrileşmeye koşut bir biçimde çağdaş (moderne) doğru evrilmektedir (E. ve E. Etzioni, 1974:269; Moore, 1963:91-92). Az geliştirilmişlik (dependency) kuramına göre ise, kırsal nüfus yığınları, denetim (kontrol) hiyerarşisindeki artışı çeken yabancı kapitalist ve daha güçlü kent burjuvazisinin çıkarlarına yardımcı (subordinate) bir alt ögedir. Bu süreç, içsel sömürü kalıplarını doğurduğu gibi 'azgelişmişlik' ve gelişmiş endüstri ülkeleri ile Üçüncü Dünya ekonomileri arasındaki eşitsiz ilişkileri de biçimlendirir. Araştırma, sosyo-tarihsel açıdan kapitalizmin oluşumu ve farklı üretim tarzları arasındaki ilişkilerin araştırılması üzerine odaklanır (Long, 1977:185-186; Bremond ve Geledan, 1984:27-36; Akşit, 1985:239-240, 246-248; Tütengil, 1984:18-24; Rudra, 1988; Bernstein, 1987).

Ancak gerek çağdaşlaşma, gerekse az geliştirilme kuramı, özgül koşulları ve geçişleri açıklamaktan ve uygulanabilir olmaktan uzak olduğu gibi, terimleri de erekseldir (Long, 1977:187; Akşit, 1985:239-248; Maciver ve Page, 1964:610-619).

Değişmeye niçin bir kültürel grup içinde veya kültürel gruplar arasında farklı yanıtlar verildiği,

niçin farklı kurumlar arasında değişme oranlarının farklı olduğu; değişik bir söyleyişle, yerel grupların bölgesel/ulusal ekonomideki değişimlere nasıl yanıt verdikleri, yerel düzeydeki örgütlenme ve eylemlerin daha geniş düzeydeki kalkınmayı nasıl etkilediği gibi sorulara, diğer yaklaşımlara ek olarak, antropolojik yaklaşımın verilerinden de yararlanılarak açıklama getirilebilir (Long, 1977:4-6; Kıray, 1968; Akşit, 1985:238, 246-248).

Araştırmada esas alınan yaklaşımla ilgili daha geniş bilgi, Model (2.1.) altbaşlığında verilmektedir.

1.2. Amaçlar

Bu araştırma ile örneklem kapsamındaki köylerin toplumsal yapılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

-Köyün coğrafi özellikleri (arazi şekli, bitki örtüsü, iklim yapısı, yerleşme biçimi, yol-su-elektrik durumu) nedir?

-Köyün demografik özellikleri (toplam nüfusu, nüfusun cinsiyete ve yaşlara göre dağılımı, doğum ve ölüm oranları) nedir?

-Köyün ekonomik yapısı (temel uğraşları ve geçim kaynakları, üretim, işbölümü, miras ve mülkiyet biçimleri; gelir düzeyleri ve bazı tüketim kalıpları) nedir?

-Köyün toplumsal ve kültürel yapısı (evlilik; aile, akrabalık ve toplumsal dayanışma biçimleri;

eğitim ve örgütlenme düzeyleri; toplumsal tabakalaşma, liderlik ve iktidar ilişkileri, değerler, inanışlar, boş zaman etkinlikleri ve günlük yaşam biçimleri) nedir?

öncelikle araştırılan konular arasında toprak mülkiyeti dağılımı; tarım araçları ve teknolojik düzey; hayvan varlığı; ortakçılık, kiracılık, tarım işçiliği; tarımsal kredi kullanımı ve pazar için üretim durumu yer almıştır. İkinci aşamada, bu insan-toprak ilişkilerinin aile tipi, toplumsal tabakalaşma, eğitim ve kitle iletişim araçlarından yararlanma düzeyi ile dışla ilişkiler gibi bazı toplumsal ilişki alanlarına nasıl yansıdığı ve tüm bu ögeler arasındaki karşılıklı ilişkinin niteliği irdelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma yalnızca durum saptaması (betimleyici) tipinde değil, aynı zamanda ilişki arayıcı (açıklayıcı) tiptedir. Bu nedenle, bazı varsayımsal önermelerden de yararlanılmıştır. Araştırmanın temel varsayımını "kırsal kesimin ekonomik, toplumsal ve kültürel özellikleri ile toplumun diğer kesitlerinden ayrılan farklı bir yapıya sahip olduğu; kapalı ev ekonomisine (geçimlik tarımcılığa) dayalı geleneksel yapıdan kapitalist ilişkilerin egemen olduğu pazar ekonomisi ve daha geniş toplumla bütünleşme yönünde yapısal bir dönüşüm geçirdiği" önermesi oluşturmaktadır.

Kırda toplumsal kesimler mülkiyet dağılımı, kullanılan teknoloji ve üretim-bölüşüm ilişkilerinde üstlendikleri role göre ayrılaşmaktadır (Silier, 1976:245; G. ve Y.Gülöksüz, 1984). Eşitsizliğin en

temel bazını ise toprak dağılımı oluşturmaktadır (Bêteille, 1974:38). Kırsal kesimde Cumhuriyet ile birlikte başlayan ve 1950'li yıllarda daha da farklı bir niteliğe bürünerek hızlanan bir süreç yaşanmıştır. Bu süreç, tarımsal kaynak ve girdi kullanımı, mülkiyet ve üretim ilişkileri ile toplumsal tabakalaşma biçimlerinde çeşitli dönüşümleri içermektedir. Özellikle 1950'lerden sonra Marshall Yardım Planı ile tarımda teknolojik gelişmeler hızlanmış, kaynak ve girdi kullanım oranları artmış, ekilen bitki çeşitinde endüstriyel bitkiler lehinde artışlar gerçekleşmiştir.

Ancak Güneydoğu Anadolu'da toprak kirası alan yarı feodal düzen benzeri toprak sahibi-ortakçı-kiracı işletmeleri ağırlığını korumakta; ağalık tüccar/tefecilik ile birleşerek ağa etkinliği ve ekonomi dışı güçle artığa el koyma mekanizmaları sürmektedir (G. ve Y. Gülöksüz, 1984). Keyder'in (1983:221-276) büyük toprak sahibi-ortakçı-kiracı işletmelerinin daha kolay kapitalist işletme biçimlerine dönüştüğü savı da henüz geçerli görülmemektedir (Boratav, 1980:114-127; Geray, 1974:21; Tütengil, 1983:100-102; G. ve Y. Gülöksüz, 1984; Avcıoğlu, 1984:268; Beşikçi, 1969:224-226). Bununla birlikte GAP'ın bölgede önemli dönüşümler yaratması beklenmektedir (SPO, 1987, 1988:a-b; Dericioğlu, 1988). Özellikle kamulaştırma alanlarında kamulaştırma sonucu toprak temelinden yoksun kalan "ağalık"ın etkinliğini kaybedeceği, sulama alanındaki büyük toprak sahibi-ortakçı-kiracı işletmelerinin de kapitalist işletme tipine dönüşeceği öngörülebilir.

1.3. Önem

Köylerin ve bir bütün olarak kırsal Türkiye'nin sosyo-ekonomik kalkınmasının gerçekleştirilebilmesi, her şeyden önce, kırsal yapının gerçekçi bir şekilde tanınması ile olanaklı olabilir. Bu nedenle, kırsal yapıya ilişkin yerleşme biçimi, bitki örtüsü, toprak verimliliği; nüfus yapısı; üretim ve bölüşüm, miras ve mülkiyet ilişkileri; toplumsal tabakalaşma, aile, akrabalık ve toplumsal dayanışma biçimleri; eğitim ve dışla ilişki düzeyleri; gelenek, görenek ve dinsel yapı ile günlük yaşam biçimleri gibi unsurların saptanarak kırsal yapının ortaya konmasına ihtiyaç vardır.

İkinci önem ise, açıklayıcı araştırmalar için betimsel araştırmaların önkoşul olmasından; konunun toplumsal değişme açısından güzel bir örnek teşkil etmesinden ileri gelmektedir. Araştırmanın başlangıç kaygısını da, temelde bu oluşturmuştur. İlgili köylerin GAP ve göç öncesi sosyo-ekonomik yapılarının tesbiti, bir süre sonra yapılacak aynı tür araştırmalar için veri oluşturacak; kırsal yapıda meydana gelen değişmelerin ölçülebilmesi ve bu dönüşümlerin temel nedenlerinin saptanabilmesinde ön bilgiler sağlayacaktır.

Bir diğer önemde, küçük grup çalışmaları yoluyla, toplumsal sistem araştırmaları için kuramsal modeller kurulmasına katkı sağlanacağıının umulmasından kaynaklanmaktadır (Eserpek, 1981:169-170). Bir toplum tipini anlamak için tüm toplum tiplerine; toplumsal gelişmeyi anlayabilmemiz için de, gelişmelerin başladığı dönemdeki geleneksel toplumsal yapıyı bilmiş

olmamız gerekecektir (Bottomore, 1977:132; Redfield, 1967:269).

1.4. Sayıltılar

Araştırmanın planlanıp yürütülmesinde, bulguların yorumlanmasında, aşağıdaki sayıltılardan hareket edilmiştir:

-Görüşme, sistematik gözlem teknikleri ve diğer araçlarla elde edilen veriler köylerin sosyo-ekonomik yapısının incelenmesi için yeterlidir.

-Köylüler, sorulan sorularla ilgili olarak gerçek görüşlerini belirtmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

-Bu araştırma, GAP Bölgesindeki iki köy ile sınırlıdır.

-Elde edilen veriler, örneklemdaki köy ve köylülerin 1989 Şubat-Mart aylarındaki durumları ile ilgilidir.

-Araştırma, sosyal yapı incelemesinden oluşmakta, diğer ögeler bu yapıyla olan ilişkileri açısından ele alınmaktadır.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu araştırma, bir karşılaştırmalı köy incelemesi niteliğindedir. Araştırmanın amacı, incelenen köylerin sosyo-ekonomik yapılarının ortaya konmasıdır. Araştırmanın dayandığı yaklaşım ve kullanılan teknikler daha geniş olarak aşağıda açıklanmıştır.

2.1. Model

Araştırmanın temel yaklaşımı, varsayımsal-tümdengelim (hypothetico-deductive method) dayandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre, toplumsal olgu hem kişinin bir kurgusu, hem de bağımsız bir gerçeklik alanını oluşturmaktadır (Worsley, 1977:75). Varsayımlar biçiminde dile getirilen kuramsal çerçeve, deneysel (ampirik) verilerin doğrulanabilmesine yardımcı olmakta, böylece mikro ile makro arasındaki ilişkiler kurulabilmektedir (Bozkurt, 1972).

Toplumbilimsel yaklaşım, değişik kurumsal dizgeler arasındaki karşılıklı bağları sürekli olarak irdelememizi gerektirmekte; değişik toplumsal eylemlerin ilişkililiğinin araştırılması, araştırmacının aynı anda bir çok kurumsal dizgeyi sınamasını sağlamaktadır. Ancak bu, araştırmaya hiçbir sınırlama getirilmemesi anlamına gelmemekte; gerçekte, belirli

bir araştırma alanı ve sorun seçilmekte, çalışma ile ilgili kurumsal dizgeler o açıdan sınırlanmaktadır (Béteille, 1974:9).

Bu araştırmada da, birinci aşamada, esas olarak mülkiyet dağılımı, kaynak ve girdi kullanımı ile üretim-bölüşüm ilişkileri üzerinde durulmakta; aile ve akrabalık ilişkileri ile toplumsal tabakalaşma bu çerçevede ele alınmaktadır. İkinci aşamada, temel araştırma birimi olarak seçilen hane, yöresel ve bölgesel sosyo-ekonomik yapıdaki yerine oturtulmaktadır. Böylece, aktör-yönelimli yaklaşımın, yerel topluluk içeriğinden daha geniş bir bölgesel düzlemde yerleştirilen toplumsal gruplara uygulanması ile mikro ve makro düzeydeki çözümlerinin birleştirilmesine olanak tanınmaktadır (Long, 1977:189).

Özetle, öncelikle bir dizi grup ve kategori ile bunların karşılıklı ilişkilerinin betimlenmesine ve tanımlanmasına çalışılmakta; bu grup ve kategoriler, mevcut ekonomik durum ve tabakalaşma ile ilişkili olarak, daha geniş bir bölgesel çerçevede ele alınmaktadır. Seçilen alan, yakın yıllarda belirli büyük ekonomik ve politik değişimlere tanık olan ve planlara konu olan, tarihi geçmişi ile toprak sahibi (ağa) ve köylüler (reaya) arasında özel ilişkilere sahip, geleneksel iktidar örüntülerinin sosyo-ekonomik dizgedeki değişimlere nasıl yanıt vereceğini sınavabileceğimiz bir bölgeyi oluşturmaktadır.

2.2. Evren ve örneklem

Araştırmanın evreni, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) sınırları içinde kalan Atatürk Barajı gölü

suları altında kalacak olan Samsat köyleri ile sulamaya açılacak olan Harran köylerinden oluşmaktadır.

Örnekleme saptanırken ilk aşamada köyler iki gruba ayrılmıştır. Bu gruplandırmada Atatürk Barajı göl alanı altında kalacak köyler bir grubu, GAP projesi ile sulamaya açılacak olan köyler öbür grubu oluşturmuştur.

İkinci aşamada, her gruptan birer köy seçme yoluna gidilmiştir. Birinci grupta, Atatürk Barajı göl aynasından en çok etkilenen yerleşim özeği (merkezi) olan Samsat'a bağlı köyler dikkate alınmış, araştırma tarihinde Tepeönü köyü ile Kırmacık köyüne bağlı Bizberyan mezrasının kamulaştırma işlemlerinin henüz tamamlanmamış olduğu saptanmıştır. Bizberyan, Tepeönü'ne göre, kamulaştırma alanının daha iç bir bölgesinde yer aldığından tercihte önceliğe sahip olmuştur. İkinci grupta ise, GAP projesinin en geniş sulama alanını oluşturan Harran ovasından bir köyün seçilmesine özen gösterilmiş; bu doğrultuda Harran ovası ile Viranşehir arasındaki köyler taranmış; bölgede halen varlığını sürdüren Aşiret yapısını da taşıyan Koyunluca mezrası araştırma için uygun bulunmuştur.

Üçüncü aşamada ise, her bir köyden rastgele (random) olarak görüşme yapılacak aile başkanları seçilmiştir. Bu seçimde, topraksız, çok küçük topraklı (1-100 dönüm), küçük topraklı (101-200 dönüm), orta topraklı (201-500 dönüm) ve büyük topraklı (501-+ dönüm) olmak üzere her mülkiyet grubundan ve her sülaleden görüşülenin kapsanmasına, en azından köydeki aile başkanlarının yarısı ile görüşme yapılmasına

çalışılmıştır. Bu doğrultuda, 1989 Şubat-Mart ayları içerisinde 38 hanelik Bizberyan mezrasından 22, 52 hanelik Koyunluca mezrasından da 26 aile başkanı ile görüşme yapılmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Çözülmesi

Güvenç'e göre, köy araştırmalarında, birbirini tamamlayan ayrı metot ve tekniklere yer verilmesi gereklidir. Geleneksel toplumlarda çoğunluğun okur-yazar olmaması, yazılı anket yerine görüşme tekniğinin seçimini zorunlu kılmaktadır. Ancak, böyle topluluklarda bilgi gizli sayıldığından görüşme tekniği bile yeterli olmamakta; görüşme ile elde edilen bilgilerin, gözlem ve diğer tekniklerle desteklenmesi gerekmektedir (Güvenç, 1979:141-142).

Bu doğrultuda, araştırmada görüşme ile doğal gözlem tekniği kullanılmış; elde edilen bilgiler muhtar, köy öğretmeni gibi kimselerin yaptığı açıklamalar, örnekolay ve resmi istatistiklerle desteklenmiştir.

Verilerin elde edilmesi esnasında, üç tür bilgi toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar "Köy Genel Soru Kağıdı", "Köy Genel Gözlem Formu" ve aile başkanlarına uygulanan "Temel Görüşme Soru Kağıdı"dır. Köy Genel Soru Kağıdı ve Gözlem Form'larının geliştirilmesinde, geniş olarak Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nce "Kırsal Yörelerde Eğitim Sorunları" araştırmasında 1975 yılında kullanılmış olan formlarla, DPT'nca "Türk Köyünde Modernleşme Araştırması" için 1968 yılında hazırlanan anketlerden yararlanılmıştır.

Temel Görüşme Soru Kağıdı ise, yukarıdaki kaynaklara ek olarak Doç.Dr.Oya Silier'in 1968-1969 yıllarında "Keban Sosyo-Ekonomik Araştırma Projesi"nde; Doç.Dr.İbrahim Yasa'nın 1968 "Hasanoğlan", Dr.Erdoğan Güçbilmez'in 1970 "Yenimahalle ve Kayadibi", Dr.Bahattin Akşit ve arkadaşlarının 1980 "Çorum" araştırmasında uyguladıkları anketlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Görüşmeler gerçekleştirilmeden önce Şanlıurfa, Gaziantep ve Adıyaman bölgesi taramış, bu tarama sonucu elde edilen gözlem ve bilgilere göre anketler yeniden gözden geçirilmiştir. Ayrıca, bu amaçla, GAP Yönetim Birimi Şanlıurfa merkezindeki kaynaklar da incelenmiştir.

Görüşmeler ve elde edilen bilgilerin kodlanması, doğrudan araştırmacı tarafından yapılmıştır.

2.4. Çözümleme Teknikleri

Elde edilen veriler, üç düzeyde işlenmiştir. Birinci düzeyde her köy kendi içinde, ikinci düzeyde her iki köy karşılaştırmalı biçimde, üçüncü düzeyde ise her iki köy toplam değerler olarak ele alınmıştır.

Verilerin çözümlenmesinde frekans dağılımı, yüzdellik, basit ve çapraz çizelgelerden yararlanılmıştır.

Frekans dağılımı, ne gibi ölçümlerin gözlendiğini ve bunların her birinin tekrar sayısını, hangi ölçümlerin kaç birey tarafından alındığını göstermekte; ölçümler gruplandığı zaman yorumlama

kolaylaşmaktadır (Arıcı, 1981:25; İçli, 1987:20-24).

Yüzdeler, bir kategorideki birey veya obje sayısının 100 ile standartlaştırılmış halidir. Bir olayın sıklığını belirlemeye ve başka bir grupla karşılaştırmasını yapmaya elverişlidir. Ancak ölçüm sayısının az olduğu durumlarda, yüzde yerine her kategorideki gerçek ölçüm sayısını vermek gerekir (İçli, 1987:60-63). Bu araştırmada, frekans ve yüzdeler ile bazı durumlarda toplam frekanslar birarada kullanılarak veriler daha açık olarak yansıtılmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM III

KÖYLERİN COĞRAFI YAPISI VE TARİHÇESİ

İnsanların üzerinde yaşadığı topraksız bir toplum, somut (concret) olarak varolamaz (Köseihal, 1982:17). Toplamlar, belirli bir doğa üzerinde kuruludur ve doğayla karşılıklı sürekli ilişki halindedir (Ergun, 1973:13). Fiziki, biyolojik ve coğrafi olmak üzere üç gruba ayrılabilen doğal çevre, (Nirun, 1969:3-4), başta yerleşmenin şekli ve yoğunluğu olmak üzere toplumsal organizasyonunun pek çok yönünü etkilemektedir (B. ve G.Helling, 1958:220; Tütengil, 1983:12).

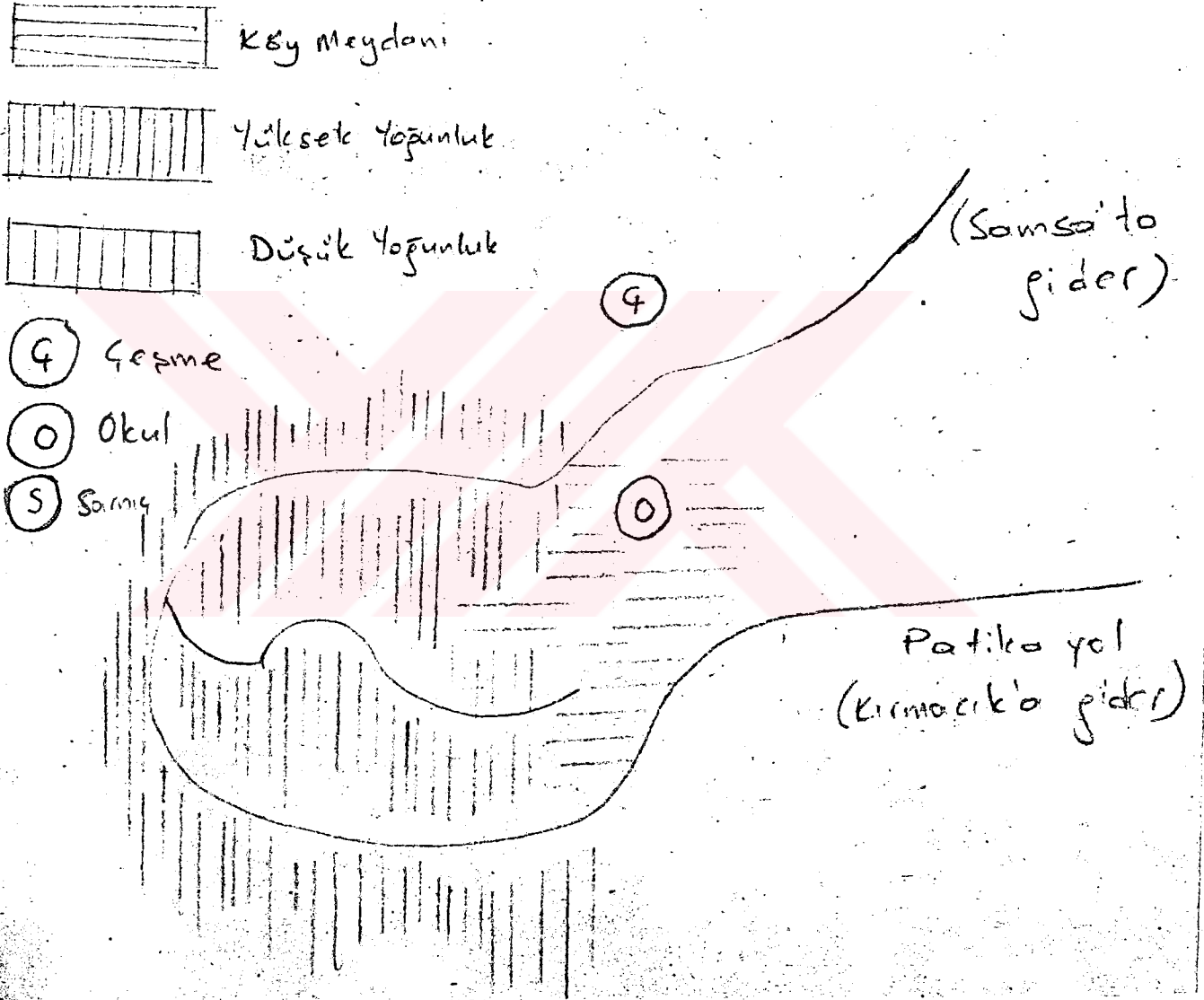
Bu bölümde, toplumsal yaşam alanının dayanağı niteliğinde olan köylerin doğal çevreleri ve kısaca tarihi geçmişleri üzerinde durulacaktır.

3.1. Köylerin Coğrafi Yapısı

3.1.1. Köy yeri ve yöresi

Araştırma köylerinden Bizberyan (Kurukavak) Adıyaman ili, Samsat ilçesi, Kırmacık (Hayik) köyüne bağlı Fırat nehrinin 2 km. kadar yukarısında, toplu yerleşim tipinde bir mezradır. Yaklaşık olarak Kırmacık'a 4, Y.Samsat'a 9, Adıyaman'a 37 km. uzaklıktadır. Y.Samsat'ın Güneybatı'sına düşen Bizberyan'ın Doğu'sunda Kırmacık, Güneydoğu'sunda

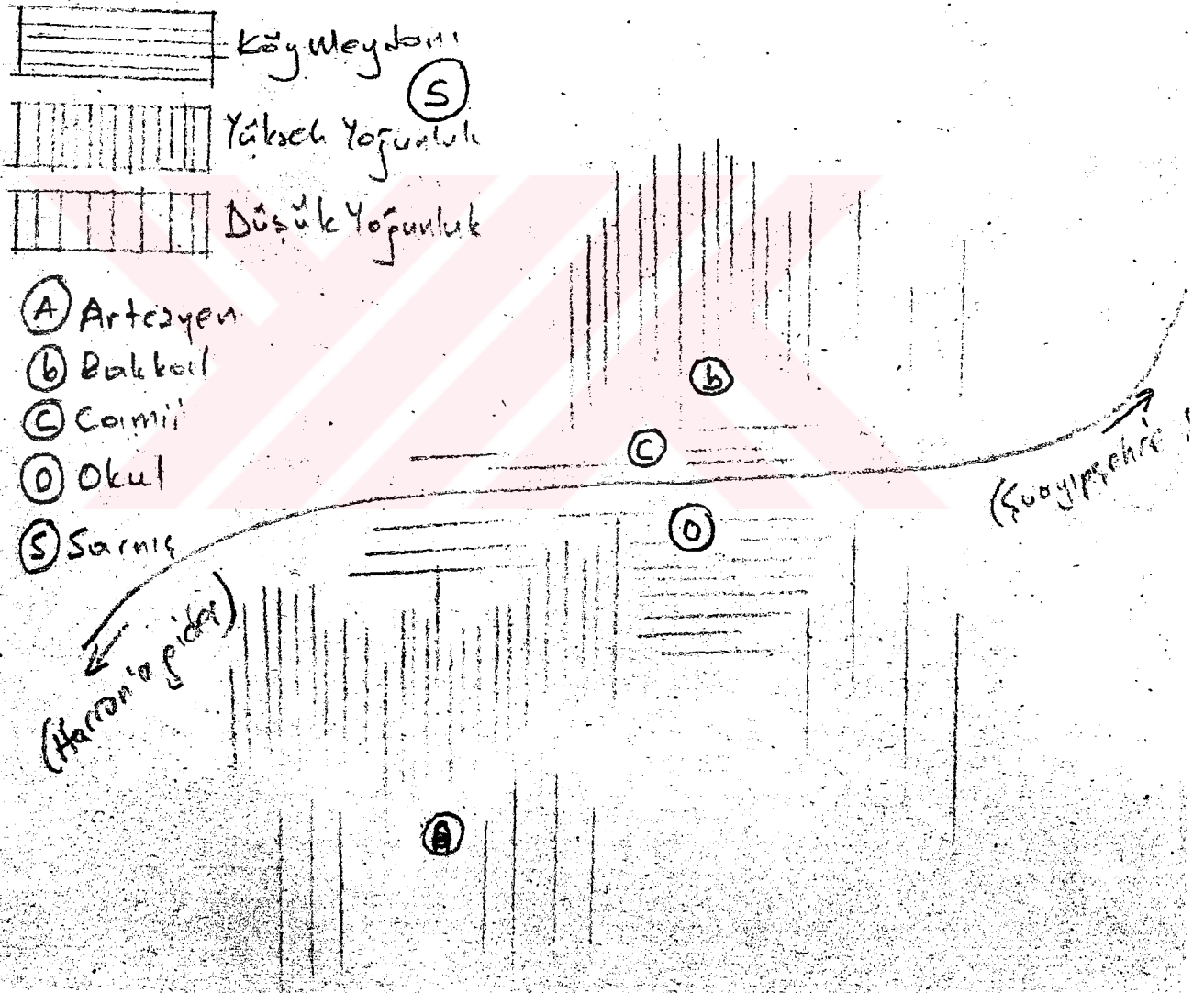
Balcılar, Batı'sında Kumluca, Kuzeybatı'sında Kızılöz ve Nalagevir, Kuzeyi'nde ise Bayırlı köyleri veya mezarları yer almaktadır. Batı yönünde iki ziyaret yeri bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1

Bizberyan'ın Yerleşim Şekli

Koyunluca (Yaygılı/Umulfirive) ise, Şanlıurfa ili, Akçakale ilçesi, Altınbaşak (Harran) bucağı, Gözcü (Meşrefe) köyüne bağlı sekiz mezranın en büyüğüdür. Harran'a 27, Akçakale'ye 54, Şanlıurfa'ya 73 km. uzaklıktadır. Harran ovasında kurulu olan Koyunluca'nın Batı'sında tarihi Han-el Barur, Kuzeydoğu'sunda Suayıpşehir bulunmaktadır. Köy, Bizberyan gibi toplu yerleşim tipindedir (Şekil 2).

Şekil 2

Koyunluca'nın Yerleşim Şekli

3.1.2. Topoğrafya, iklim ve bitki örtüsü

Bizberyan, Atatürk Barajı ayağının yakınlarında, Fırat nehrinin 2 km. kadar yukarısında, denizden yaklaşık 520 m. yükseklikte kuruludur. Koyunluca ise Harran ovasının Doğu yönünde, tek tek dağlarının güneyinde, 450 m. civarında bir yükseltide bulunmaktadır. Her iki köyde de, arazi hafif meyilli ve verimli olmakla birlikte, Bizberyan'ın Kuzey ve Kuzeybatı yönündeki toprakların bir kısmında şiddetli aşınmaya rastlanmıştır.

Bölgede karasal (step) iklim hakimdir. Yazları sıcak ve kurak, kışları serin ve yağışlı geçer. Ancak yağış oranları çok düşüktür. Yıllık yağış ortalaması Bizberyan'da 480, Koyunluca'da 320 mm. civarındadır (Balaban, 1986). Günlük ısı ortalaması ise, 25°C derece'nin üstünde olup Koyunluca bu ortalamanın üzerinde değerler almaktadır.

Köylerin yakın yöresinde orman yoktur. Hakim bitki örtüsü, kıraç yapıdadır. Buğday, arpa ve mercimek ile Bizberyan'da bir miktar üzüm ve fıstık, Koyunluca'da yalnızca iki adet 10'ar dönümlük fıstık bahçesine rastlanmıştır.

3.1.3. Ulaşım

Her iki köyün de ilçe ile olan yol bağlantıları sanat yapısız ham toprak yollardan oluşmaktadır. Çevre köylerle olan bağlantılar ise genellikle patika olup ulaşım yaya, eşek-at sırtında veya traktör-taksi ile gerçekleştirilmektedir. Köylerin en çok ilişki içinde oldukları özekler, bağlı

oldukları illerdir. Bizberyan ile Adıyaman arasındaki ulaşım, köylülerden birine ait taksi dolmuş ile, Koyunluca ile Şanlıurfa arasındaki ulaşım da, dolmuş otobüs ile sağlanmaktadır. Ayrıca Koyunluca'da üç taksi ile iki motorsiklet bulunmaktadır. Mart ayında Bizberyanlılar taksi dolmuş ile 1500 TL'si karşılığında 1 saatte Adıyaman'a ulaşırken, Koyunlucalılar otobüs ile 2000 TL'si karşılığında yaklaşık 4.5 saatte Şanlıurfa'ya ulaşabilmektedir. Her iki köyde de, yağışlı havalarda ulaşım aksamaktadır.

3.1.4. Su, sulama, ısınma, aydınlanma

Köylerde sulama suyu bulunmamaktadır. İçme suyu ise, Bizberyan'da Gölobal deresindeki kaynar suya yaptırılmış olan çeşmeden, Koyunluca'da 1983 yılında DSI'nin çaktığı artezyenden (daha önceleri Sarnıç'tan) sağlanmaktadır. Bizberyan'da çeşme sterilize olmayıp köyde tifoya rastlanmıştır.

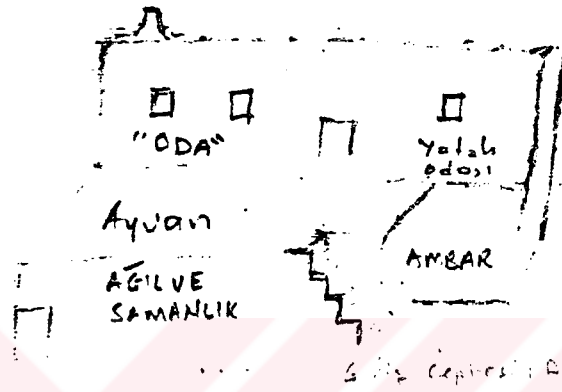
Aydınlanma, elektrik ile sağlanmaktadır. Elektrik, Bizberyan'a 1985'de, Koyunluca'ya 1987'de bağlanmıştır. Köylüler, elektrik gelmeden önce aydınlanma ihtiyacını gaz lambası ile karşıladıklarını belirtmişlerdir.

Isınma, sobalar aracılığıyla sağlanmaktadır. En çok kullanılan yakacak maddesi ise tezek (barür/koyun kermesi) dir. Bizberyan'da bir miktar mercimek samanı da yakacak olarak kullanılmaktadır.

3.1.5. Köylerde konut durumu

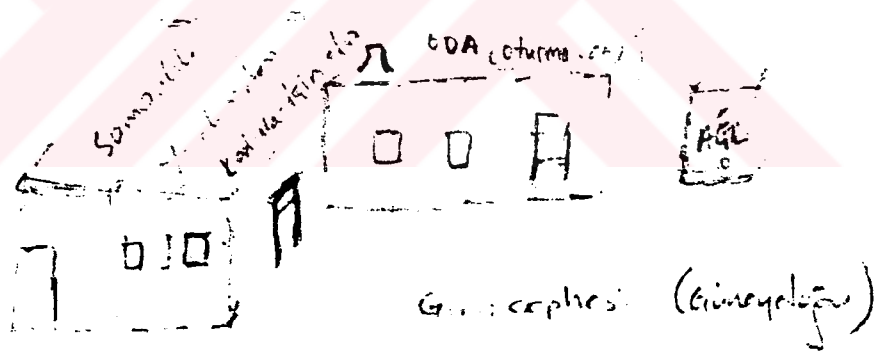
Her iki köyde de evler tek katlı olup, yağma olarak inşa edilmiştir. İnşaat malzemesi, kerpiç ve

taştır. Çatılar, düz damlı, toprak örtülüdür. Koyunluca'da son yıllarda betonarme evlere de rastlanmaktadır (araştırma tarihinde üç adetti). Evlere bitişik şekilde samanlık ve ahırlar yer almaktadır. Fotoğraf makinesinin, köylüler üzerinde çekince yaratacağı düşünülüşünden şekillerden yararlanılmıştır (Şekil 3,4,5).

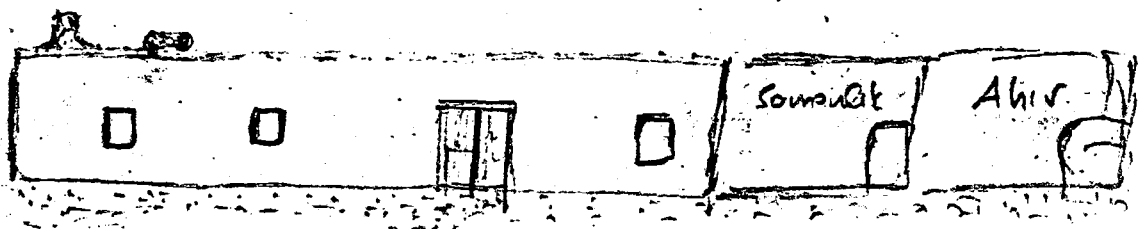
Şekil 3

Tipik Bizberyan Evi önyüz Görünüşü Tip 1

Şekil 4

Tipik Bizberyan Evi önyüz Görünüşü Tip 2

Şekil 5

Tipik Koyunluca Evi önyüz Görünüşü

Köylerde bağımsız mutfak, banyo ve tuvaleti bulunan konut sayısı çok düşüktür. Bizberyan'da bağımsız banyo hiç bulunmamakta, bağımsız tuvalet bir evde, bağımsız mutfak iki evde bulunmaktadır. Tuvalet ihtiyacı, evlerin altında veya yanında bulunan ağıllarda giderilmekte, banyo odalarda yapılmaktadır. Mutfak olarak da, hanım ve çocukların oturduğu oda kullanılmaktadır.

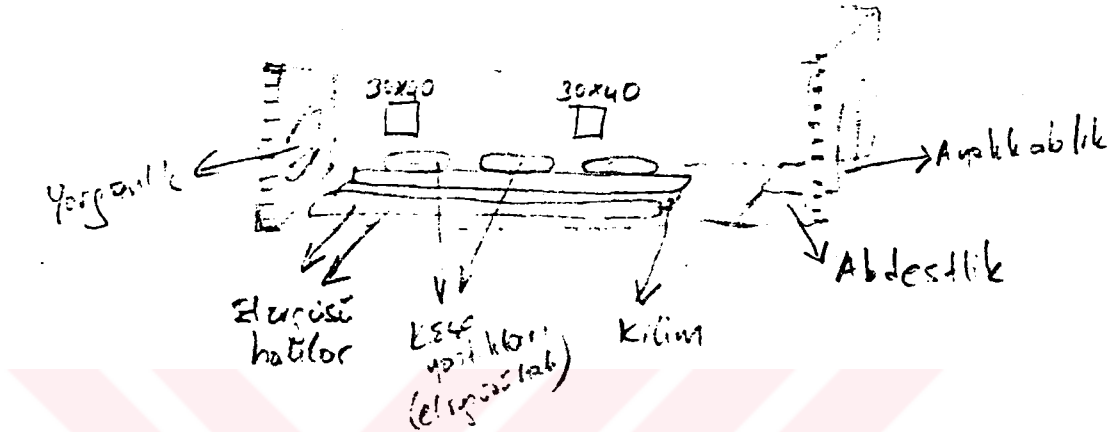
Koyunluca'da ise, evlerin giriş kısmında veya önünde bir ocak yeri bulunmakta, burası mutfak olarak kullanılmaktadır. Evlerin bir kısmında tuvalet bulunmakta, diğerleri köy içindeki ortak tuvaletlerden veya Bizberyan'daki gibi ağıllardan yararlanmaktadır.

Konutların oda sayılarına göre dağılımları ise, Çizelge 1'de verilmiştir. Çizelge 1'e göre, konutların çoğu 2-3 odalıdır. Bizberyan'da örneklemedeki ailelerin toplam 190 nüfusuna karşılık 69 oda bulunmakta yani oda başına 2.75 kişi düşmektedir. Koyunluca'da bu rakam 2.57 olarak hesaplanmıştır. Hanelerin bir kısmında, oda başına düşen kişi sayısı 5'i aşmaktadır.

Çizelge 1
Konutların Oda Sayılarına Göre Dağılımı

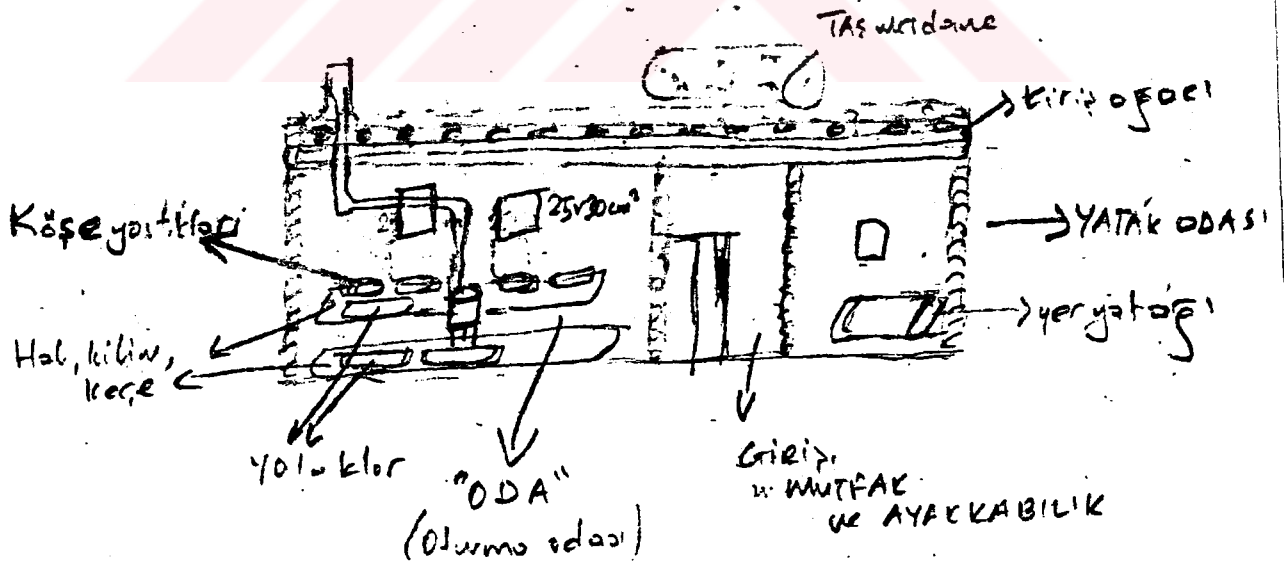
Oda Sayısı	Bizberyan		Koyunluca	
	Sayı	%	Sayı	%
1	1	4.5	1	3.8
2	6	27.3	8	30.8
3	7	31.8	8	30.8
4	6	27.3	4	15.4
5+	2	9.1	5	19.2
Toplam	22	100	26	100

Pencereler ise, oda başına 30x40 cm ebadında birer veya ikişer adet düşmektedir. Bunlar odaların havalandırılması ve güneşlendirilmesinde yetersiz kalmaktadır (Şekil 6 ve 7).

Şekil 6

Tipik Bizberyan Evi Oda Detayı

Şekil 7

Tipik Koyunluca Evi İç Detayı

özeti olarak, her iki köyde de konutların, fiziki açıdan derme-çatma, 2-3 odalı; sağlık koşullarına aykırı bir biçimde havasız, ışıksız ve kokulu olduğu söylenebilir.

3.2. Köylerin Tarihçesi

Fırat ile Dicle arasında kalan havzanın tarihi geçmişi çok eskilere gitmektedir. Bizberyan'ın bağlı bulunduğu Samsat'ın ilk yerleşime açılması M.ö.6000'li yıllara kadar inmekte; Koyunluca'nın bağlı bulunduğu Akçakale'nin yerleşim tarihi ise Paleolitik döneme değin uzanmaktadır. Bölge, Aşağı Mezopotamya uygarlıklarına beşiklik etmiştir. İlk buğday ve arpa tarımının da Anadolu/Mezopotamya'da gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir (Childe, 1983:76).

Bizberyan'ın yerleşim tarihi ile ilgili sağlıklı bir bilgi bulunmamakla birlikte, yerleşime 1700-1750 yılları arasında açıldığı söylenmektedir. Şu anda, köy, aynı soydan ayrılan Bazgiller ve Haskosgiller olmak üzere iki sülaleden oluşmaktadır. Çoğunlukla konuşulan dil Kürtçe'dir. Genelde, 30 yaşın üzerindeki kadınların dışındakiler Türkçe'yi de bilmektedir. Köyün, 1990'da Atatürk Barajı suları altında kalması beklenmektedir.

Harran Ovası'nda tarihi Han-el Barür ile Suayıpşehir arasında bulunan Koyunluca ise uzun yıllar yaylak yeri olarak kullanılmış, 1945 Tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu doğrultusunda, hazine 1952'de bu arazileri topraksız göçerlere vermiştir. Köye ilk kez, Cumali Aşireti'nden İsa Çakır gelip yerleşmiştir. Şu anda, köyde, aşiretin Sülük bacasından 50'nin üzerinde

hane bulunmaktadır. Köyde, konuşulan dil Arapça'dır. Genelde 30 yaşın üzerindeki kadınlar ile 50 yaşın üzerindeki erkeklerin dışındakiler Türkçe'yi de bilmektedir. Bu yörenin 1998'de sulu tarıma açılması planlanmıştır.

BÖLÜM IV

NÜFUS VE NÜFUS HAREKETLERİ

Toplumsal çalışmalarda nüfusun büyüklüğü, dağılımı ve nitelikleri her zaman için temel veriler olmuştur. Eskiden de, bugün de nüfus büyüklüğü ile toplumsal yapı arasında karşılıklı bir ilişki bulunduğu; nüfusun bir taraftan ekolojik koşullar, teknolojik düzey ve işbölümü sisteminde sınırlanırken diğer taraftan üretim, tüketim, bölüşüm ve örgütlenme düzeyini etkilediği kabul edilmektedir (Nirun, 1969:21; Bottomore, 1977:87-103; Meray, 1982:73-75; Tütengil, 1983:8).

Bu bölümde toplumsal yapının temel öğelerinden biri olan nüfusun genel yapısı, gelişim eğilimleri ve nüfus hareketleri incelenecektir.

4.1. Mezraların Bağlı Olduğu Kırmacık ve Gözcü'de Nüfusun Genel Yapısı

1985 Eylül'ünde yapılan Genel Nüfus Sayımına göre, Kırmacık'ta 310'u erkek, 321'i kadın toplam 631; Gözcü'de 359'u erkek, 364'ü kadın toplam 723 kişi yaşamaktadır. Çizelge 2'ye göre, 1985'te Kırmacık'ta erkekler nüfusun % 49.1'ini, kadınlar % 50.9'unu; Gözcü'de erkekler % 49.7'sini, kadınlar % 50.3'ünü oluşturmaktadır.

Bu oranlar Türkiye genelinde erkeklerde % 50.73, kadınlarda % 49.27'dir. Araştırma köylerinin bağlı olduğu ilçe köyleri bazında ise Samsat'ta % 49.95'e % 50.05; Akçakale'de % 49.99'a % 50.01 şeklinde gerçekleşmektedir (DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (1985)).

Çizelge 2
Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı (1985)

Cinsiyet	K ı r m a c ı k		G ö z c ü	
	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	310	49.1	359	49.7
Kadın	321	50.9	364	50.3
Toplam	631	100	723	100

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Adıyaman, Şanlıurfa, 1985

Araştırma köylerinde Türkiye ortalamasından farklı fakat ilçe bazındaki ortalama ya yakın bir şekilde kadın oranının daha yüksek olmasının en önemli nedenleri, bölge dışı erkek nüfus göçü ve kadınların sağlık koşullarındaki iyileşmeye bağlanabilir. bu konu, nüfus hareketleri kısmında tekrar ele alınacaktır.

Yaş dağılımı açısından, her iki köy de genç nüfusa sahiptir. Araştırma köylerinde 65 ve daha yukarı yaştakilerin oranı % 5'in altında, 14 ve daha küçük yaştakilerin oranı ise % 50'lerin üstündedir. Dolayısıyla, nüfusun yaş bağımlılık oranı da yüksektir. 1985'te Türkiye genelinde 86.6 olan bu

oran, il genelinde Adıyaman'da 110.04; Şanlıurfa'da 106.57'dir (DİE, 1985 Genel Nüfus Sayımı).

örnekleme katılan aile başkanlarının yaş dağılımına bakıldığında ise, Koyunluca'nın daha yüksek değerler aldığı görülmektedir (Çizelge 3).

Çizelge 3.

Aile Başkanlarının Yaş Dağılımı

Yaş Grupları	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
20-34	6	27.3	6	23.1
35-44	9	41.0	6	23.1
45-54	4	18.2	5	19.2
55-64	3	13.6	4	15.4
65 ve daha yu.	-	-	5	19.2
Toplam	22	100	22	100

Aile başkanları yaş dağılım genişliği (range) Bizberyan'da 30 ile 61, Koyunluca'da 23 ile 95 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması ise Bizberyan'da 42.82, Koyunluca'da 49.69'dur. Tepedeğer, her iki köyde de, 40-44 yaş grubunda yer almaktadır.

iki topluluk arasındaki yaş dağılımı farklılığının önemli bir nedenin iklimden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Samsat yakınları ve Fırat yatağı civarında sağlık koşullarını olumsuz yönde etkileyen sıcak ve nemli bir iklim hakimdir.

4.2. Nüfusun Medeni Durum, Hane Büyüklüğü ve Aile Başına Düşen Çocuk Sayısı Açısından Dağılımı

Medeni durum açısından iki köy arasında bazı ayrılıklara rastlanmıştır. Bizberyan'da yalnızca bir çokeşli evliliğe (polygamy) karşın Koyunluca'da 6 (% 23.1) çokeşli evlilik olayı vardır. Her iki köyde de kadınların evlilik yaşı erkeklere göre daha düşük ve birbirine yakın oranlarda bulunmakla birlikte, Koyunluca'da özellikle erkeklerin evlenme yaşı çok yükselmekte (% 57.7' si 24 veya daha büyük bir yaşta evlenmiş durumda) ve köyde 30 yaşını aşmış bazı bekar erkeklere rastlanmaktadır.

Aile büyüklüğü ve evli çift başına düşen çocuk sayısı açısından daiki köy arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bizberyan'da ortalama aile büyüklüğü 8.66; evli çift başına düşen çocuk sayısı 7.41'dir. Koyunluca'da bu değerler, sırasıyla 9.31 ve 7.62 olarak gerçekleşmektedir. Aile büyüklüğü dağılım genişliği ise Bizberyan'da 3 ile 14, Koyunluca'da 3 ile 26 arasında değişmektedir.

Bu konular, ileride "Evlilik ve Aile" (6.2'nci bölüm) başlığı altında ayrıntılı olarak işleneceğinden burada geniş olarak üzerlerinde durulmamıştır.

4.3. Nüfusun Gelişme Eğilimleri

Çizelge 4 incelendiğinde, Kırmacık ve Gözcü'de 1980-1985 nüfus sayımları arasında hızlı bir nüfus artışı ile karşılaşılmaktadır. Bu artış oranları

yaklaşık değerler olarak yıllık Kırmacık'ta % 38, Gözcü'de % 31'dir. Bu dönemde, Samsat genelindeki yıllık nüfus artış hızı % 23.22, Akçakale genelindeki % 100.71 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelindeki artış hızı ise % 27.85'dir (DİE, 1985 Genel Nüfus Sayımı).

Çizelge 4

1980 ve 1985 Nüfus Sayımları İtibarı İle Nüfusun
Cinsiyete Göre Dağılımı

Yıllar	Kırmacık			Gözcü						
	Erkek	Kadın	Top.	Erkek	Kadın	Top.				
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Top.	
1980	273	54.5	259	45.5	530	324	53.1	286	46.9	610
1985	310	49.1	321	50.9	631	359	49.7	364	50.3	723

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Adıyaman, Şanlıurfa, 1980 ve 1985.

Samsat'taki nüfus artış hızının Türkiye ortalamasından düşük olmasının nedeni, önceden de varolan ve Atatürk Barajı kamulaştırma çalışmalarının daha da hızlandırdığı göçe bağlanabilir. Çünkü aynı dönemde nüfus artış oranlarının gerek Türkiye, gerek Güneydoğu Anadolu'da yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle Güneydoğu'daki il ve ilçe merkezlerinde yüksek bir yığılma olmuştur (Çizelge 5). Dolayısıyla,

Çizelge 5

Türkiye ve Güneydoğu Anadolu'da Yerleşim Merkezlerine
Göre 1980-1985 Döneminde Yıllık Nüfus Artış
Oranları

Yerleşim Merkezleri	Yıllık Nüfus Artış Hızları			
	Türkiye ‰	Güneydoğu ‰	Adıyaman ‰	Ş.Urfa ‰
il-ilçe merkezleri	45.36	65.87	61.97	92.74
Bucak ve Köy mer.	9.3	31.05	22.13	58.88
Toplam	27.85	49.61	35.69	76.77

Kaynak: DiE, 1985 Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları
kaba nüfustaki nüfus artış hızının düşük olmasının
nedeninin artış hızında göçün aldığı (-) eksi değerden
kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca ildışı göçe,
özellikle erkeklerin katılması ve sağlık koşullarındaki
düzeltilmeler, araştırma köylerinde, nüfusun cinsiyet
dağılımına göre gelişimini, kadınlar lehine
döndürmüştür (Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983: ilgili
iller; Köy Envanter Etüdüleri, 1981). Çizelge 6'da bu
durum daha net bir biçimde görülmektedir.

Çizelge 6

Adıyaman ve Şanlıurfa'da Köy Nüfusunun Cinsiyete Göre
Oranı ve Yıllık Nüfus Artış Hızları Dağılımı

Yıllar	A d ı y a m a n				Ş a n l ı u r f a			
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
	%	%	%	%	%	%	%	%
1975	50.63	49.37	14.73	7.04	51.83	48.17	5.87	-5.46
1980	49.85	50.15	0.46	6.72	50.68	49.32	-12.33	-3.16
1985	49.64	50.36	21.14	22.83	50.38	49.62	39.99	42.43

Kaynak: DiE, 1975, 1980 ve 1985 Genel Nüfus Sayımları

Çizelge 6'dan da anlaşıldığı gibi, 1975'e kadar kadınlar aleyhine gelişen nüfus artış hızları, 1975-1980 arasında bu kez erkekler aleyhine dönmüştür. 1980-1985 yılları arasında ise bir dengeleşme söz konusudur. Ayrıca 1975-1980 yılları arasında her iki ildeki nüfus artış hızının da yavaşlamış olması, bu dönemde yüksek oranda ildışı göçlerin gerçekleştiğini göstermektedir. Aynı dönemde, yaş bağımlılık oranlarının artmış olması da, ildışı göçe özellikle çalışma çağındaki nüfusun katıldığını işaret etmektedir. 1975'de Adıyaman'da 111.31 olan yaş bağımlılık oranı 1980'de 118.28'e, aynı dönemde Şanlıurfa'da 107,30 olan bu oran 113.52'ye çıkmıştır. Daha sonraki (1980-1985) beş yıllık dönemde bir miktar düşüş izlenmiştir (DİE, 1975, 1980 ve 1985 Genel Nüfus Sayımları). Bunda, büyük kentlerde giderek iş bulma olanaklarının azalmasının ve GAP ile birlikte bölgede meydana gelen hareketlenmenin rol oynadığı söylenebilir.

Araştırma köylerinden Koyunluca'da hala ideal çocuk sayısının (6.5'nci bölümde işlenecek) yüksek olması, hızlı nüfus artışının bir süre daha devam edeceğini göstermektedir. Ayrıca, çokeşliliğin başat evlilik biçimlerinden birini oluşturması da, doğum oranları üzerinde baskı yaratmaktadır.

4.4. Nüfus Hareketleri

Burada, köylülerin yakın çevreleri içindeki günlük veya çok kısa süreli olağan hareketleri ile, topluluğun sosyo-ekonomik yapısını derinden etkileyen uzun süreli ve/veya sürekli içeriye ve dışarıya doğru göç olayları iki ayrı altbaşlık altında işlenecektir.

4.4.1. Günlük nüfus hareketleri

Bu altbaşlıkta, yalnızca, köylülerin kendi çevreleri içindeki günlük veya çok kısa süreli olağan hareketleri üzerinde durulmaktadır. Bu günlük olağan nüfus hareketleri üç düzeyde ele alınmaktadır: Yakın köy merkezleri, ilçe ve il ile olan ilişkiler. İlişki sıklığı ile ilgili veriler Çizelge 7'de verilmektedir.

Çizelge 7

Yakın Köy Merkezleri, ilçe ve il ile İlişki Sıklığı Dağılımı

İlişki Sıklığı	B i z b e r y a n			K o y u n l u c a		
	Yakın köyler ile	ilçe ile	il ile	Yakın köyler ile	ilçe ile	il ile
Hergün	1	1	1	1	-	-
Haftada iki-Üç	2	3	1	3	-	-
Haftada bir	10	4	8	8	-	2
Onbeş günde bir	1	2	5	1	-	5
Ayda bir	6	8	4	1	-	8
Ayda birden az veya hiç	2	4	3	12	26	11
Toplam	22	22	22	26	26	26

Çizelge 7'de görüldüğü gibi, Bizberyan'ın hem yakın köylerle, hem ilçe merkezi Samsat ile, hem de il merkezi Adıyaman ile ilişki sıklığı Koyunluca'nın çevre köylerle, Akçakale ve Şanlıurfa ile olan ilişkilerine göre oldukça yüksek bulunmaktadır. Koyunlucalı'ların ilçe merkezi Akçakale ile olan ilişkileri hemen hemen hiç yokken il merkezi Şanlıurfa'yı ayda birden daha az

veya hiç ziyaret etmeyenlerin oranı da % 42.3'e ulaşmaktadır. Akçakalenin ters bir güzergahta kalması, Şanlıurfa'nın da uzak oluşu bunda büyük rol oynayabilir. Ancak çevre köylerle olan ilişki sıklığının da düşük olması (ayda birden az veya hiç ziyarette bulunmayanların oranı % 46.2'ye ulaşmaktadır) büyük ölçüde kapalı bir topluluk özelliği yansıttıklarını konusunda işaretler taşımaktadır.

Diğer yandan Bizberyan'nın dış ilişkiler açısından yüksek değerler alması, pazara yönelik tütün üretimi, kamulaştırma işlemleri ve gidiş-dönüşün daha kolay olması gibi nedenlere bağlanabilir. Tekel'den tütün teslimi için gün alma, tütünü teslim etme ve çekleri bankada bozdurma bile, tek başına, en az dört kez Adıyaman'a gidip-gelmeyi gerektirmektedir.

Aynı zamanda Bizberyanlıların Koyunlucalılara göre, diğer topluluklarla bölüşüm ve toplumsal iletişim düzeyleri de yüksek bulunmaktadır. Çevre köylerde gelişen nişan, düğün, ölüm ve kavga gibi olaylarla; Y.Samsat Belediyesi'ndeki seçim ve çalışmalarla; Baraj ve taban fiyatlarıyla yakından ilgili oldukları gözlenmektedir.

4.4.2. Mevsimlik ve uzun süreli nüfus hareketleri

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde göç hareketlerinin uzun bir tarihi geçmişi olduğu, bu tarihin M.ö. 5-6 bin yıllarına kadar götürülebileceği çeşitli belgelerle sabittir. Ancak Cumhuriyet döneminde meydana gelen nüfus hareketlerinin öncekilerden çok önemli bir ayrımı vardır; dıştan göç alma yerine dışa göç verme.

Bölgede özellikle 1950'li yıllardan başlayarak, uygulanan politikaların da etkisiyle, kısa süreli ve sürekli dış göç hareketleri artış göstermiştir. Bu bölge dışı göç hareketinde, genel anlamda sosyo-ekonomik yetersizlikler, özelde de Keban ve diğer baraj kamulaştırma işlemlerinin büyük rolü olmuştur. Bugün, Atatürk Barajı ile birlikte yapımı süren 12 baraj daha, yüksek oranda bölge içi ve bölge dışı göçe neden olmaktadır. Örneğin, örneklemedeki Bizberyan tamamıyla boşaltılacak olan köyler arasında yer almaktadır.

içeriye doğru göçler açısından, Bizberyan kamulaştırma kapsamında olması dolayısıyla, son on yıllık tarihinde hiçbir göç olmamıştır. Koyunluca ise, kuruluş tarihi itibarı ile (1952'de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu doğrultusunda yer gösterilmiş) son 40 yılda yerleşime açılmıştır. Son 10 yıllık süreçte ise 1983'te Siverek'ten bir aile gelip yerleşmiştir. Siverekliilerin köye geliş nedeni, sınır olayı nedeniyle meydana gelen kan davasıdır.

1981 yılında gerçekleştirilen Köy Envanter Etüdüleri'ne göre 1975-1980 arasındaki 5 yıllık sürede ekonomik nedenle sürekli olarak Samsat köylerine 13 aile yerleşirken 69 aile ayrılmıştır. Akçakale köylerine ise ekonomik nedenle 15, sosyal nedenle 10 aile yerleşmiş; ekonomik nedenle 36, sosyal nedenle 10 aile ayrılmıştır. Süreli göçler açısından ise durum şöyledir: Samsat köylerinden yurtdışına 4 aile, yurt içine 9 aile ve tek olarak 101 kişi; Akçakale köylerinden yurtdışına 1977 aile, 3 kişi ve yurt içine 2295 aile ve tek olarak 15352 kişi göç etmiştir. Süreli göç hareketinin nedeni ekonomiktir (Köy Envanter Etüdüleri, 1985).

Sürelili olarak her iki köy de göç vermekte birlikte Koyunluca'da bu oran çok yüksektir. Çizelge B'de mevsimlik göç hareketi görülmektedir.

Çizelge B
Dönemler itibarı ile Sürelili Göç Katılan
Aile ve Kişi Sayıları Dağılımı

Dönemler ve Gidilen Yer	B i z b e r y a n				K o y u n l u c a			
	Aile		Kişi		Aile		Kişi	
	Sa.	%	Sa.	%	Sa.	%	Sa.	%
Nisan-Aralık Çukurova'ya	-	-	-	-	14	53.8	71	29.3
Eylül-Aralık Çukurova'ya	3	13.6	6	3.1	4	15.4	12	5.0
Toplam	3	13.6	6	3.1	18	69.2	83	34.3

Çizelge B'e göre Bizberyan'da 22 aileden yalnızca 3 aile (% 13.6) göçte katılırken Koyunluca'da 26 aileden 18'i (% 69.2) sürelili göçte katılmaktadır. Göçte katılan kişi sayısı açısından duruma baktığımızda ise Bizberyan'da 6 kişiye (% 3.1) karşılık Koyunluca'da 83 (% 34.3) kişinin mevsimlik göçte katıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Bizberyan'da sadece aile başkanı çalışabilir, erkekler hasat zamanı çalışmaya giderken, Koyunluca'da evi ve hayvanları koruyacak yaşlı nüfusun dışında kalan bütün hane halkı genelde Nisan'dan Aralık'a kadar göçte katılmaktadır.

Bu durum, göçte özellikle istihdam sorununun

büyük rol oynadığına işaret etmektedir. Göç yolları ve zamanlaması da, istihdam olanaklarına göre ayarlanmaktadır. Bu doğrultuda, göçedilen bölge çapa ve hasat aylarında geçici işgücüne yüksek talebin olduğu Çukurova pamuk alanları yönünde olmaktadır.

Koyunluca'da tüm hane halkının süreli göçe katılmasında göçer kültürünün de etkisi olabilir. Örneğin, Koyunlucalı bir köylü şöyle söylemektedir: "Bunlar, tarlalarını hayvanlarını bırakı, en güzel elbiselerini giyyi, çoluk çocuk kamyonlara doluşup bayrama gider gibi Adana'ya gidiy".

4.4.3. Yerleşim eğilimleri

Bu altbaşlıkta, araştırma köylerindeki yerleşim eğilimleri ile Bizberyan'da kamulaştırma nedeniyle ortaya çıkan yeniden yerleşim sorunları incelenecektir.

Bizberyan'da kamulaştırma işlemleri olmasa dahi köyden ayrılmayı isteyip istemedikleri sorulduğunda, buna 9 aile başkanı (% 40.9) olumlu, 12 aile başkanı (% 59.9) olumsuz yanıt vermiştir. Koyunluca'da başka bir yere gidip yerleşmek isteyen aile başkanlarının sayısı 8 (% 30.8), köyden ayrılmak istemeyenlerin sayısı ise 6 (% 23.1) dir. 12 denek de, bir görüş belirtmemiştir (Çizelge 9). Köylerde olanak olsa, çocuklarının kentte oturmasını isteyen aile başkanı oranı ise % 100'ü bulmaktadır. Bu konuda, sadece Koyunluca'da bir kişi olumsuz görüş bildirmiştir.

Çizelge 9
Nedenlerine Göre Aile Başkanlarının Göç Eğilimleri

	B i z b e r y a n Göçmek				K o y u n l u c a Göçmek			
	isteyen		istemeyen		isteyen		istemeyen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ekonomik	8	36.4	1	4.5	5	19.2	2	7.7
Toplumsal	1	4.5	3	13.7	2	7.7	-	-
Sosyo-ekonomik	-	-	9	40.9	-	-	4	15.4
Diğer	-	-	-	-	1	3.8	-	-
Toplam	9	40.9	13	59.1	8	30.8	6	23.1

Çizelge 9'da görüldüğü gibi, göçetme isteğini belirleyen en önemli faktör ekonomiktir. Başka bir yere yerleşmek isteyen aile başkanlarının Bizberyan'da % 88.8'i Koyunluca'da % 62.5'i ekonomik nedenlerle köyden ayrılmak istediklerini belirtmiştir. Bunda, işsizlik ve yoksulluk birincil rolü üstlenmekte; sosyal olanaksızlıklar bu durumu daha da ağırlaştırmaktadır.

Köyden ayrılmama isteğinde ise, sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi artmaktadır. Köyde kalmak isteyen aile başkanlarının Bizberyan'da % 69.2'si, Koyunluca'da % 66.7'si "Tanıdıklarımız ve toprağımız burada" olduğu için köyden ayrılmak istemiyoruz şeklinde ifade edilmişlerdir.

Yerleşim eğilimleri ile ilgili olarak Atatürk Barajı kamulaştırma alanında olması nedeniyle

Bizberyan'da daha ayrıntılı bilgi toplanmıştır. Bu bilgiler de, göç eğilimi konusunda ekonomik nedenlerin ağırlıkta olduğunu, göç yönü konusunda ise sosyo-ekonomik nedenlerin ağırlığının arttığını göstermektedir.

Çizelge 10

Bizberyanlı Aile Başkanlarının Kamulaştırma Sonrası
Yerleşmek İstedikleri Yerleşimleri Seçme
Nedenleri

Nedenler	Sayı	%
Memleketime, yakınlarıma yakın	10	45.5
iş bulmak kolay	5	22.7
Geçim kolay	2	9.1
Tarıma uygun	1	4.5
Orada mülküm var	1	4.5
Büyük güzel bir kent	1	4.5
Diğer	2	9.1
Toplam	22	100

Çizelge 10'da görüldüğü gibi, yerleşilmek istenilen birimin seçiminde memleketlerine, yakınlarına yakın bulunma gibi sosyal nedenler (bunda Y.Samsat'ta arsa ve konut sağlanması gibi ekonomik faktörler de etkili olabilir) ile iş bulma ve geçim kolaylığı gibi ekonomik faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

BÖLÜM V

EKONOMİK YAPI

Güneydoğu'da kırsal-sosyo-ekonomik yapının başlıca belirleyicileri, aşiretsel örgütlenme ile toprak tasarruf sistemlerinden kaynak almaktadır. Bölgede, topraksız ve küçük topraklı aile sayıları büyük oranlara ulaşmakta; aşiretsel örgütlenme de, mevcut mülkiyet ilişkilerinin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Daha yüksek düzeyde ulusal pazarla bütünleşme, toprak sulaması, tarım ve toprak reformu gibi uygulamaların başarısı da bu toprak mülkiyet ve tasarruf ilişkilerine bağlı bulunmaktadır (Akşit, 1988). Ayrıca, büyük toprak sahibi-köylü ilişkileri, bölgenin sosyo-ekonomik yapısında feodal kalıntılar veya yarı feodal ilişkilerin yerinin ne olduğu tartışmaları açısından da büyük önem taşımaktadır (Boratav, 1980:112-117; Keyder, 1983:230-231; Tütengil, 1983:100).

Bu bölümde, toprak sahipliği ve tasarruf biçimleri, tarımsal mekanizasyon ve örgütlenme düzeyleri, köylü-pazar ilişkileri gibi konular irdelenerek yukarıdaki tartışmalara açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

5.1. Toprak ve Hayvan Sahipliği

Mülkiyet, maddi eşya üzerinde toplumun bir

haklar ve bu haklara bağılı işlevler dizisidir. Bu hakları, fiili olarak kim kullanıyorsa, gerektirdiği işlevleri kim görüyorsa onda fiili (de facto) mülkiyet vardır. Mülkiyet ile ilgili haklar ve işlevlerin en önemlileri; üretim, bölüşüm ve elden çıkarma (satma, kiralama, miras) hakkıdır (Boran, 1945). Tarımsal üretimin topluluk yaşamında ^{yeri} en önemli işgal ettiği bir yörede, toprağın mülkiyeti açısından ortaya çıkan ayrılaşmalar, en genelde kişiler arasındaki öteki ayrılaşmaların temelini teşkil eder (Silier, 1976:37). Kırsal kesimde mülkiyet ayrılaşması, temelde toprağın önemli kısmını elinde tutan kişilerin olup olmadığına bağılıdır (Avcıoğlu, 1984:628).

Bu çalışmada, toprak mülkiyeti dağılımı, araştırma amaçları doğrultusunda çözümlemeye olanak verecek biçimde işlevsel kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler,

- Topraksızlar
- Çok küçük topraklılar (0-100 da.)
- Küçük topraklılar (101-200 da.)
- Orta topraklılar (201-500 da.)
- Büyük topraklılar (501 ve daha fazla)

biçiminde beş gruptur.

Topraksız aileler bölgede en büyük köylü grubunu oluşturmaktadır. Adıyaman'da hanelerin % 22'si, Şanlıurfa'da % 35'i topraksızdır (Köy Envanter Etüdüleri, 1981). Bunlar, çok az miktarda hayvana sahip olup, genelde tarım işçiliği yaparak geçimlerini sağlamaya çalışmaktadır.

Çok küçük topraklılar, bir miktar toprak ve hayvana sahip olmakla birlikte objektif koşulları topraksız köylülerle benzer yapıdadır. Ailenin geçim

yolu, tarım işçiliği ile ortakçılığa bağlı bulunmaktadır.

101-200 dekar toprağa sahip ailelerin de, toprakları ve hayvanları kendilerine yetmeyecek kadar azdır. Geçimlerini sağlayabilmek için, ellerindeki topraktan elde ettikleri geliri yüksek oranda ortakçılıkla desteklemek zorundadırlar.

Bölgede, bir ailenin kuru tarımcılıkla geçimini sağlayabilmesi için, hane nüfusu ve toprağın niteliğine göre 201-500 dönüm toprağa sahip olması gerekmektedir (Erkuş ve ark. 1986). Dolayısıyla, bu araştırmada, kendi geçimlerine yetecek kadar toprağa sahip aileler, orta topraklı köylüler grubunda değerlendirilmektedir.

Büyük topraklılar ise, yöredeki toprakların önemli kısmını ellerinde toplamış, bu toprakların bir bölümü veya tamamını tarım işçileri/ortakçı köylüler aracılığı ile işleyen, makineli tarım araçları ve geniş kredi olanaklarına sahip grubu meydana getirmektedir. Aynı zamanda bu grubun, sadece ekonomik kaynakları değil bölgedeki köylüleri de, belirli düzeylerde, kontrolleri altında tuttukları, bu yanlarıyla yarı feodal bir nitelik taşıdıkları da ileri sürülmektedir (Akşit, 1985:95-96; Boratav, 1980:114-115; Geray, 1974:21; Tütengil, 1983:100-102; Rozaliyev, 1979:15; Beşikçi, 1969:224-226).

Bu ölçütlere bağlı kalınarak önce ilçe köyleri, sonra da incelenen köyler bazında toprak mülkiyet sistemi incelenmiştir. Tüm köyler bazındaki

ortalamlar Köy Envanter Etüdüleri'nin 1981 yılında, gerçekleştirdiği çalışmadan alınmıştır.

Çizelge 11
Köylerde Topraksız Aile Sayısı ve
Ailelerin Toprak Büyüklükleri itibarı ile Dağılımı

Toprak Bü. (Dekar)	S a m s a t				A k ç a k a l e			
	Aile Sayısı	% Arazi/Da. %	Toplam Arazi/Da. %	Toplam Arazi/Da. %	Aile Sayısı	% Arazi/Da. %	Toplam Arazi/Da. %	Toplam Arazi/Da. %
Topraksız	474	39.9	-	-	4515	47.6	-	-
0-25	265	20.6	3740	2.76	911	9.6	11037	1.55
26-50	98	7.63	3837	2.73	665	7.0	25566	3.6
51-100	93	7.24	6922	4.92	1492	15.73	120869	17.02
101-200	120	9.35	17493	12.45	1176	12.4	159598	22.47
201-500	165	12.86	40952	29.15	497	5.24	150220	21.15
501-1000	46	3.58	26258	18.69	173	1.82	123638	17.40
1001- +	22	1.71	41292	29.39	55	0.58	87249	12.28
Toplam	1283	100	140494	100	9484	100	710218	100

Kaynak: Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı Köy Envanter Etüdüleri 1981.

Çizelge 11'den de açıkça görüldüğü gibi, topraksız ve/veya 50 dönümden daha az topraklı ailelerin oranı yaklaşık % 65'i geçtiği halde, bu aileler toplam arazinin ancak % 5-5.5'una sahip bulunmaktadır. Diğer taraftan, 500 dekar ve üstünde toprağa sahip aile oranı Samsat'ta % 5.14, Akçakale'de % 2.40 olup, bunlar toplam arazinin Samsat'ta % 48.08, Akçakale'de % 29.7'sini ellerinde tutmaktadır.

İncelenen köylerdeki toprak dağılımı ise aşağıdaki şekilde bulunmaktadır.

Çizelge 12
İncelenen Köylerde Toprak Büyüklüklerine
Göre Ailelerin Dağılımı

Toprak Büy. (Dekar)	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Aile Sayısı	%	Aile Sayısı	%
Topraksız	-		11	42.3
1-50	6	27.3	3	11.5
51-100	5	22.7	2	7.7
101-200	8	36.4	5	19.2
201-500	3	13.6	3	11.5
501- +	-		2	7.7
Toplam	22	100.	26	100.

Çizelge 12 incelendiğinde, Bizberyan ile Koyunluca arasında bazı ayrılıklara rastlanmaktadır. Bizberyan'da ailelerin büyük kısmı çok küçük veya küçük topraklı olup geriye kalan 3 aile (% 13.6) de orta topraklıdır. Koyunluca'da ise, ailelerin % 42.3 (11 hane) ü topraksız olup, toprakların büyük kısmı iki kişinin (Avşar'lar 15.000, Kürkcü'ler 3.500 dönüm civarında toprağa sahiptir) kontrolünde bulunmaktadır. Ancak Bizberyan'daki küçük üretici köylülüğe karşın çevre yerleşimlerin büyük toprak sahiplerine ait bulunduğu, bir sonraki altbaşlıkta incelenecek olan ortaklıkla ilgili sorulardan anlaşılmıştır. Bizberyan yakınlarındaki topraklar Ömer ağanın (Ömer

Çetinkaya'nın) kontrolündedir. Kuştepe'ler de Samsat civarında etkindir. Dolayısıyla, temelde yöredeki toprak dağılımının Koyunluca ile benzer olduğu söylenebilir.

Çizelge 13

Küçükbaş Hayvan Sahipliğine Göre Ailelerin Dağılımı

	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç yok veya				
5'ten az	3	13.6	1	3.8
5-20	6	31.6	12	46.2
21-50	10	46.5	8	30.8
51-100	3	13.6	4	15.4
100+	-	-	1	3.8
Toplam	22	100	26	100

Hayvan sahipliği açısından ise Bizberyan ile Koyunluca birbirine benzer karakteristiktir. Her iki köyde de büyükbaş hayvan sahipliği önemli bir yer tutmazken, ailelerin Bizberyan'da % 78.2'si (16 aile); Koyunluca'da % 77.1'i (20 aile) 50'den daha az küçükbaş hayvana (koyun, keçi) sahiptir. 50'den daha çok küçükbaş hayvana sahip aile oranı ise Bizberyan'da % 13.6 (3 aile), Koyunluca'da % 19.2 (5 aile) dir (Çizelge 13).

Bu verilere dayanarak bir genelleme yapılırsa, bölgede büyük toprak sahipliği -topraksız (veya küçük topraklı) köylülük biçiminde eski geleneksel feodal kalıntının uzantısı bir toprak

mülkiyeti yapısının hakim olduğu söylenebilir. Bu konu, işletme biçimleri ve ortakçılık ile ilgili veriler değerlendirildikten sonra daha iyi anlaşılacaktır.

5.2. Toprak Kullanım İlişkileri ve Ortakçılık

Tarımda feodal ve yarı-feodal ilişkilerin göstergesi olarak: a)Topraksız ortakçı aileleri; b)veya, büyük toprak sahiplerine ait arazilerin bir kısmında ortakçı olarak çalışan ailelerin sayısı; c)yahut da bir şahıs, aile veya sülaleye ait bulunan köylerin toplam köyler içindeki oranı alınmaktadır. Tarımda yarı-feodal ilişkilerin, daha çok ortakçılıkla aşalığın birleştiği durumlarda sözkonusu olduğu ve bu tür ilişkilerin yerleşik aşiret reisliği veya daha eski feodal unsurların kalıntıları olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da hala varlığını sürdürdüğü söylenmektedir. Ortakçılık, kendisine ait olmayan bir arazi parçası üzerinde çalışan üretici (ortakçı köylü) nin ürün toplandıktan sonra bunun önceden kararlaştırılan bir kısmını (örneğin yarısını) toprak sahibine vermesi şeklinde gerçekleşmektedir (Boratav, 1980:114-127; Tütengil, 1983:100-102; G. ve Y.Gülöksüz, 1983; Geray, 1974:21; Akşit, 1988).

Araştırma köylerinde, aileler sahip oldukları toprakları genellikle kendileri işlenmektedir. Sadece Bizberyan'da 3 (% 13.6), Koyunluca'da 1 (% 6.7) toprak sahibi elindeki toprağın bir kısmını ortağına vermektedir. Bu ortakçılık ilişkisi de, yakın akrabalar arasında gerçekleşmekte olup feodal karakterden uzaktır (Çizelge 14).

Çizelge 14
Sahipolunan Aile Toprağının Kullanılış Biçimi

Kullanılış Biçimi	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Toprak Sahibi Aile Sayısı	%	Toprak Sahibi Aile Sayısı	%
Tamamen kendisi	19	86.4	14	93.3
Kendisi-kiracı	-		-	
Kendisi-ortakçı	3	13.6	1	6.7
Toplam	22	100	15	100

Ancak bu değerler, örneklemdaki köylülerin sahip oldukları toprağı kullanış biçimleri ile ilgili analizlere dayanmaktadır. Bizberyan'da hiç büyük toprak sahibi bulunmaması, ayrıca her iki köyde de sulama olanaklarındaki yetersizlik ortakçılığı cazip olmaktan çıkarmaktadır.

Öte yandan, aile toprağının yanı sıra başkasına ait arazileri ortakçı olarak işleyen aile sayısı yüksek oranlara ulaşmaktadır. Bu değerler, mülkiyet dağılımına göre Çizelge 15'de verilmektedir.

Birinci veya ikinci uğraş olarak tarımcılık yapan toplam Bizberyan'da 21 aileden 13 (% 61.9)'ü, Koyunluca'da 16 aileden 9 (% 56.25)'u ortakçı olarak toprak işlemektedir. Bunların çoğu topraksız ya da çok küçük topraklı köylülerdir. Ailelerin sahip oldukları toprak oranları yükseldikçe ortakçılık yapma oranları düşmekte olup 200 dönümden daha büyük toprağına sahip sadece 1 ailenin ortakçılık yaptığı saptanmıştır.

Çizelge 15
Ailelerin Mülkiyet Dağılımı İtibari ile
Ortakçılık Yapma Durumu

Mülkiyet Durumu	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Ortakçılık Yapan Aile Sayısı	%	Ortakçılık Yapan Aile Sayısı	%
Topraksız	-		7	77.7
Çok küçük topraklı	8	61.5	1	11.1
Küçük topraklı	4	30.7	1	11.1
Orta topraklı	1	7.7	-	
Büyük topraklı	-		-	
Toplam	13	100	9	100

Diğer yandan, Çizelge 16 incelendiğinde, ortakçı olarak işlenen toprakların büyük bir kısmının büyük toprak sahiplerine ait olduğu anlaşılmaktadır. Bizberyan'da 13 ortakçıdan 9 (% 69.2)'u, Koyunluca'da 9 ortakçıdan 6 (% 66.6)'sı büyük toprak sahiplerinin topraklarını işlemektedir.

Çizelge 16
Ortakçı Olarak İşlenen Toprakların Esas
Sahiplerinin Mülkiyet Durumu

Toprak Sahibinin Mülkiyet Durumu (Dekar)	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Ortakçı Aile Sayısı	%	Ortakçı Aile Sayısı	%
1-50	2	19.4	-	
51-100	-		2	22.2
101-200	1	7.7	-	
201-500	1	7.7	1	11.1
501 +	9	69.2	6	66.7
Toplam	13	100	9	100

Ortakçılık, genelde yoğun emek gerektiren sanayi bitkileri alanında yoğunlaşmakta, toprak sahipleri ve işlenen araziler köy dışında bulunmaktadır. Bizberyanlılar, Samsat yakınlarında tütün, Koyunlucalılar, Harran civarında pamuk ortaklığı yapmaktadırlar. Üretimde işçilik, mazot ve traktör ortakçı tarafından; tohum, gübre ve biçer toprak sahibi ile ortaklaşa karşılanmakta, hasat sonunda ürün yarı yarıya paylaşılırılmaktadır.

Traktör ve mazotun ortakçıya ait olması, yoksul köylüleri giderek ortaklıktan uzaklaştırırken her iki köyde de traktör sahibi olan birer aile daha büyük oranlarda ortağına toprak işlemeye yönelmektedir. Bu veriler, bölgede toprak sahibi-traktör sahibi-ortakçı yeni bir aile tipinin oluştuğunu göstermektedir.

Bununla beraber, bölgede tarımsal işletme düzeyinde büyük bir dönüşümün olduğunu söylemek zordur. DPT'nin 1968 yılında gerçekleştirdiği Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri araştırmasına göre, Doğu-Güney'de işletmelerin % 99'u tarım geliri yönünden ancak kendine yeterli küçük işletmeler niteliğinde olup sürdürdüğü tarlanın bütününe sahip çiftçiler % 57.3, hem toprak sahibi hem de ortaklık veya kiracılık yapan çiftçiler % 26 oranında bulunmaktadır (DPT, 1970:32). 1981'de gerçekleştirilen Köy Envanter Etüdlarına göre de bu durumda pek bir değişikliğe rastlanmamakta, Samsat köylarına % 88.24'ünde, Akçakale köylarının % 31.62'sinde ortaklığın sürdürüldüğü görülmektedir. 1989 Şubat-Mart aylarında elde ettiğimiz veriler de, yukarıda aktarıldığı gibi, bu bilgilerle uyumaktadır.

Dolayısıyla, yarı-feodal nitelikteki büyük toprak sahibi-ortakçı işletmelerinin, büyük bir dönüşüme uğramaksızın bölgede egemenliğini koruduğu ileri sürülebilir. Sadece ürün gruplarına göre ortakçılık yapan aile ve işlenen toprak dağılımında büyük değişiklikler olmuştur. 1973 yılında, daha çok hububat alanında yoğunlaşan ortakçılık (Varlier, 1978:60) bugün yoğun emek gerektiren endüstri bitkileri ortakçılığına doğru kaymaktadır.

5.3. Teknolojik Gelişme ve Modern Girdi Kullanımı

Tarımsal gelişmenin göstergelerinden biri de, tarımsal mekanizasyon ve girdi kullanım düzeyleridir (Tunalıgil ve Erdiller, 1980:20; Yavuzcan ve diğ. 1986). Bunun, köylülerin durum alışları ve ideolojik dönüşümleri ile de sıkı bir ilişkisi vardır (Akşit, 1985:62-73).

Tarımda büyük ölçüde modern girdi kullanımı, 1950'lerden bu yana yaygınlaşmışsa da, coğrafi bölgelere, ekilen çeşide, işletme genişlikleri ve toprak tasarruf biçimlerine göre değişiklikler göstermektedir (Varlier, 1978:123-125). Tarımda makine ve modern girdi kullanımı açısından, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye ortalamalarından çok daha düşük değerler almaktadır. Bölgenin makinalaşma derecesi, Türkiye genelindeki değer yaklaşık % 40'ı kadardır (Çizelge 17).

Çizelge 17
Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ve Türkiye'nin
Mekanizasyon Derecesi

	İşlenen alana düşen traktör motor-gücü BG/ha	1000 ha'a düşen trak.sayısı	Bir traktöre düşen tarım- sal alan(ha)
Güneydoğu Ana.	0.41	8.29	120.40
Türkiye	1.05	2.30	44.80

Kaynak: Yavuzcan ve diğ. 1986

1981 yılında gerçekleştirilen Köy Envanter Etüdüleri verilerine göre, Samsat bölge ortalamalarından daha yüksek, Akçakale daha düşük değerler almaktadır. 1000 hektara Samsat'ta 9.68, Akçakale'de 4.66 adet traktör düşmektedir. 1985 yılında yapılan bir başka çalışmaya göre de, Harran'da alet-makina sermayesinin çiftlik sermayesinin % 12.66'sını oluşturduğu hesaplanmıştır (Bülbül vd. 1986).

Bu araştırmada, köylerdeki tarımsal gelişme düzeyleri kullanılan tarımsal araçlar ve üretimde uygulanan teknikler olmak üzere iki aşamalı olarak incelenmiştir. Tarımsal araç kullanımı ile ilgili bilgiler Çizelge 18'de verilmektedir.

Çizelge 18'de de görüldüğü gibi, Bizberyan'da 22 aileden 21, Koyunluca'da 26 aileden 20'si tarımsal etkinlikte bulunmakta; bunlar tarımda başlıca traktör, pulluk, mibzer ve patoz gibi araçlar kullanmaktadır.

Çizelge 18
Kullanılan Tarım Araçları ve Sahiplik
Durumları

Araçları	B i z b e r y a n			K o y u n l u c a		
	Sahip	Kira- lıyor	Kullan- mıyor	Sahip	Kira- lıyor	Kullan- mıyor
Traktör	1	20	-	2	16	2
Mibzer	1	15	5	2	12	6
Selektör	-	-	21	-	-	20
Patoz (Harman mak)		21	-	1	12	7
ilaçlama mak.	-	2	19	-	1	19
Gübreleme mak.	-	-	21	-	-	20

Bizberyan'da 1 kişinin traktör ve mibzeri bulunmakta, patoz köy dışından kiralanmaktadır. Koyunluca'da ise 2 traktör, 2 mibzer ve 1 patoz bulunaktadır. Ekim traktör ve mibzerlerle, hasat elle ve harman patozla gerçekleştirilmektedir. Sayılan tarım araçlarına sahip olmayan üreticiler kiralama yoluna başvurmaktadır.

Her iki köyde de sulama olanağı yoktur. Gübreleme Bizberyan'da 10 işletmede (% 47.6) sürekli, 11 işletmede (% 52.4) bazen; Koyunluca'da 1 işletmede (% 5) sürekli, 18 işletmede (% 90) bazen yapılmaktadır. Tarımsal savaş Bizberyan'da 1 işletmede (% 4.77) sürekli, 12 işletmede (% 57.4) bazen, Koyunluca'da 9 işletmede (% 45) bazen uygulanmaktadır. Aşılama, hibrit tohum, yapay gübreleme ve yemlemeden ise ya hiç, ya da çok düşük oranda yararlanılmaktadır (Çizelge 19).

Çizelge 19
Üretimde Uygulanan Teknikler

Teknikler	B i z b e r y a n			K o y u n l u c a		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
Sulama	-	-	-	-	-	-
Yapay güb.	10	11	-	1	18	1
Bit. ilaç.	1	12	8	-	9	11
Hay. ilaç.	-	1	20	-	2	18
Yapay yem.	-	-	21	-	-	20
Hibrit toh.	-	-	21	-	-	20

Köylerde tarımsal araç ve tekniklerden yararlanma düzeyleri, işletme büyüklükleri ve ekilen ürün çeşitine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Köylülerin ifadelerine göre, ilk kez traktör ve patozlar "ağalar" tarafından getirtilmiştir (Bizberyan'da Çetinkaya'lar, Koyunluca'da Avşar'lar tarafından). Şu anda Koyunluca'da 2 (biri büyük toprak sahiplerinden Mancı'lara ait), Bizberyan'da 1 traktör bulunmaktadır. Daha önce kredi ile Traktör alan her iki köyden birer hane ise, kredi borçunu ödemekte düştükleri güçlük yüzünden tekrar traktörleri satmak zorunda kalmıştır.

Gübreleme ve ilaçlama gibi tarımsal tekniklerden, özellikle sanayi bitkileri alanında, ortakçıdan daha çok kendi adına üretiminde bulunan çiftçiler yüksek oranda yararlanmaktadır. Tarım, arpa ve mercimek üretimi ise daha çok geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmektedir.

Bu verilere dayanarak, tarımsal araç ve teknik kullanma düzeylerinin toprak ve gelir adaletsizliğinin düzeltilmesi, tarımsal örgütlenme ve sanayi bitkileri üretimine bağlı olarak artış göstereceği söylenebilir.

5.4. Tarımsal örgütlenme

Kararsız iklim koşullarının ve geçimlik düzeyde üretim yapan ya da kendine yeterli küçük işletmelerin, bu koşullarda modernleşmeye yönelmiş yenilikleri deneme riskini göze almaları güçleşmektedir. Tarımsal modernleşmenin sağlanarak verimliliğin artırılabilmesi, her çiftçinin ayrı ayrı karar alışı ve uygulaması yerine, üretim girdilerinin yeterince ve zamanında üreticiye ulaştırılabileceği en uygun organizasyonun oluşturulabilmesine bağlı bulunmaktadır (DPT, 1970: 25-26; Bülbül ve diğ. 1986; Eserpek, 1987). Böyle bir örgütlenmenin esası da, kooperatifleşme ve kredilendirme politikalarından geçmektedir (Geray, 1974:26-35).

Her iki köyde de, tarımsal örgütlenme düzeyi çok düşüktür. Oda, birlik, dernek vb. gibi bir örgütlenme ve bu örgütlere üye köylü yoktur. Sadece Bizberyan'da 1, Koyunluca'da 2 kişi Tarım-Kredi Kooperatifi üyesidir (Çizelge 20). Kooperatif ile ise, alınan tohum, gübre vb. kredisi dışında hiç bir ilişki bulunmamaktadır.

Kredi durumu ise, kredinin alınış amacı, alındığı kurum ve alan köylü oranlarına göre Çizelge 21'de verilmiştir.

Çizelge 20
Kooperatif Üyeliği Durumu

	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Üye	1	4.5	2	7.7
Üye değil	21	95.5	24	92.3
Toplam	22	100	26	100

Çizelge 21
Alınış Amacı ve Alındığı Kuruma Göre Kredi
Kullanan Köylülerin Dağılımı

Alınış Amacı	B i z b e r y a n				K o y u n l u c a			
	Alındığı Kurum				Alındığı Kurum			
	Zir.Ban.	Tar.	Kre.	Koo.	Zir.Ban.	Tar.	Kre.	Koo.
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tohum	5	22.7	-	-	2	17.5	-	-
Gübre	2	9.0	1	4.5	-	-	1	3.8
Traktör	1	4.5	-	-	1	3.8	-	-
Kredi Kul. köylülerin top.iç.oranı			9	40.9			4	15.8

Çizelge 21'de de görüldüğü gibi, bugüne kadar örneklemdaki aile başkanlarından Bizberyan'da 9 (% 40.9), Koyunluca'da 4 (% 15.8) kişi kredi kullanmıştır. Kredilerin büyük kısmı (% 53.8), tohum kredisi

şeklindedir. Kredi kaynağını, kooperatif üyesi sınırlı sayıda olduğundan daha çok T.C.Ziraat Bankası oluşturmaktadır (% 84.6).

Ancak verilen krediler, hem tarım işletmelerinin giderek artan kredi gereksinimini karşılamaktan uzak (Bülbül vd. 1986), hem de varolan toprak ve gelir dağılımı farklılığını destekler niteliktedir (Beşikçi, 1969:86-89; Akad, 1987). Kredi belli bir teminat karşılığı açıldığı için, bankaya ipotek ettirecek malı olmayan topraksız ve küçük köylü kredi kullanamamakta; geniş ölçüde ve büyük oranda krediden büyük toprak sahipleri yararlanmaktadır. Bu durum, Çizelge 22'de daha somut olarak görülmektedir. Özellikle Koyunluca'da kutuplaşma artmakta, köylülerin

Çizelge 22

Mülkiyet Dağılımına Göre Kredi Kullanan Aile Oranları

Toprak Büy. (Dekar)	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a					
	Kullanan Sayı	Kullanmayan %	Kullanan Sayı	Kullanmayan %	Kullanan Sayı	Kullanmayan %		
Topraksız	-	-	-	-	-	-	11	100
1-100	4	36.4	7	63.6	-	-	5	100
101-200	2	25.0	6	75.0	1	20.0	4	80
201-500	3	100.0	-	-	1	33.3	2	66.7
501	-	-	-	-	2	100.0	-	-
Toplam	9	40.9	13	59.1	4	15.8	22	84.2

% 69.2'sini oluşturan topraksız ve çok küçük topraklı aileler hiç kredi kullanamazken, büyük topraklı 2

ailenin de kredi olanaklarından yararlandığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca kredi alabilen küçük ve orta mülklü köylünün de, % 30'ların üzerinde bir faiz oranıyla açılan krediyi geri ödemede güçlüğü düştükleri saptanmıştır. Bizberyan'da kredi alabilen toplam 9 aileden 6 (% 66.7)'sının Ziraat Bankasına gecikmiş kredi borcu bulunmaktadır.

Böyle bir durumda küçük köylü üreticiler, tefecilere başvurmak zorunda kalmaktadır. Bülbül ve arkadaşlarının 1985'de Harran'da gerçekleştirdikleri bir çalışmaya göre, üreticilerin her aşamada doğrudan tüccarla karşı karşıya kaldıkları ve bölge işletmeleri borç toplamının % 48'inin şahıslara ait olduğu belirtilmektedir. Bunu % 43 ile bankalar, % 6 ile devlet ve % 3 ile kooperatifler izlemektedir (Bülbül ve diğ. 1986).

5.5. Yetiştirilen Ürünler ve Pazarlama Düzeyleri

Yetiştirilen ürün çeşiti ve bunların pazarlanma düzeyleri, hem geleneksel feodal üretimden kapitalist dinamiklerin hakim olduğu pazar ekonomisine geçişin, hem de köyiçi sosyo-ekonomik farklılaşmaların önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, köy araştırmalarında önemli bir analiz boyutunu oluşturmaktadır (Silier, 1976:31-36; Y. ve G. Gülöksüz, 1983; Akşit, 1985:18-19).

Araştırma köylerinde yetiştirilen ürünler, tahılgillerden buğday, arpa; baklagillerden mercimek,

nohut; endüstri bitkilerinden tütün ve pamuktur. Ayrıca hayvan ürünlerinden peynir ve yağ da önemli bir yer tutmaktadır.

Tarımsal verimlilik düzeyi, çok düşüktür. Bizberyan'da verimlilik, buğday'da 4-15/1, arpa'da 5-16/1, mercimek'te 3-10/1, nohut'ta 3-9/1 arasında değişiklik göstermektedir. Tütün'de dönüm başına 40-70 kg arasında ürün alınmaktadır. Koyunluca'da ise bu değerler şu şekilde gerçekleşmektedir: Buğday'da 2-8/, arpa'da 2-10/1, mercimek'te 3-10/1, pamuk'ta 150-200 kg/da'dır.

Yetiştirilen ürün çeşitleri ve pazarlama oranları, daha ayrıntılı olarak Çizelge 23'de verilmektedir.

Çizelge 23

Ürünün Pazarlanma Oranına Göre Ailelerin Dağılımı*

Ürün Çeşiti	B i z b e r y a n			K o y u n l u c a								
	Tamamı	Iht.faz.	Hiç	Tamamı	Iht.Faz.	Hiç						
	Satılır	Satılır	Satıl	Satılır	Satılır	Satıl						
	maz			maz								
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%						
Buğday-arpa	-	-	9	42.9	12	57.1	-	-	6	50	6	50
Merc.-nohut	3	15	10	50	7	35	1	25	1	25	2	50
Tütün	12	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pamuk	-	-	-	-	-	-	6	100	-	-	-	-

* Yüzdeler her ürün çeşiti için yüz üzerinden gösterilmiştir.

Her iki köyde de, buğday-arpa üretimi en çok ekilen ürün çeşitini oluşturmaktadır. Bizberyan'da

çiftçi ailelerin tümü, Koyunluca'da % 75'i hububat tarımı yapmaktadır. Bizberyan'da mercimek de, hemen hemen tüm çiftçi ailelerince yetiştirilmektedir (% 95.2). Hububatı, endüstri bitkileri üretimi izlemektedir. Bizberyanlı çiftçilerin % 57.4'ü (12 aile) Samsat yakınlarında tütün, Koyunlucalı çiftçilerin % 37.5 (6 aile)'u Harran yakınlarında pamuk ortaklığı yapmaktadır.

Hububat tarımını, endüstri bitkileri üretiminin izlemesi; ayrıca hasat edilen hububat ürünleri ile hayvan ürünlerinin ihtiyaç fazlasının satılması köylülerin pazar ve para ekonomisine açıldıklarını göstermektedir (Çizelge 23). Köylüler, hayvancılığın giderek azaldığını, pamuk ve tütün ortaklığının ise son 5 yıl içinde başlamış olmakla birlikte giderek artış gösterdiğini belirtmektedir. Ayrıca, köylülerin tümü, "on yıl önceye göre" şimdi pazara daha çok ürün götürdüklerini, aynı zamanda pazardan daha çok şey satın aldıklarını söylemektedir. Pazardan alınan başlıca maddeler arasında, giyecek ve beyaz eşya (televizyon, buzdolabı vb.) ilk sıraları almaktadır. Bitkisel yağ/margarin, çay, şeker, pirinç gibi yiyecek maddeleri de tamamen pazardan alınmakta; Bizberyan'da Koyunluca'ya göre, pazardan alınan maddelerde çok daha büyük bir çeşitlenmeye rastlanmaktadır.

Hasat edilen ürünlerden tütün Tekel'e; pamuk, buğday, arpa, mercimek ve nohut ile hayvan ürünleri tüccara satılmaktadır. Koyun ve keçiler ise hayvan pazarına götürülmektedir.

Her iki köyde de, köylülerin tümü, pazarlamada karşılaşılan en önemli sorunun "fiyat bulamamak" olduğunu söylemişlerdir. Köylüler bunu şu şekilde ifade etmektedir: "Ne fiyat verilirse ona satıyoruz. Fiyat bulamıyoruz. Fiyatlar belirsiz. Taban fiyat belirlenmediğinden nohut, mercimekte rayiç belirsiz. Pazarlık gücü yok"; "Tütünde Tekel tek alıcı. Ne fiyat verilirse ona satılıyor. Başka alıcı yok. Tütünde başfiyat vermiyorlar. 7800 lira olan başfiyat 1500 liraya kadar düşüyor. Tütün eksperleri, bize gelen günlük fiyatları uyguluyoruz, diyorlarmış. Numuneleri farklı değerlendiriyorlar"; "Kasım'da 200 liradan sattık buğdayı, aradan üç ay geçti, şimdi 300 lira"; "Eskiden buğday 5 lira iken gübre 2.5 lira idi. Şimdi 4 ton buğdaya 1 ton gübre zor alınıyor"; "Famuğun fiyatı biz sattıktan sonra üç katına çıktı"; "Esnafa, bakkala borç yaparak alınıyor gıycekler. Bu da daha pahalı oluyor. Senet yapıyor. Bir yıl borç kalırsa ikiye katlanıyor" vb.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi, köylüler giderek pazara açılmakta, ancak pazar ekonomisi içinde pazarlık gücünden yoksun oldukları için üretimde kullandığı unsurları kendisine satan tüccar, tefeci ve kendisi ile nihai tüketici arasına giren bütün aracı unsurlar tarafından ağır bir şekilde sömürülmektedir.

5.6. Geçim Kaynakları

Nüfusun ekonomik etkinlik alanlarına göre dağılımı, hem belirli bir toplumun, hem de toplulukların gelişmişlik ve tabakalaşma göstergelerinden biridir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki göçebe ve yarı-göçebe aşiretlerin

dönüşümünde yerleşik yaşama ve tarımcılığa geçiş büyük rol oynamış, bu durum yeni farklılaşmaları da beraberinde getirmiştir (Beşikçi, 1969:22-24; 221-224; Akşit, 1985:22-29). Bu araştırmada, ailenin ana gelir kaynağını oluşturan ekonomik faaliyet, onun temel uğraşı kabul edilmekte (Güçbilmez, 1972:77); ailelerin temel uğraşı alanlarına göre dağılımları Çizelge 24 ve 25'de verilmektedir. Bizberyan'da, tarımcılık ve

Çizelge 24

Bizberyan'da Birinci ve İkinci Uğraşı Alanlarına Göre Ailelerin Dağılımı

Birinci Uğraşı	İkinci Uğraşı						
	Sadece Bir uğ. var	Tar.	Hay.	Tar-Hay.	Tar.iş.	Diğ.	Top.
Tarımcılık	2	-	-	-	1	-	3
Hayvancılık	-	-	-	-	-	-	-
Tar-Hay.	16	-	-	-	2	-	18
Tarım işçi.	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	1	-	-	-	-	-	1

hayvancılık birlikte yapılmakta, 1 aile köy taksiciliği, 1 aile de çobancılıkla geçimini sağlamaktadır. 3 kişi de ikinci uğraşı olarak tarım işçiliği yaparak aile ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

Çizelge 25
Koyunluca'da Birinci ve İkinci Uğraşı Alanlarına Göre
Ailelerin Dağılımı

Birinci Uğraşı	İkinci Uğraşı							
	Sadece	Bir uğ.	Tar.	Hay.	Tar-Hay.	Tar.iş.	Diğ.	Top.
	var							
Tarımcılık	1	-	2	-	-	1	1	5
Hayvancılık	3	3	-	-	-	2	-	8
Tar-Hay.	2	-	-	-	-	6	-	8
Tarım işçi.	4	-	-	-	-	-	-	4
Diğer	1	-	-	-	-	-	-	1

Koyunluca'da ise hem birinci, hem de ikinci uğraşı alanlarında büyük bir çeşitlenmeye rastlanmaktadır. Bizberyan'a göre en önemli farklılıklar, tarımcılıkla hayvancılığın birbirinden ayrılaşmasında ve yüksek oranlara ulaşan tarım işçiliği alanlarında görülmektedir. 8 ailede (% 30.8) hayvancılık birinci geçim kaynağını oluşturmakta, birinci ve ikinci uğraşı olarak toplam 13 aile (% 50) tarım işçiliği yapmaktadır.

Koyunluca'da hayvancılığın büyük ölçüde tarımdan bağımsız olarak sürdürülmesinde ve tarım işçiliğinin yüksek oranlara ulaşmasında daha önce varolan yarı-göçebe aşiret ilişkilerinin ve mülkiyet dağılımındaki dengesizliğin etkili olduğu söylenebilir. Birinci uğraşısının hayvancılık veya tarım işçiliği olduğunu belirten aile başkanı ya topraksız, ya da küçük topraklı köylülerdir. Mülkiyet dağılımı ile

uğraşilar arasındaki ilişki, mevsimlik göçer tarım işçiliği alanında daha da belirginleşmektedir.

Çizelge 26
Mülkiyet Dağılımına Göre ve Mevsimlik Göçer Tarım İşçiliği Durumu

Hanenin Sahip Olduğu Toprak Büy.Da.	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Göçe Katılan Aile Say.	Katılmayan Aile Sayısı	Göçe Katılan Aile Say.	Katılmayan Aile Say.
Topraksız	-	-	7	4
1-100	2	9	5	-
101-200	1	7	5	-
201-500	-	3	1	2
501-	-	-	-	2
Toplam	3	19	18	8

Çizelge 26'da görüldüğü gibi, mevsimlik tarım işçiliği Koyunluca ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ailelerin % 69.2'si (18 hane) ve nüfusun % 33.9 (83 kişi)'u çapadan hasat sonuna değin Çukurova'ya çalışmaya gitmektedir. Bizberyan'da bu oranlar, sırasıyla % 13.6 (3 hane) ve % 3.1 (6 kişi)'dir. Süreli göçe, genellikle, topraksız, çok küçük veya küçük topraklılar katılmakta; orta ve büyük topraklılarda bu oran düşmektedir.

Harran'da gerçekleştirilmiş olan bir başka çalışma da bu bulguları desteklemektedir. Erkuş ve arkadaşlarının yaptıkları incelemelere göre, yörede mevsimlik işçiliğin yaygın olduğu, işletmelerin toplam

brüt karının % 12.5 ile 23.5'inin hayvansal üretimden sağlandığı belirtilmektedir (Erkuş vd. 1986).

Bölgede son yıllarda oluşmuş bulunan önemli bir uğraşı alanı da traktör sahibi-çiftçiliktir (Aksoy ve diğ. 1986). Traktör sahibi çiftçi aileleri, hem belirli bir ücret karşılığı diğer köylülerin toprağını işlemekte, hem de giderek artan oranda ortakçılık yapmaktadır. Her iki köyde, bu tür birer haneye rastlanmıştır.

Diğer taraftan, köylerde gizli işsizlik de çok yüksek oranlara ulaşmaktadır. 1985 yılında nüfusun Adıyaman'da % 71.57'si, Şanlıurfa'da % 64.99'u 12 ve daha yukarı yaş grubunda iktisaden faal nüfustur (Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Adıyaman, Şanlıurfa, 1985). Araştırma köylerindeki ailelerin ortalama kişi sayısı Bizberyan'da 8.63, Koyunluca'da 9.23 olduğuna göre, işletme başına düşen işgücü ortalamasının yaklaşık olarak Bizberyan'da 6.2, Koyunluca'da 6 olduğu söylenebilir. Köylülerden alınan bilgilere göre, bugünkü koşullarda, 300 dönüm toprağı, 3 kişi 90-100 işgünü çalışarak ekip biçebilmekte, boşgeçen gün sayısı 3/4'ten daha yüksek bir orana ulaşmaktadır.

5.7. Geçim Düzeyi

1984-1985 üretim döneminde, Harran ovasında, 5 kişilik bir çiftçi ailesine yeter gelir sağlayacak asgari işletme büyüklüğü, mevcut üretim koşullarında 151.04 dekar olarak hesaplanmıştır (Erkuş vd. 1986). Bu ortalamanın, Fırat yatağında bulunan Y.Samsat alanı için de yaklaşık olarak geçerli olabileceği kabul

edilmektedir. Ortalama aile büyüklüğünün Bizberyan'da 8.63, Koyunluca'da 9.23 olduğu düşünülürse, bu hesaplama göre ailenin geçimini sağlayacak ortalama işletme arazisinin Bizberyan'da 261, Koyunluca'da 301 dekar olması gerekmektedir. Ancak, Erkuş ve arkadaşlarının asgari işletme büyüklüğü hesaplamasında ölçüt olarak kullandıkları arazinin % 16'sı sulu arazi olup, tamamıyla kuru tarımcılık yapılan araştırma köylerinde bu ortalamaların, hesaplanandan daha da yüksek olduğu öngörülebilir.

200 dönümden daha çok toprağa sahip Bizberyan'da 3, Koyunluca'da 5 hane bulunmakta; hayvancılık ve tarım işçiliği ile birlikte hanenin eline geçen toplam gelirin geçimi karşılama düzeyi çok düşük oranlarda kalmaktadır. Bu durum, elde edilen toplam yıllık kazancın ailenin geçimini karşılamaya yetip yetmediği ile ilgili soruya verilen yanıtlardan da anlaşılmaktadır.

Çizelge 27

Elde Edilen Kazancın Geçimi Karşılama Durumu

	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Hane Say.	%	Hane Say.	%
Yeter artar	1	4.5	-	-
Ancak yeter	7	31.8	7	26.9
Yetmez	14	63.6	19	73.1
Toplam	22	100	26	100

Çizelge 27'de görüldüğü gibi, aile başkanlarının Bizberyan'da % 63.6'sı, Koyunluca'da % 73.1'i elde ettikleri yıllık kazancın ailenin geçimini sağlamaya yetmediğini söylemiştir.

Ayrıca, her iki köyde de ailelerin geçim düzeyleri giderek kötüleşmektedir. On yıl önceye göre, ailenin varlık durumunun Bizberyan'da 4 (% 18.2), Koyunluca'da 5 (% 19.2) kişi "Daha iyi" olduğunu söylerken Bizberyan'da 8 (% 36.4), Koyunluca'da 18 (% 69.2) kişi "Daha kötü" leştiğini ileri sürmüştür (Çizelge 28).

Çizelge 28

On Yıl önceye Göre Ailenin Varlık Durumu

	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Hane Say.	%	Hane Say.	%
Daha iyi	4	18.2	5	19.2
Aynı	8	36.4	2	7.7
Daha kötü	8	36.4	18	69.2
Yanıtsız	2	9.9	1	3.8
Toplam	22	100	26	100

Bu verilere dayanarak, araştırma köylerinde geçimlik (ancak yaşamlarını sürdürebilecek kadar) veya kendine yeterli (birikim ve yatırım olanakları sağlamayan) bir ekonominin hakim olduğu söylenebilir. Ancak, gelir dağılımı ile ilgili bilgiler, köylülerin olumsuz tutum alışları nedeniyle ölçülememiş olup; bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgilere ihtiyaç vardır.

5.8. Tarım ve Toprak Reformu

Toprak dağılımındaki büyük dengesizlik, fırsat eşitliği ve işletme verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Aksoy vd. 1986). Tarımsal verimliliğin artırılması ve toprak ve gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesi için, bölgedeki toprak-insan ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Köy sorunlarına toprak-insan ilişkilerini düzeltme yönü ağır basan yaklaşım sosyo-ekonomik açıdan olduğu gibi siyasal sonuçları amaçlaması bakımından da önem taşımaktadır (Geray, 1974:358). Bu konudaki en önemli iki girişim, 1945 yılında çıkarılan "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" ve 1961 Anayasası'nın 37. maddesi doğrultusunda oluşturulan Toprak Reformu çalışmalarıdır.

Araştırma köylerinden Koyunluca, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu uyarınca 1952'de il özel idaresinden kamulaştırılan toprakların köylüye dağıtılması ile kurulmuş bir yerleşimdir. Ayrıca, köylülerin yarısının 19 Temmuz 1973 tarih ve 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu'ndan yararlanmak amacıyla başvuruları olduğu anlaşılmıştır. Bu taleplerin bir kısmı karşılanmış, ancak 10 Mayıs 1978'de kanunun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesinden sonra verilen topraklar eski sahiplerine iade edilmiştir. Köylülerin % 90'ından çoğu, yapılacak bir Toprak Reformu'nun ve Toplulaştırma'nın yararlı olacağına inanmaktadır.

Bununla beraber, yukarıda adı geçen kanunlar amaçları doğrultusunda uygulamaya geçirilememiş, yapılan uygulamalar kamu mülklerinin topraksız köylüye

küçük parçalar halinde (yaklaşık aile başına 50 dekar) dağıtılmasından ibaret kalmış ve bölgedeki mülkiyet yapısını değiştirici yönde bir etkisi olmamıştır. Hatta, dağıtılan toprakların sonradan yine büyük toprak sahiplerinin eline geçtiği, kredi ve donatım yardımlarının da, yasada öngörüldüğü biçimde gerçekten buna gereksinim duyanlara yöneltilmediği söylenmektedir (Yavuz, 1968; Geray, 1974:361-362).

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı özel ihtisas Komisyonu Raporu'nda (DPT, 1984:15) da, "Toprak mülkiyeti dağılımında meydana gelen dengesizlikler, mülk ve işletmelerin küçülme ve parçalanmaları, ortakçılık ve kiracılık düzenindeki sıkıntılar Türk tarımının yapı bozukluklarının işaretidir" denmekte, ancak hiçbir somut çözüm önerisi getirilmemektedir.

Yoksul köylülere toprak dağıtılmasının zengin köylülerin birçok çıkarını ve üstünlüğünü ellerinden alacağı, emek pazarındaki aşırı ucuz işgücünü tehdit edeceği için yalnız büyük toprak sahiplerinin değil, aynı zamanda daha küçük toprak sahibi zengin köylülerin de çıkarları ile çeliştiği, bu nedenle toprak reformu çalışmalarının bu tabakalarca engellendiği ileri sürülmektedir (Rozaliyev, 1979:17-18). Diğer yandan, toprak ve tarım reformunun başarısının ise, tarımda güçler dengesinin değişerek köylü kitlesinin bir baskı grubu olarak siyasal ortamda sesini duyurabilmesine, örgütlenebilmesine, ağırlığını koyabilmesine ve bunu gerçekleştirebilecek partilerin işbaşına gelebilmesine bağlı bulunduğu belirtilmektedir (Geray, 1974:367-368).

BÖLÜM VI

TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YAPI

İnsan ilişkileri ile, insanların kullandıkları araçlar ile değerleri, kuralları, anlamları bir arada sosyo-kültürel yapıyı meydana getirmektedir (Kongar, 1981:32). Köylerde, kültürel alan ile toplumsal alanı birbirinden ayırmak oldukça güç olup, varolan toplumsal ilişkiler ile geleneksel değerler bir bütün oluşturmaktadır (Güvenç, 1979:370). Özellikle bölgenin hakim karakteristiklerinden birini oluşturan yarı-feodal aşiretsel örgütlenme, kan ve akrabalık bağlarına dayanmakta, geleneksel dini değerlerle içiçe bulunmaktadır (Beşikçi, 1969:183, 224-226; Akşit, 1988).

Bu nedenle, köylerdeki toplumsal tabakalaşma; evlilik ve aile biçimleri; eğitim ve örgütlenme düzeyleri ile köylülerin değer ve inanışları bir bütün olarak bir bölüm içinde incelenecektir.

6.1. Toplumsal Tabakalaşma

Tabakalaşma, toplumsal farklılaşmanın en genel ve en önemli görünümüdür (Tolan, 1975:257). Refah seviyesinin yükselmesi, diğer ögelerin yanı sıra, örgütlenmeyi ve çıkar birlikleri kurabilecek kadar sınıf bilincine kavuşmuş bir topluluk olmayı gerektirir

(Kurtkan-Bilgiseven, 1988:199). Dolayısıyla, tabakalaşma, toplumun ekonomik ve toplumsal eylemlerindeki gelişmelere paralel olarak oluşan ve insan ilişkilerinin çeşitli gruplaşmalarının belirli düzey ve basamaklarda toplanma eğilimini yansıtan bir sistemdir (Eserpek, 1981:193). Tabakalaşmayı belirleyici öğelerin başlıcaları gelir, meslek, eğitim, otorite ve güç ilişkileri, din ve sosyal kökendir (Barber, 1973). Temel tabakalaşma biçimlerinden sınıf tabakalaşması, üretim ve mülkiyet ilişkilerine; statü tabakalaşması da özel yaşam tarzlarının temsil ettiği tüketim biçimlerine göre belirlenir (Weber, 1987:188).

Bir yandan, köylerde toprak ve hayvan sahipliği, servet, köy işlerinde kontrole sahip olma, ayrıca kent ve yönetim birimleri ile iyi ilişkiler içinde olmanın kişiye özel bir konum sağladığı (Boran, 1945); diğer yandan, tarımda yavaş gelişmenin köylerde gelir, servet ve öğrenim farklılıklarını önlediği, bu nedenle tam bir tabakalaşma ve sınıflaşmadan söz edilemeyeceği, köylülerin bir bütün olarak bir sınıfın -köylülüğün parçaları olarak toplumda yer aldıkları ileri sürülmektedir (Stirling, 1965:222-226; Güçbilmez, 1972:48; Kurtkan-Bilgiseven, 1988:199-207).

Bu araştırmada, yukarıdaki tartışmaların ışığında, köylerde mülkiyet ve servet farklılıklarına göre tabakalaşmalar ile cinsiyet, yaş, aile-soy grubu içindeki konum gibi öğelere bağlı olarak oluşan iç hiyerarşik ayrılmışlar birlikte ele alınacaktır.

"Mülke sahip olma" ve "mülksüzlük" bütün sınıf konumlarının en temel kategorileridir (Weber, 1987:178). Kırsal yapıda, çatışma ve eşitsizlikler toprağın kullanımı, kontrolü ve sahipliği nedeniyle

oluşmakta; onun biçim ve ifadesi bir politik çatışmaya dönüşmektedir (Béteille, 1974:1-4, 38). Bu nedenle, en genelde, işletme büyüklükleri köydeki tabakalaşmayı kaba çizgileriyle ortaya koymaktadır (Geray, 1974:48-49).

Bu açıdan Bizberyan'da önemli bir ayrılaşmaya rastlanmamakta; Koyunluca'da ise topraksız/küçük topraklı, orta topraklı ve büyük topraklılar olmak üzere en azından üçlü bir ayrılaşmaya rastlanmaktadır. Topraksızlar ile 200 dönümden daha az toprağa sahip köylüler, yoksul köylüleri; 200-500 dönüm toprağa sahip olanlar orta halli köylüleri; 500 dönümden daha fazla toprağa sahip olanlar da zengin ve büyük toprak sahibi köylüleri oluşturmaktadır.

Yoksul köylülerin, ya hiç toprağı yoktur ya da yetersiz miktarda toprak ve hayvana sahiptirler. Ailenin geçimi, tarım işçiliğı ile ortakçılığa bağılı bulunmaktadır. Toplam olarak hanelerin Bizberyan'da % 86.4'ü, Koyunluca'da % 80.8'i bu grupta olup, bunların Bizberyan'da % 63.2'si ortakçılık, % 15.8'i tarım işçiliğı; Koyunluca'da % 42.8'i ortakçılık, % 80.1'i tarım işçiliğı yapmaktadır. Yoksul köylüler, büyük toprak sahiplerinin yanında çalıştıklarından veya topraklarını işlediklerinden onlara bağımlı durumda bulunmaktadır.

Orta halli köylüler, kendilerinin geçimine yetecek kadar toprak ve/ya hayvana sahiptirler. Kendi arazilerini kendileri işlemekte ve ortakçılık ilişkilerine girmedikleri için bağımsızlıklarını koruyabilmektedirler. Bu durumda, Bizberyan'da % 13.6,

Koyunluca'da % 11.5 aile bulunmaktadır. Ancak orta köylülerin teknolojik gelişmelere uyarlanacak ürün artışı yaratamamaları ve büyük ölçüde nüfus baskısı ile karşı karşıya olmaları giderek yoksullaşmalarına neden olmaktadır. Çok küçük bir grup varlıklarını koruyabilecek güce sahiptir.

Genellikle 500 dönümden daha fazla toprağa sahip olan büyük toprak sahipleri ise, topraklarının büyük kısmını ortakçıya vererek işletmektedir. Dolayısıyla, kendi topraklarında yarıcı-ortakçı olarak çalışan yoksul köylüler üzerinde büyük bir denetimleri bulunmaktadır. Hem Bizberyan, hem de Koyunluca'da ortakçılık yapan yoksul köylülerin yaklaşık % 70'i büyük toprak sahiplerinin topraklarını işlemektedir (Çizelge 16). Samsat'ta % 5.3, Akçakale'de % 2.46 oranında büyük toprak sahibi bulunmaktadır (Çizelge 11).

Genel bir sıralama yapılırsa, toprak sahipleri topraksızlara göre, toprak sahiplerinden de büyük toprak sahipleri diğerlerine göre daha üst bir tabakada yer almaktadır. Ortakçılardan ise, traktör sahibi ve endüstri bitkileri ortakçılığı yapanlar daha üst bir konumda bulunmaktadır. Topraksız tarım işçileri ise en alt basamağı oluşturmaktadır.

Ayrıca, tabakalaşma ile ilgili bu genel verilerin dışında, köyün iç hiyerarşik örgütlenmesini gösteren daha ayrıntılı bilgiler toplanmıştır. Bunlar, köy üzerinde en çok kimin etkisi olduğu, bir sorunla karşılaşılnca en çok kime veya hangi makamlara başvurulduğu, bu ilişkiler içinde aşiretin yerinin ne olduğu ve saygınlık ölçütleri ile ilgilidir.

"Köy üzerinde en çok etkisi olan sırasıyla ilk üç kişi kimdir?" sorusuna köylülerin verdiği yanıtlar Çizelge 29'daki şekilde dağılmıştır.

Çizelge 29
Köy Üzerinde En Çok Etkisi Olan İlk Üç Kişinin
Sırasıyla Dağılımı

Kişiler	B i z b e r y a n			K o y u n l u c a		
	Birinci Kişi	İkinci Kişi	Üçüncü Kişi	Birinci Kişi	İkinci Kişi	Üçüncü Kişi
Ağa	-	-	-	-	1	1
Köyün zengini	-	-	-	1	1	1
İmam	-	-	-	-	-	-
Öğretmen	-	-	-	1	3	6
Köyden yaşlı biri	-	-	-	4	5	6
Köy yaşlıları	-	-	-	1	9	4
Aşiret reisi	-	-	-	1	1	3
Muhtar	-	-	-	18	5	1
Hiçkimse	22	22	22	-	-	-
Bilmiyor	-	-	-	-	-	4
Toplam	22	22	22	26	26	26

Çizelge 29'a göre, Bizberyan'da köy üzerinde hiç kimsenin özel bir etkisi yoktur. Koyunluca'da ise, muhtar, köyden yaşlı biri ve köy yaşlılarının ilk üç sırayı aldıkları anlaşılmıştır. Bunları öğretmen ve aşiret reisi izlemektedir. Koyunluca'da en çok başvurulan kişi veya makam'lar da bunlardır.

Çizelge 30
Herhangi Bir Sorunla Karşılaşılan En Çok
Başvurulan Kişi veya Makamların Dağılımı

	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Ağa	-	-	1	3.8
Muhtar	-	-	5	19.2
İmam	-	-	-	-
Öğretmen	-	-	-	-
Köyden yaşlı biri	-	-	18	69.2
İhtiyar heyeti	1	4.5	2	7.7
Jan.Kay. veya Mah.	20	90.9	-	-
Diğer	1	4.5	-	-
Toplam	22	100	26	100

Çizelge 30'da da görüldüğü gibi, Bizberyanlılar her hangi bir sorunla karşılaşıncı doğrudan resmi organlara başvurmaktadır. Bu durum, köyde, geleneksel otorite ilişkilerinin çözülerek yerini biçimsel örgütlenmelere bıraktığını göstermektedir. Koyunluca'da ise, geleneksel aşiret yapısı ağırlığını korumaktadır. Köyde en çok etkisi olan ve her hangi bir sorunla karşılaşıncı başvuru alan yaşlı kişi bacağı'n (aşiretin iç kolu) başkanı İsa Çakır'dır. Muhtar da onun oğludur. Bu aile, hem kabilenin aşiretle olan ilişkilerini sağlamakta, hem de köydeki toprakların önemli kısmını kontrol eden "ağa"larla da sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır.

Koyunlucalılar, aşiret ile ilgili bilgi vermektan çekinmekle birlikte yine de 3 kişi (% 11.5)

her konuda, 7 kişi (%27) de kabileler veya aşiretler arası anlaşmazlıklarda aşiret reisinin etkisi olduğunu belirtmiştir (Çizelge 31). Daha derinleşen

Çizelge 31
Koyunluca'da Aşiret Reisine Danışılan Konulara
Göre Ailelerin Dağılımı

Konular	Sayı	%
Aşiretler arası		
anlaşmazlıklarda	7	26.9
Aşiret içi		
anlaşmazlıklarda	-	-
Köy içi işlerde	-	-
Seçimlerde	-	-
Evliliklerde	-	-
Her konuda	3	11.5
Hiçbir konuda	13	50.0
Yanıt yok	3	11.5
Toplam	26	100.

konuşmalarda aşiret reisinin seçimlerde de büyük bir etkisinin olduğu, köydeki bacak başkanının evliliklere kadar karıştığı, başlık parasının bir kısmına el koyduğu, su pompasını istediği saatte çalıştırdığı ve bazen hiçkimseye su vermediği öğrenilmiştir.

Aşiretsel yapılanmanın yanı sıra, saygınlık kaynakları ile ilgili bilgiler de derlenmiştir. Bu veriler, Çizelge 32'de görülmektedir.

Çizelge 32
Aile Başkanlarına Göre Saygınlık ve İyi Bir Mevki
Sahibi Olmak İçin Gerekli Görülen
Niteliklerin Dağılımı

Nitelikler	B i z b e r y a n			K o y u n l u c a		
	I.Der.	II.Der.	III.Der.	I.Der.	II.Der.	III.Der.
Zengin olmak	12	6	2	11	3	1
Arkalı olmak	-	2	3	-	2	2
Okumuş olmak	6	9	3	10	6	3
Dindar olmak	2	2	5	-	-	-
Yaşlı olmak	-	1	1	4	7	3
Resmi ko.sah.ol.-	-	-	-	-	1	-
Resmi mak. söz. 1	-	-	3	1	6	10
Gezmiş, görmüş ol.	-	-	4	-	-	1
Kabadayı olmak	-	-	-	-	-	-
Yanıtsız	1	2	1	-	1	6
Toplam	22	22	22	26	26	26

Çizelge 32'ye göre, saygınlık ve mevki sahibi olmada, her iki köyde de, ilk iki sırayı zenginlik ve okumuşluk almaktadır. Bunları Bizberyan'da dindar olmak ve arkalı olmak; Koyunluca'da yaşlı olmak ve resmi makamlarda sözü geçmek izlemektedir.

Saygınlık ölçütlerinin sıralanması ile, hane reislerinin mülkiyet ve eğitim düzeyleri arasında bir ilişkiye raslanmamıştır. Ancak yaş dağılımına bağlı olarak bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. 29 ve daha küçük yaştaki aile başkanlarının yaşlılığı (% 100) birinci nitelik olarak sayarken, 30-49 yaş grubundaki

zenginliği (%53.3), 50 ve daha yukarı yaştakiler ise okumuşluk (% 50) ve zenginliği (%43.8) saymaktadır.

Köylüler, okumuşluğu belli bir öğrenim görme ve buna bağlı bir iş/yere gelme olarak algılanmaktadır. örneğin öğretmen, avukat, doktor vb. okumadıur. Zenginlik ölçütleri ise Çizelge 33'de verilmektedir.

Çizelge 33
Zengin Sayılmak İçin Gerekli Görülen Niteliklerin
Dağılımı

Nitelikler	I.Der.	II.Der.	III.Der.	I.Der.	II.Der.	III.Der.
Çok top.						
olmak	10	6	2	11	10	2
Traktör-taksi						
vb.sahibi olm.	1	5	11	7	9	5
Çok parası						
olmak	2	2	2	2	3	7
Çok hay.						
sahip olm.	2	1	2	3	2	-
Kentte evi						
olmak	2	6	4	-	-	3
Fabrikası						
olmak	4	1	-	1	-	-
Diğer	1	1	1	2	2	4
Yanıtsız	-	-	-			

Çizelge 33'e göre, sırayla çok toprağı, traktör-taksi vb. gibi araçları ve çok parası olmak zenginlik açısından öncelikli nitelikler arasında sayılmaktadır.

"Zenginlik" ölçütleri ile mülkiyet dağılımı arasında, bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Topraksızlar ve çok küçük topraklılar, "çok toprak" ve "traktör-taksi vb. sahibi olmak"ı zengin sayılmak için gerekli ilk nitelikler olarak sayarmen, büyük toprak sahipleri "çok toprak" sahibi olmayı zenginlik açısından üçüncü sırada önemli bulmaktadır.

"Zenginlik" ölçütleri açısından iki köy arasında da bazı ayrılıklara rastlanmaktadır. Bizberyan'da bu kriterler, Koyunluca'ya göre, daha çeşitlenmekte; fabrika sahibi olmak, kentte ev sahibi olmak gibi özellikler de bir kişinin zengin sayılabilmesi için gerekli olan nitelikler arasında sayılmaktadır.

Bu verilere dayanarak kısa bir özet yaparsak, araştırma köylerinde tabakalaşmanın mülkiyet ve servet dağılımındaki farklılaşmaya göre biçimlendiği, aşiretsel ilişkilerin bunu etkilediği; iç hiyerarşik örgütlenmenin zenginlik, aile-soy grubu içindeki mevki, yaş, cinsiyet (cinsel ayrılaşma bir sonraki bölümde işlenecek) gibi etmenlerin içiçe giren etkilerince belirlendiği, bugün bunlara öğrenim ve resmi makamlarda söz sahibi olmanın da eklendiği söylenebilir.

6.2. Evlilik ve Aile

Evlilik ve aile, başka toplumsal ggruplarca karşılanması mümkün olmayan bir takım işlevleri yerine getiren toplumun temel kurumlarından biridir (Botomore, 1977:185). Kırsal kesimde, hane ile örtük bir biçimde, sosyo-ekonomik bir bütün oluşturması araştırmamız açısından aileyi daha da bir önemli kılmaktadır

(Stirlyng, 1965:26, Güçbilmez, 1972:171-172). Ancak, aile, evlilik ve akrabalık ilişkileri toplumdaki diğer öğelerce belirlenmekte; bu nedenle aile ve evlilik biçimlerindeki değişimlerin, içinde yer aldığı daha geniş toplumsal yapıdaki değişimlere bağımlı olarak açıklanması gerekmektedir (Timur, 1972:13, 120; Bottomore, 1977:201-202).

Bu alt bölümde, evlilik ve aile, biçimleri, hanenin genel karakteristikleri ve geçirdikleri bazı dönüşümler incelenecektir.

6.2.1. Evlilik

Bu araştırmada, evlilik, ailenin kuruluş şeklini dile getiren bir terim olarak kullanılmakta; kadınla erkeğin ilişkilerini düzenleyerek yaptırımlara bağlayan, onları aile yaşamının temelini oluşturacak karşılıklı haklar ve yükümlülüklerle donatan bir kurumu veya toplumsal normlar bütünü (G.A. ve A.G. Theodorson, 1969:243-244; Kememlioğlu, 1984:74) anlatmaktadır.

Evlilikle ilgili temel süreçler eşlerin seçimi, tanışmaları, yaşları, başlık ve düğün gibi öğelerden oluşmakta; evlilik biçimleri eş sayısı ve yerleşim yerine göre değişiklik göstermektedir (Güçbilmez, 1972:174-198; Eserpek, 1979:95-117; Kememlioğlu, 1984:74-83).

a) Eşlerin seçimi.

Her iki köyde de, eşlerin seçimi ve evlilik ile ilgili karar aile başkanları ve anne-baba tarafından verilmekte ise de iki köy arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Bizberyan'da istenecek kız genellikle aile büyüklerinin beğenisine göre, bazen de oğlanın beğendiği kızı anne-babasına aracılırla iletmesi ile kararlaştırılır. İstenilecek kız üzerinde anne-baba bir karara vardıldıktan sonra, kız ve oğlan babaları biraraya gelir. Anlaşma sağlanırsa oğlana kız gösterilir. Oğlan da kızı beğenirse iş kesinleşir. Kızın hiçbir söz hakkı bulunmamakta; oğlanın kızı istemediği durumlarda ise bozulabilmektedir.

Koyunluca'da ise eşlerin seçimli ile ilgili sürece Aşiret büyükleri de girebilmektedir. Köyde, aşiret içi (endogamy) evlilik yaygın olup, kız üzerinde amcaoğullarının önceliği bulunmakta; amcaoğlunun alacağını söylediği kız başkası ile evlenememektedir. Ayrıca bacak (aşiretin iç kolu) ileri gelenlerinin izin vermediği bir evlilik gerçekleşmemektedir. Özellikle kızın üyesi olduğu kabilenin olurunun alınması gerekmektedir. Eğer tüm bu koşullar gerçekleşirse, oğlan babası köy ileri gelenlerinden bir veya birkaçını alıp kızı istemeye giderler. Başlık konusunda anlaşma sağlanırsa evlilik gerçekleşir.

Evlilik ilişkisine, genellikle benzer düzeydeki aileler arasında girilmektedir. Kız verilecek ailenin daha üst veya kendilerine yakın bir sosyal ekonomik mertebede olması tercih edilmektedir. Köylüler bunu şöyle dile getirmektedir: "öyle, her ailenin kızını istiyemin. Kız vermede, tam seviyemde değil, kızımı vermem, şeklinde ayırım yapılı. Kızını vermek istemezse, çok ağır şartlar koşulı".

b) Başlık ve değiştirme.

Bizberyan'da başlık parası 1.5-2 milyon, Koyunluca'da 10-15 milyon arasında değişmektedir.

Ayrıca 4-5 milyon da düğün masrafı olmaktadır. Koyunluca'da başlığın bir kısmı buğday, koyun, inek şeklinde de ödenebilmektedir. Örneğin 1989 Ocak ayında bir kişi, nakit parasının yanı sıra 20 koyun vermiştir. Bir başkası da evlenirken 17 inek verdiğini söylemiştir. Başlık parası zamanında ödenmediğinde babası gelip gelini götürmekte ve "tutmakta"dır.

Başlık parasının yüksek oluşu nedeniyle evlilik ve aile birliğinin tehlikeye düşmesini önlemek için köylüler "değiştirme" yoluna başvurmaktadır. Değiştirme'de, karşılıklı olarak aileler arasında kız alınıp verilmektedir. Bazı durumlarda, verdiği kıza karşılık kız alınacak yetişkin çocuğu yoksa kendisine ikinci bir hanım alabilmektedir (Koyunluca'da bir örnek bulunmaktadır). Değiştirme, özellikle başlık parasının yüksek olduğu Koyunluca'da yaygındır. 10 çift (% 38.5), bu şekil evlenmiştir.

Değiştirme'nin tercihinde rol oynayan bir neden de, evliliğin kadın lehine güvenceye alınmasıdır. Damat ile kız arasında bir sorun çıkıp evlilik tehlikeye düştüğünde, gelin ailesine geri gönderilmektedir. Araştırma sırasında, böyle bir örneğe raslanmıştır. Yüksek başlık da, kısmen evliliği güvenceye bağlama rolü üstlendiğinden tercih edilmektedir. Yüksek başlık nedeniyle, erkeğin yeniden evlenme imkanı zayıflamaktadır.

c) Evlilik yaşı.

Araştırma köylerinde evlilik yaşlarına göre aile başkanları ve eşlerinin dağılımı Çizelge 34'de verilmiştir.

Çizelge 34
İlk Evlenme Yaşına Göre Aile Başkanları ve
Eşlerinin Dağılımı

Evlenme Yaşı	Erkek		Kadın		Erkek		Kadın	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
16 ve daha kü.	3	13.6	5	22.7	2	7.7	7	26.9
17	-		3	13.6	1	3.8	2	7.7
18	3	13.6	6	27.3	5	19.2	5	19.2
19-20	9	40.9	5	22.7	2	7.7	5	19.2
21-23	3	13.6	1	4.5	1	3.8	1	3.8
24 ve daha bü.	4	18.2	2	9.1	15	57.7	6	23.1
Toplam	22	100	22	100	26	100	26	100

Çizelge 34'e göre, Bizberyan'da evlilik yaşı, hem erkeklerde, hem de kadınlarda Koyunluca'ya göre daha düşüktür; erkeklerin % 68.18'i, kadınların % 86.36'sı 20 ve daha genç bir yaşta evlenmişlerdir. Koyunluca'da ise bu oranlar, sırayla % 38.46 ve % 732.08'dir. Öte yandan, 24 ve daha bir yaşta evlenenlerin oranı, Bizberyan'da erkeklerde % 18.2, kadınlarda % 9.1 iken Koyunluca'da erkeklerde % 57.7, kadınlarda % 23.1'e ulaşmaktadır. Ayrıca, Koyunluca'da 30 yaşını geçmiş bekar erkeklerle rastlanmaktadır.

İki köy arasında özellikle erkekler arasında rastlanılan evlenme yaşındaki farklılaşmanın nedeni, başlık parasının yüksek oluşuna bağlanabilir. Başlık parasını ödeyemeyecek durumdaki erkekler, değiştirecek kız kardeşleri de yoksa, evlenememektedir. 32 yaşındaki Koyunluca'lı bir bekar erkek, görüşme

esnasında "Farayı bastıran kızı ali. Bizde para yok, kız yok. Nasıl evleneceksin?" şeklinde dert yanmıştır.

d) Evlilik tipleri.

Evlilik tipleri, yerleşim yeri ve eş sayısına göre sınıflanmıştır.

Yerleşim yeri bakımından, her iki köyde de babayarı (patrilocal) yerleşim sözkonusudur. Bizberyan'da son yıllarda neolokal (evlenen erkeklere yeni hane açma) yerleşim sayısında da artışlara rastlanmaktadır.

Ancak eş sayıları açısından iki köy arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bizberyan'da, çokkarılılık (polygamy) kadının çocuğunun olmaması dışında (böyle bir örnek var) hoş karşılanmazken Koyunluca'da yaygın bir evlilik tipini oluşturmakta; köylüler iltifat olarak birbirlerine "Berzek-i" (Umarım bir daha evlenirsin) demektedir. Çizelge 35'de de görüldüğü gibi, Koyunluca'da aile başkanlarının % 23.1 (6 kişi)'i çokkarılı evliliğe sahiptir.

Veriler karşılaştırıldığında Koyunluca'da çokkarılılık ile mülkiyet dağılımı ve kadının çocuğunun olup olmaması arasında bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Ancak erkek çocuk sayısının yüksek olması, kabile içinde haneye özel bir konum sağlamakta olduğundan çokkarılılığı destekler yönde etki yaratabilir. Bununla beraber, çokkarılılık ile diğer sosyo-ekonomik etmenler arasındaki ilişkilerin kurulabilmesi için, daha ayrıntılı bilgilere ihtiyaç bulunmaktadır.

Çizelge 35
Eş Sayısına Göre Aile Başkanlarının Dağılımı

Eş sayısı	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Tekeşli	21	95.5	20	76.9
Çokeşli (Çokkarılı)	1	4.5	6	23.1
Toplam	22	100	26	100

6.2.2 Aile

Aile konusunda çeşitli yaklaşım ve farklı tanımlamalar bulunmakla birlikte (Bottomore, 1977:185-204; Kemerlioğlu, 1984:84-89; Timur, 1972:1-24; G.A. ve A.G. Theodorson, 1969:146-151) burada bu tartışmalara girilmeden doğrudan araştırmada esas alınan Burgess, Locke ve Thomes'in geliştirdiği tanım verilecektir. Bu tanıma göre, aile "evlilik, kan veya benimseme yoluyla birbirine bağlı kişilerin bir ev halkı oluşturduğu; karı ve koca, anne ve baba, birader ve hemşire rolleriyle birbiriyle etkileşen ve iletişen; ortak bir kültür yaratan bir grup"tur (Burgess, Locke ve Thomes, 1971:7).

a) Aile Biçimleri.

Timur, aile biçimlerini ayırmakta genellikle eş sayısı, yerleşim yeri, otorite örüntüsü ve ailedeki kuşak sayısı olmak üzere dört kıstasın kullanıldığını;

ailenin en genel anlamda çekirdek (Nuclear) ve yaygın (extended)* aile olarak ikiye ayrıldığını söylemektedir. Çekirdek aile, karı-koca ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ailedir. Yaygın aile ise, çeşitli kuşakların birlikte oturma, aynı kazandan yeme ve ortak mülkiyet özelliklerini taşımakta (Nimkoff'a göre); kendi içinde kardeşlik bağı esas olan bileşik aile (joint family), baba-oğul bağı esas olan ataerkil yaygın aile (extended patriarchal family) ve baba yerini alacak oğul bağı esas olan kök aile (stem family) şeklinde üçe ayrılmaktadır (Timur, 1972:5, 19-24). Bazı araştırmalarda, aile yerine "hane" terimi de kullanılmaktadır (Yasa, 1955:146; Güçbilmez, 1972:173). Eserpek ise, Timur'daki "geniş (extended) aile" terimi yerine "yaygın aile" terimini kullanmakta ve yaygın ailenin "bileşik (joint) aile" den "çekirdek (nuclear) aile" ye geçişin ilk evresinde ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Eserpek, 1979:73-79).

Burada, araştırmanın küçük bir örneklem üzerinde yapılmasından dolayı ara tipleri ölçmede çıkacak güçlükleri aşmak için yalnızca "Bileşik (joint)" ve "çekirdek (nuclear)" aile terimlerinden yararlanılacaktır. Bu nedenle evli bir çift ve bu çiftin evli olmayan çocukları ve ile evli olan bir ya da daha çok sayıdaki oğulları ve onların çocuklarından oluşmakta (Eserpek, 1979:73) olan "bileşik aile" nin bazan verilen tanımı aşarak "yaygın (extended) aile" anlamına gelebileceği; evli bir çift ve onların çocuklarından oluşan "çekirdek aile" nin de, bazı durumlarda ekonomik açıdan bileşik aileye bağlı olan

* Timur, "extended family" karşılığı olarak "geniş aile" terimini kullanmaktadır.

"bağımlı çekirdek aile" anlamında kullanılabileceğini belirtmemiz gerekir.

Hanelerin aile tiplerine göre dağılımları çizelge 36'da verilmektedir.

Çizelge 36
Hanelerin Aile Tiplerine Göre Dağılımı

Aile Tipleri	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Çekirdek	22	100	13	50.0
Bileşik	-	-	13	50.0
Toplam	22	100	26	100

Çizelge 36'da da görüldüğü gibi, Bizberyan ile Koyunluca arasında büyük bir farklılık bulunmaktadır. Bizberyan'da ailelerin tümü çekirdek aile tipinde iken Koyunluca'da çekirdek ve bileşik aile eşit sayıda yer almaktadır. İki köy arasındaki farklılaşma, Bizberyan'da küçük toprak grublarına sahip bağımsız küçük köylülüğün ve ulaşım-iletişim olanaklarının çekirdek aile yönünde olumlu etkisine karşın, Koyunluca'daki aşiretsel örgütlenmenin bileşik aileyi destekler nitelikte olmasına bağlanabilir. Ayrıca, Koyunluca'da topraksız ve mevsimlik göçer köylülerin hem evlenen çiftlere yeni bir hane açmada (yeni konut yapmada) güçlüğüne düştüğü hem de toplumsal güvence aracı saydığı "elbirliğini" korumaya çalıştığı, bunun da çekirdek aile sayısını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Aile tipleri ile mülkiyet dağılımı arasındaki ilişki, Çizelge 37'de daha net bir şekilde görülmektedir.

Çizelge 37
Koyunluca'da Mülkiyet Dağılımına Göre Aile Tipleri

Mülkiyet Dağı. (Da.)	Çekirdek Aile		Bileşik Aile		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Topraksızlar	3	27.3	8	72.7	11	100
1-100	5	100	-	-	5	100
101-200	2	40	3	60	5	100
201-500	2	66.7	1	33.3	3	100
501- +	1	50	1	50	2	100
Toplam	13	50	13	50	26	100

Çizelge 37'e göre, topraksız aileler grubunda bileşik aile (% 72.7), 1-100 dönüm toprağa sahip aileler grubunda çekirdek aile (% 100) en yüksek oranına ulaşmaktadır. Diğer mülkiyet gruplarında ise bir dengeleşme sözkonusudur.

Ayrıca aile başkanlarını eğitim durumlarına göre de, aile tipleri farklılaşmaktadır. Aile başkanı okur-yazar olmayan aileler grubunda bileşik aile oranı % 64.3'e çıkarken, bu oran aile başkanı ilkokul mezunu olan haneler arasında % 25'e düşmektedir (Çizelge 38).

Çizelge 38
Koyunluca'da Aile Başkanının Eğitim Durumuna Göre Aile Tipleri

Eğitim Dur.	Çekirdek Aile		Bileşik Aile		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar değil	5	35.7	9	64.3	14	100
Okur-yazar	2	50.0	2	50.0	4	100
ilkokul mezunu	6	75.0	2	25.0	8	100
Toplam	13	100	13	100	26	100

b) Hanehalkı büyüklüğü ve çocuk sayısı.

Aile yapıları ile ilgili bir diğer gösterge, ailenin büyüklüğü ile ilgilidir. 3 ve daha az üyeli aileler küçük, 4-6 üyeli aileler orta, 7-9 üyeli aileler büyük ve 10 ve daha fazla üyeli aileler de çok büyük sayılırsa (Bottomore, 1977:193), araştırma köylerinin her ikisinin de büyük aile tipinde bulunduğu söylenebilir. Ortalama ev halkı büyüklüğü, Bizberyan'da 8.64, Koyunluca'da 9.34'tür. Hanehalkı büyüklüğüne göre ailelerin dağılımı, Çizelge 39'da verilmektedir.

Çizelge 39

Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Ailelerin Dağılımı

Hanehalkı büyüklüğü	B i z b e r y a n				K o y u n l u c a			
	Çek. Sayı	Ai. %	Bir. Sayı	Ai. %	Çek. Sayı	Ai. %	Bir. Sayı	Ai. %
3 ve daha az	1	4.5	-	-	2	7.7	-	-
4-6	1	4.5	-	-	6	23.1	3	11.5
7-9	13	59.1	-	-	3	11.5	2	7.7
10 ve +	7	31.8	-	-	2	7.7	8	30.8
Toplam	22 100				13 50.0 13 50.0			

Çizelge 39'da görüldüğü gibi, Bizberyan'da ailelerin % 90.9'u, Koyunluca'da % 57.7'si büyük ve çok büyük aile niteliğindedir. Koyunluca'da küçük ve orta büyüklükteki ailelerin % 42.3'e ulaşmasına rağmen, köydeki ortalama aile büyüklüğünün Bizberyan'dan daha yüksek olması bileşik ailelerde nüfus ortalamasının 11.92 büyüklüğünde olmasındandır. Aynı ortalama çekirdek ailelerde 6.69'dur.

Aile başkanlarının sahip olduğu ortalama çocuk sayısı ise, Bizberyan'da 7.42; Koyunluca'da 7.62'dir. Ancak Bizberyan'da kız çocukları (74 erkek çocuğa karşılık 89 kız), Koyunluca'da erkek çocukları yoğunlukta (104 erkek çocuğa karşılık 94 kız) bulunmaktadır.

Hanehalkı büyüklüğü ile mülkiyet dağılımı arasında bir ilişki saptanamamıştır. Ancak öğrenim durumu ile çocuk sayısı arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Okur-yazar olmayan veya okur-yazar olup da hiç okula gitmemiş olan 7 veya daha çok çocuğa sahip aile başkanlarının oranı % 61.8'e (34 kişiden 21'i) ulaşırken, bu oran ilkokul terk veya ilkokul mezunu olan aile başkanlarında % 23.8'e (13 kişiden 3'ü) düşmektedir.

Ayrıca, hem hanehalkı büyüklüğü, hem de çocuk sayısı ortalamalarının yüksek olmasında, gücün aynı zamanda adam sayısı ile ölçüldüğü kabul edilen geleneksel sistemlerden kalma "büyük haneden olma" duygusunun da rolü olabileceği ileri sürülebilir. Bu durumun ayrıca araştırılmasına ihtiyaç vardır.

c) Ailede rol farklılaşması.

Daha önce (6.1. Bölümde) köyde ic hiyerarşik yapılanmanın aile-soy grubu içindeki yer, cinsiyet ve yaşa bağlı olarak belirlendiği söylenmişti. Aynı durum aile için de geçerlidir. Aile yapısındaki rol farklılaşmaları, esasta cinsiyet ve yaşa göre belirlenmektedir.

Aile yapısındaki ilk ve en belirgin farklılaşma cinsler arasındadır. Ancak bu farklılaşma temelde cinsiyete bağlı olmayıp daha geniş

sosyo-ekonomik yapıdaki işbölümü sistemine bağlı bulunmaktadır (Boran, 1945; Çelebi, 198x:3-10). Ailenin dış ilişkileri ile "ağır" işlerinin erkeğe ait bulunması, ona kadına göre daha iyi bir konum sağlamaktadır.

Cinsel işbölümü ile ilgili veriler Çizelge 40'da verilmiştir.

Çizelge 40
Cinsel işbölümü

	B i z b e r y a n						K o y u n l u c a					
	Erkek		Kadın		Ortak		Erkek		Kadın		Ortak	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Hanedeki												
önemli Kar.	20	90.9	-	-	2	9.1	26	100	-	-	-	-
Tarla iş.	21	95.5	-	-	1	4.5	3	11.5	-	-	23	88.5
Hay.il.iş.	5	22.7	4	18.2	13	59.1	-	-	24	92.3	2	7.7
Köy iş.	22	100	-	-	-	-	26	100	-	-	-	-
Pazar iş.	22	100	-	-	-	-	26	100	-	-	-	-
Ev işleri	-	-	22	100	-	-	-	-	26	100	-	-
Çocuk bak.	-	-	21	95.5	1	4.5	-	-	26	100	-	-
Çocuk eğit.	17	77.3	-	-	5	22.7	23	88.5	-	-	3	11.5

Çizelge 40'da görüldüğü gibi, ailedeki önemli kararlarla, köy ve pazar işleri, çocukların eğitimi ile ilgili kararlar hemen hemen tamamıyla erkeğe aittir. Tarla işleri, Bizberyan'da genellikle erkekler, Koyunluca'da kadınlar tarafından yapılmaktadır. Yemek pişirme, bulaşık, çamaşır, ev temizliği, su taşıma çocukların bakımı gibi işler ise bütünüyle kadına aittir.

Diğer taraftan, yaş gruplarına bağlı olarak da roller belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır. Genç erkeklere göre yaşlı erkeklerin, genç kadınlara göre de yaşlı kadınların gerek aile içinde, gerekse köyde daha üst bir yeri bulunmaktadır. Ailedeki son karar aile başkanı olan "baba" tarafından alınmakta, bu kararda aile başkanının daha yaşlı erkek akrabalarının ve erkek kardeşlerinin etkisi olmaktadır. Eviçi işler ise, eğer aynı evde aile başkanının annesi de bulunuyorsa onun tarafından, yoksa hane reisinin hanımınca yönlendirilmektedir. Genç erkekler babalarına, genç kızlar da annelerine yardımcı olmaktadır.

Bu verilere dayanarak, araştırma köylerinde, kaynağını cinsel işbölümü sisteminden alan babaerkil (patriarchy) bir aile yapısının egemen olduğu söylenebilir.

6.3. Eğitim ve öğretim

Bütün dünyanın birbirinden çok ayrı olan toplumlarında insanlar, hızla gelişen bir bilim ve teknolojinin buluşlarını, yaşamın çağcıl sorunlarına uygulama yolları aramaktadır (Black, 1986:1). Türkiye'de bu görev, planlı ve güdümlü bir değişme aracı olarak görülen eğitim kurumlarının üzerine yüklenmiştir (Erdentuğ, 1981:97).

Temelde daha geniş sosyo-ekonomik yapıdaki dönüşümlere bağlı bulunan eğitim (Durkheim, 1950:92; Kıray, 1968; DPT, 1977, ek:36-37), her toplum için geçerli davranış kalıplarının toplumsallaşma ve toplumsal denetim aracılığıyla gerçekleştirilmesi sürecini anlatmakta (Gökçe, 1984:5-26); toplumdaki

başlıca işlevleri hem varolan kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesi, hem de ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için karmaşıklaşan üretim ve dağıtım sisteminin gerektirdiği insan gücünün yetiştirilmesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Balamir, 1982:4-7).

Bu niteliğiyle eğitimin, GAP ile amaçlanan hedeflere ulaşılabilmesi için daha da büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Bu altbaşlıkta, okur-yazarlık ve okullaşma oranları, köyde öğretmenin yeri ve bunlarla varolan sosyo-ekonomik koşullar arasındaki bazı ilişkiler araştırılacaktır.

6.3.1. Okur-yazarlık

Hem okur-yazarlık, hem de okullaşma oranları açısından cinsiyete ve yaşa bağlı olarak bazı farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle Koyunluca'da cinsel açıdan büyük bir ayrımlaşma söz konusudur. Cinslere göre okur-yazarlık oranları Çizelge 41'de verilmiştir.

Çizelge 41

Cinslere Göre Okur-yazarlık Oranları Durumu

Cinsler	B i z b e r y a n				K o y u n l u c a			
	Okur-Yazar		Dk. Ya.		Okur Yazar		Dk. Ya	
	Değil				Değil			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	11	11.46	85	88.54	24	18.46	106	81.54
Kadın	26	23.21	86	76.79	81	72.22	45	27.78
Toplam	37	17.79	171	82.21	105	41.02	151	58.98

Çizelge 41'de görüldüğü gibi, ortalama okur-yazarlık oranları Bizberyan'da % 82.21, Koyunluca'da % 58.98'dir. Bu oranlar erkekler için iki köy arasında önemli bir değişiklik göstermemekle birlikte kadınlar için Koyunluca'da % 27.78'e düşmektedir (aynı oran Bizberyan'da % 76.799. Bizberyan ile Koyunluca arasındaki ortalama okur-yazarlık farklılığının en önemli nedeni de, Koyunlucalı kadınların düşük okur-yazarlık düzeyleri ile ilgili bulunmaktadır.

Genç nüfusta cinsel ayrımlaşma daha düşmekte ise de Koyunluca'da erkek-kız çocuk ayrımının hala önemli boyutlara ulaştığı söylenebilir. Çizelge 42 incelendiğinde, Koyunluca'da erkek çocukları için %

Çizelge 42

Aile Başkanlarının Çocuklarının Okur-yazarlık Dağılımı

Cinsler	B i z b e r y a n				K o y u n l u c a			
	Okur-Yazar		Ok. Ya.		Okur Yazar		Ok. Ya.	
	Değil				Değil			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek ço.	1	1.35	73	98.65	15	14.36	89	85.64
Kız ço.	7	7.86	82	92.14	54	57.45	40	42.50
Toplam	8	4.90	155	95.09	69	34.85	129	65.15

85.64 olan okur-yazarlık oranının, kız çocuklarda % 42.50'ye düştüğü görülmektedir. Bizberyan'da ise, okur-yazarlık oranları daha yüksek cinsel ayrımlaşma daha düşük düzeyde bulunmakta dolayısıyla bu köy, Koyunluca'ya göre, daha olumlu değerler yansıtmaktadır.

Okur-yazarlık düzeyi ile, ailenin mülkiyet dağılımı, uğraşısı, aile başkanının ve köyün dışı açıklık düzeyi gibi değişkenler arasında ilişki olduğu söylenebilir. Özellikle aile başkanlarının okur-yazar olmadığı, topraksız mevsimlik göçer ailelerde çocukların okur-yazarlık oranı düşmektedir. Bu durum, bundan sonraki altbaşlıkta daha ayrıntılı olarak işlenmektedir.

6.3.2. Eğitim etkinlikleri ve okullaşma oranları

İlkokul Bizberyan'da 1966'da, Koyunluca'da 1968'de açılmıştır. Şu anda, eğitim-öğretim etkinliği Bizberyan'da iki sınıflı (iki öğretmenli), Koyunluca'da tek sınıflı (bir öğretmen) olarak sürdürülmekte okullaşma ve öğretmen başına düşen öğrenci açısından Bizberyan daha avantajlı durumda bulunmaktadır.

Köy Genel Bilgi Kağıdı aracılığıyla köy öğretmenlerinden alınan bilgilere göre, okul çağındaki çocukların ilkokula katılma oranları Bizberyan'da amaçlanan hedefe yaklaşırken, Koyunluca'da henüz bu oran çok düşük düzeydedir. Bu değerler, Çizelge 43'de verilmiştir.

Çizelge 43

Cinslere Göre Okul Çağındaki Çocukların Okullaşma Oranları Durumu

Cinsler	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a		B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	ilkokula	ilkokula	ilkokula	ilkokula	ilkokula	ilkokula	ilkokula	ilkokula
	kayıtsız	kayıtlı	kayıtsız	kayıtlı	kayıtsız	kayıtlı	kayıtsız	kayıtlı
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	-	-	26	100	16	24.6	49	75.4
Kız	-	-	33	100	51	85.0	9	15.0
Toplam	-	-	59	100	67	53.6	58	46.4

Çizelge 43'de görüldüğü gibi, Bizberyan'da hem erkek, hem kızların tümü ilkokula kayıtlı olup kız öğrencilerden dördü devamsız durumdadır. Koyunluca'da ise, okullaşma oranı erkek çocuklarda % 75.4, kız çocuklarda % 15'dir. Ortalama okullaşma oranı da % 46.4'tür. Okula kayıtlı kız öğrencilerden üçü devamsızdır.

Temel Görüşme Formu ile elde edilen verilere göre, aile başkanları ve eşlerinin okullaşma durumları ise Çizelge 44'de aktarılmıştır.

Çizelge 44
Aile Başkanları ve Eşlerinin Okullaşma Durumu

	B i z b e r y a n				K o y u n l u c a			
	Hiç okula devam etmedi		ilkokula devam etti /mezun		Hiç okula devam etmedi		ilkokula devam etti /mezun	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kendisi	16	72.7	6	27.3	18	69.2	8	30.8
Eşi	21	91.3	2	8.7	28	87.5	4	12.5
Toplam	37	86.1	8	13.9	46	79.3	12	20.7

Çizelge 44 incelendiğinde, aile başkanları ve eşlerinin okula devam durumları bakımından temel farklılaşmanın köyler arasında değil, cinsler arasında bulunduğu anlaşılmaktadır. Toplam 48 aile başkanının % 29.2 (14 kişi)'u ilkokula devam etmiş veya mezun durumda iken bu oran eşlerinde % 10.9'a (6 kişi) düşmektedir.

Yukarıdaki verilere dayanarak, genç nüfusta

okullaşma oranı giderek artmakla birlikte, cinsel ayrımlaşmanın okullaşma düzeyi üzerindeki etkisinin devam ettiği ileri sürülebilir. Bunda hanenin yoksulluk ve kitle iletişim araçlarına açıklık düzeyinin (gazete, radyo, TV vb. izleme sıklığı) etkili olduğu söylenebilir. Özellikle kızlar için, yoksulluğun ve yüksek doğurganlık düzeyinin (aile başına düşen çocuk oranları) olumsuz bir rol oynadığı söylenmektedir (Balamir, 1982:68).

Araştırma köylerinden Koyunluca'da kız çocuklarından bir veya bir kaçını okula göndermeyen toplam 14 aileden 8' (% 57.2)inin topraksız aile olduğu, aynı zamanda bunların erkek çocuklarını okula göndermeyen toplam 7 ailenin 4 (% 57.2)'ünü oluşturduğu görülmüştür (Çizelge 45).

Çizelge 45

Koyunluca'da Ailenin Mülkiyet Dağılımına Göre Okula Gönderilmeyen Çocuk Sayıları Dağılımı

Mülkiyet Dağılımı (Da)	E r k e k Ç o c u k		K ı z Ç o c u k	
	Aile Sayısı	%	Aile Sayısı	%
Topraksız	4	57.2	8	57.2
1-50	-	-	-	-
50-100	-	-	1	8.3
101-200	1	14.3	1	8.3
201-500	-	-	-	-
501 -	2	28.6	2	16.7
Toplam	7	100	12	100

Bunların çoğu, mevsimlik tarım işçiliği yapmakta, Nisan-Aralık arasında köy dışına çıkmaktadır. Bu durum, okullaşma oranını etkilemekte, köy öğretmeninin de en büyük yakınma konusunu oluşturmaktadır.

Diğer yandan, büyük topraklı 2 ailenin 2'sinin de hem kız, hem de erkek çocuklarının bir veya bir kaçını okula göndermedikleri anlaşılmıştır. En yüksek okullaşma oranına ise, 1-50 dönüm arasında toprağa sahip çok küçük topraklı hanelerle, 200-500 dönüm arasında toprağa sahip orta çiftçi hanelerinde ulaşılmıştır (Çizelge 45).

Elde edilen veriler sonucu, aile başkanının okur-yazarlık durumu ile çocukların okullaşma oranları arasında da yakın bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırma köylerinde ilkokul ve üzeri bir öğrenime sahip aile başkanının tüm çocuklarının da ilkokula devam ettiği; okula gönderilmeyen 61 kız çocuğunun 53'ünün babasının (12 baba) okur-yazar olmadığı, geriye kalan 8'inin babasının (3 baba) ise okur-yazar olduğu olduğu ama hiç okula devam etmediği belirlenmiştir (Çizelge 46).

Çizelge 46

Okur-Yazarlık Dağılımına Göre Çocuklarını Okula Göndermeyen Aile Sayıları Dağılımı

	Erkek Çocuk		Kız Çocuk	
	Aile Sayısı	%	Aile Sayısı	%
Okur-yazar değil	5	71.4	12	80.0
Okur-yazar	2	38.6	3	20.0
Toplam	7	100	15	100

Genç nüfusun okullaşma oranları açısından iki köy arasındaki farklılaşmanın başlıca nedenleri, mülkiyet dağılımındaki duruma ve kent ve kitle iletişim araçlarına açıklık düzeylerine bağlanabilir. Bizberyan'da, Koyunluca'ya göre, hem mülkiyet dağılımı daha dengeli, hem de kent ve kitle iletişim araçlarına açıklık düzeyi daha yüksek bulunmaktadır. Bunlar, ilgili bölümlerde ayrıntılı işlendiğinden burada geniş olarak üzerlerinde durulmamaktadır.

6.4. Kitle İletişim Araçlarına Yakınlık Düzeyi

Bir köylünün değişime açıklık düzeyini etkileyen başlıca üç etken, seyahat, kişilerarası iletişim ve kitle iletişim araçlarına yakınlık durumlarıdır (Frey, 1966:15).

Seyahat ve kişilerarası iletişim ile ilgili bazı bilgiler Nüfus Hareketleri (4.4.1) altbaşlığında verildiğinden burada yalnızca Kitle iletişim araçlarına yakınlık düzeyi üzerinde durulacaktır. Kitle iletişim Kitle iletişim araçları (mass-media), yaratılan entellektüel verilerin geniş kitlelere aktarılmasında en büyük rolü oynamaktadır (Moles, 1983:270). Kitle iletişim araçlarına yakınlık hem okuma, dinlenme, izleme sıklığı, hem de izlencelerin niteliklerine göre değerlendirilmektedir. Analiz kategorileri olarak, kitle iletişimin başlıca araçları olan radyo, televizyon ve gazete ele alınmaktadır.

Her iki köye de gazete, haftada bir veya daha az olmak üzere köy öğretmenleri tarafından getirilmektedir. Ancak köylülerin gazete ile

karşılaşmalarının raslatısal olarak ayda birden daha düşük olduğu söylenebilir.

Radyo, televizyon ve kasetçalar (teyp) durumu Çizelge 47'de verilmektedir.

Çizelge 47
TV, Radyo ve Teyp Sahipliği Durumu

	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a					
	Var	Yok	Var	Yok				
	Aile		Aile					
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
Televizyon	12	54.5	10	45.5	8	30.8	18	69.2
Radyo	18	81.8	4	18.2	23	88.5	3	11.5
Teyp	19	86.4	3	13.6	21	80.8	5	19.2

Çizelge 47'de görüldüğü gibi, her iki köyde de, ailelerin % 80'ininden daha çoğunda radyo ve teyp bulunmaktadır. Televizyon sahipliği açısından ise Bizberyan daha yüksek bir değer almaktadır. Bizberyan'da ailelerin % 54.5'inde, Koyunluca'da % 30.8'inde televizyon bulunmaktadır.

En çok izlenen izlençe türleri ise Çizelge 48'de verilmiştir. Çizelge 48 incelendiğinde, radyo ve televizyonda birinci derecede haberlerin, ikinci derecede köy izlencelerinin izlendiği görülmektedir. Bunu Türk Halk Müziği ve dini izlenceler takip etmektedir. Koyunluca'da Suriye TV'u da izlenebilmektedir. Köylülerin Suriye TV'ununda en çok rağbet ettiği program ise Cuma sabahları yayınlanan

televizyon filmleri olmaktadır. Bununla beraber, Koyunluca'luların çok büyük dil güçlükleri bulunmaktadır; ne TRT'yi ne de Suriye TV'unu tam olarak anlayamamaktadırlar. Özellikle kadınlar ve yaşlılar Türkçe'yi çok düşük düzeyde anlamakta, Arapça'ları ise Suriye Arapça'sına göre farklılık taşımaktadır. Bizberyan'lı kadınların da dil güçlükleri vardır, ancak bu güçlük Koyunluca'lular düzeyinde değildir.

Çizelge 48

Radyo ve TV'da izlenen izlenec Türleri Dağılımı

izlenceler	B i z b e r y a n				K o y u n l u c a			
	Birinci		ikinci		Birinci		ikinci	
	Derecede	Derecede	Derecede	Derecede	Derecede	Derecede	Derecede	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Köy izlen.	8	36.4	9	40.9	2	7.7	4	15.4
Haberler	11	50.0	6	27.3	22	84.6	1	3.8
Halk müziği	-	-	4	18.2	-	-	3	11.5
Her tür müzik	-	-	1	4.5	1	3.8	-	-
Dini izlen.	2	9.1	-	-	-	-	1	3.8
Diğer	1	4.5	2	9.1	1	3.8	3	11.5
Yanıtsız	-	-	-	-	-	-	14	53.8
Toplam	22	100	22	100	26	100	26	100

Her iki köyde de, en çok radyo ve televizyonun verdiği haberin güvenilir olduğuna inanılmaktadır. Köylüler televizyonun hem haber verdiğini, hem de resimlerini gösterdiğini, onun için en güvenilir olanın televizyon olduğunu söylemektedir (Çizelge 49).

Çizelge 49
Habere Güvenilirlik Durumu

	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Radyo-TV	21	95.5	23	88.5
Gazete	1	4.5	1	3.8
Tanıdık	-	-	-	-
Diğer	-	-	2	7.7
Toplam	22	100	26	100

Gazete için köylüler "Gazete yalan da yazabilir" şeklinde ifade de bulunmakta, her iki köyde yalnızca birer kişi gazete haberlerinin güvenilir olduğuna inanmaktadır.

Bu verilere bağlı olarak, Bizberyan'da gerek kitle iletişim olanakları, gerekse bu olanaklardan yararlanma düzeylerinin Koyunluca'ya göre daha yüksek durumda olduğu ileri sürülebilir. Bunda, pazara yönelik üretimin giderek artmasının, kamulaştırma işlemleri nedeniyle resmi organlarla daha sık karşı karşıya gelmelerinin ve dil güçlüklerinin daha düşük düzeyde bulunmasının rolü olabilir.

Bununla beraber, her iki köyde de kitle iletişim araçlarının etkinliğinin, geleneksel kalıpları etkileme ve kendi yönünde değiştirme olasılığının çok düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

6.5. Köylerde Bazı Tutumlar, Değerler ve Dinsel Yaşantı

Her topluluk yaşamak için bir değerler sistemi geliştirmek zorundadır (Benedict, 1985:8). Kırsal kesimde bu değerler güçlü bir işbirliği üzerinde yükselmekte; düşünce ve eylemler birbiriyle sıkı bir ilişki içinde bulunmaktadır (Redfield, 1947). Ancak bu, durağan (statik) bir nitelikte değildir. Değişen sosyo-ekonomik koşullar, kendisine uygun inanç ve değerler sistemini de beraberinde getirmektedir (Eserpek, 1987; Güçbilmez, 1972:229). Diğer taraftan, değer ve inanışlar da, toplumsal değişimin başlatılması ve hızlandırılması açısından büyük bir önem taşımaktadır (Geray, 1974:35; Sencer, 1979:503-511). Bu nedenle gerek köyün mevcut yapısı, gerekse değişime açıklık düzeylerinin bilinebilmesi için, köylülerin yaygın tutum, değer ve inanışlarının araştırılmasına gereksinim vardır. Bu altbaşlıkta, bu öğeler üzerinde durulacaktır.

6.5.1. İdeal çocuk sayıları

Köylülerin bir aile için uygun gördükleri çocuk sayıları ile ilgili dağılım Çizelge 50'de verilmiştir.

Çizelge 50'ye göre, aile başkanlarının Bizberyan'da % 68.8'i 3 ve daha az çocuk istemekte, 5'ten daha çok çocuk isteyen hiçbir aile başkanı bulunmamaktadır. Koyunluca'da ise 3 ve daha az çocuk isteyen aile başkanı oranı % 57.69'a düşmekte, % 26.9'u da 6 ve daha çok çocuk istemektedir.

Çizelge 50
Aile Başkanlarının Bir Aile İçin Uygun
Buldukları Çocuk Sayıları Dağılımı

Çocuk Sayısı	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç	3	13.6	2	7.7
1	-	-	1	3.8
2	2	9.1	4	15.4
3	10	45.5	8	30.8
4	4	18.2	2	7.7
5	3	13.6	2	7.7
6 +	-	-	7	26.9
Toplam	22	100	26	100

Koyunluca'da, Bizberyan'a göre, daha çok çocuk isteminin en önemli nedeni, aşiretsel örgütlenmede nüfus sayısının büyüklük ve gücün bir göstergesi kabul edilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Biçimsel örgütlenmenin, henüz bütünüyle gerçekleştirilememiş olması bu durumu daha da ağırlaştırmaktadır. Koyunluca'lılar her hangi bir sorunla karşılaştıklarında geleneksel yollara başvurmakta, "güç ve kudretin çokluktan geçtiğini" söylemektedir (6.1. başlık, Çizelge 29 ve 30).

Bizberyan'da ise, çocuk sayısı "az olsa daha iyi" şeklinde söylenmekte, doğum kontrolü ile ilgili olumlu bir tutum sergilenmektedir ("bu konuyu bilsek, yaparız"). Köyün hacısı bile (Hacı Mahmut), az çocuk yapılması gereğinden söz etmektedir. Bunda,

Bizberyan'ın dışa ve kitle iletişim araçlarına daha yüksek oranda açık bulunmasının rolü olabilir (4.4.1. ve 6.4. altbaşlıklar).

6.5.2. ideal öğrenim düzeyi

Erkek ve kız çocuklar için ayrı ayrı "Olanaklarınız olsa, ne kadar okutmak isterdiniz/istersiniz?" şeklinde yöneltilmiş olan soruya aile başkanlarının verdiği yanıtların dağılımı Çizelge 51'de görülmektedir.

Çizelge 51
Aile Başkanlarının Çocukları için Uygun
Gördükleri Öğrenim Düzeyi Durumu

izlenceler	B i z b e r y a n				K o y u n l u c a			
	Erkek Çocuk		Kız Çocuk		Erkek Çocuk		Kız Çocuk	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hic	-	-	1	4.5	-	-	2	7.7
ilkokul	-	-	6	27.3	-	-	8	30.8
Ortaokul	-	-	1	4.5	-	-	-	-
Lise	-	-	-	-	-	-	-	-
Yükselokul	22	100	14	63.6	26	100	16	61.5
Toplam	22	100	22	100	26	100	26	100

ideal öğrenim düzeyleri bakımından iki köy arasında bir farklılık yoktur. Ancak cinsler arasında büyük bir ayrılaşmaya rastlanmaktadır. Aile başkanlarının, 'olanakları olsa' tüm erkek çocuklarına

yüksek öğrenim yaptırtmak istediklerini belirtirken, kız çocukları için bu oran Bizberyan'da % 63.6, Koyunluca'da % 61.5'e düşmekte; Bizberyan'da % 27.3'ü, Koyunluca'da % 30.8'i ilkököl eğitimi kızlar için yeterli görmektedir (Çizelge 51).

Aile başkanlarının öğrenim düzeyi ile kız çocukları için istenen eğitim seviyesi arasında bir ilişkiden sözedilebilir.

Çizelge 52

Aile Başkanlarının Okur-yazarlık Durumuna Göre Kızlar İçin Uygun Gördükleri öğrenim Düzeyi Durumu

H.Reisinin okur-yazarlık	İ d e a l ö ğ r e n i m D ü z e y i									
	Hiç		İlkokul		Ortaokul		Lise		Yüksekokul	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dkur-yazar değil	3	12.5	9	37.5	-	-	-	-	12	50.0
Dkur-yazar	-	-	5	20.8	1	4.2	-	-	18	75.0
Toplam	3	6.3	14	29.2	1	2.1	-	-	30	62.5

Çizelge 52 incelendiğinde, kız çocuklarının hiç okula gitmesini istemeyen tüm aile başkanının (3 kişi) ve ilkököl eğitimi yeterli gören toplam 14 aile başkanından 9 (% 64.3)'unun okur-yazar olmadığı anlaşılmaktadır.

6.5.3. İdeal meslekler

Meslek tercihleri ile ilgili olarak köyler ve cinsler arasında farklılıklar bulunmaktadır (çizelge 53).

Çizelge 53
Aile Başkanlarının Çocuklarının Yapmasını
İstedikleri Mesleklerin Dağılımı

Meslekler	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a					
	Erkek	Kız	Erkek	Kız				
	Çocuk	Çocuk	Çocuk	Çocuk				
	Sayı	%	Sayı	%				
Yüksek								
Memurluk	5	22.7	3	13.6	12	46.2	10	38.5
Küçük								
Memurluk	1	4.5	4	18.2	8	30.8	5	19.2
Ticaret	1	4.5	-	-	-	-	-	-
Yüksek öğrenime dayalı serbest meslek								
meslek	9	40.9	4	18.2	2	7.7	2	7.7
Ev kadını	-	-	11	50.0	-	-	8	30.8
Dini meslekler	5	22.7	-	-	3	15.4	1	3.8
Diğer	1	4.5	-	-	1	3.8	-	-
Toplam	22	100	22	100	26	100	26	100

Çizelge 53'de görüldüğü gibi, "Olanağınız olsa, çocuğunuzun hangi mesleği yapmasını istersiniz?" sorusuna erkek çocuklar için Bizberyan'lılar en çok yüksek öğrenime dayalı serbest meslek (% 40.9) veya

yüksek memurluk (% 22.7); Koyunluca'lular ise yüksek (% 46.2) veya küçük memurluk (% 30.8) yanıtını vermişlerdir. Bunları, her iki köyde de dini meslekler izlemektedir.

Kız çocuklarının yapması istenen meslekler de, daha çok ev kadınlığı, yüksek ve küçük memurluk alanlarında yoğunlaşmaktadır.

Bizberyan'da yüksek öğrenime dayalı serbest mesleklerin tercih edilmesi, hem meslek çeşitlenmesi hem de girişimcilik açısından -Koyunluca'ya göre- daha olumlu bir puan olarak yer almaktadır. Bunda. Bizberyan'ın dış toplumla yüksek oranda ilişki içinde olmasının rolü olabilir (4.4.1. altbaşlık).

Kız çocukları için "ev kadınlığı"nın ideal düzeyde bile hala yüksek oranlara ulaşmasında ise, patriarkal (babaerkil) otorite sisteminin ve dini değerlerin etkili olduğu söylenebilir. Her iki köyde de, cinsiyete dayalı bir işbölümü sisteminin egemen olduğu, dinsel değer ve inanışların etkisini koruduğu ilgili bölümlerde (6.3 ve 6.5. altbaşlıklar) belirtilmiştir.

Diğer yandan, köylülerin eğitimine büyük bir değer atfetmelerine karşın köy kalkınmasında yeri olabilecek tarımsal meslekleri tercih etmemeleri dikkat çekmektedir ve meslek tercihleri, köyden uzaklaşmayı ve devlet kapısında garanti bir iş tutmayı hedef almaktadır.

6.5.4. Kentleşme eğilimi

Daha önce Nüfus Hareketleri başlığında (4.4.3. altbaşlık) da işlendiği gibi, aile başkanlarının Bizberyan'da % 40.9'u, Koyunluca'da % 30.8'i şu anda buldukları yerleşim yerlerinden ayrılmak istemekte, bunların çoğu kentleşme eğilimi göstermektedir. Burada ise, olanak olsa çocuklarının nerede oturmasını istedikleri araştırılmıştır.

Cizelge 54

Aile Başkanlarına Göre Çocuklarının Oturmasını İstedikleri Yerleşimler

Yerleşimler	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Köy	-	-	1	3.8
Kasaba	-	-	-	-
Kent	22	100	25	96.2
Toplam	22	100	26	100

Cizelge 54'den anlaşıldığı gibi, köylülerin hemen hemen tümü çocuklarının da kentte oturmasını istemektedir. Bu konuda, sadece Koyunluca'da bir aile başkanı olumsuz görüş bildirmiştir. Dolayısıyla, her iki köyde de, köylülerin yüksek bir kentleşme eğilimi yansıttıkları söylenebilir.

6.5.5. Yatırım alanları ve yeniliklere açılma

Köylülerin yatırım eğilimlerini ölçmek amacıyla, "Elinize 10 milyon geçse nasıl

değerlendirirsiniz?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar Çizelge 55'de görülmektedir.

Çizelge 55
Yatırım Eğilimleri

Yatırım Alanları	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Ev, tarla, bağ bahçe alırım	3	13.6	1	3.8
Kentte ev alırım	4	18.2	1	3.8
Tarla, bağ-bahçe alırım	3	13.6	10	38.5
Koyun, keçi alı.	7	31.8	5	19.2
Tarım araçları alırım	1	4.5	1	3.8
Diğer	4	18.2	8	30.8
Toplam	22	100	26	100

Çizelge 55 incelendiğinde, her iki köyde de en büyük yatırım alanlarının tarla, hayvan ve evden oluştuğu anlaşılmakta; üretime yönelik çeşitlenmeye rastlanmamaktadır. Bizberyan'luların kamulaştırma sonrası yeni yerleşim yerlerinde yapmak istedikleri işler de, ellerine geçecek istimlak parasına göre ya işçilik veya küçük esnafılık, ya da yakın yerleşim birimlerine yerleşerek yine tarımcılık (veya

ortakçılık) ilişkilerini sürdürme yönünde değişiklik göstermekte, bu veriler de yukarıdaki bilgileri doğrulamaktadır.

Yeniliklere karşı ise, olumlu bir tavır takınıldığı görülmektedir. Köylülerin tümü, "Yeni bir ürün çeşitini ilk deneyen olmak ister misiniz?" sorusuna olumlu yanıt vermiştir (Çizelge 56).

Çizelge 56

Yeni Bir Ürün Çeşitini İlk Deneyen Olma Durumu

	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	22	100	26	100
Hayır	-	-	-	-
Toplam	22	100	26	100

Ancak bu durum, pratik yaşamda aynı düzeyde geçerli bulunmamaktadır. Özellikle Koyunluca'da, köye sonradan yerleşmiş bulunan Siverek'lilerin getirdiği yeni çeşitleri yetiştirmesi hoş karşılanmamış, öğretmenin okulun bahçesine çam fidanı dikmesinden bile rahatsız olunduğu gözlenmiştir. Ayrıca, köylerde geleneksel ölçü birimlerinin ulusal numerik sistemi ile eşleştirilerek kullanıldığı, her iki köyde de ağırlık birimi olarak "kele" nin yerini koruduğu saptanmıştır.

6.5.6. Bireye güven ve kadercilik

"Bir kişinin başarılı olabilmesi için hangi niteliklere sahip olması gerekir?" şeklinde yöneltilen

soruya hane reislerinin verdiği yanıtlar Çizelge 57'de verilmiştir.

Çizelge 57
Aile Başkanlarına Göre Başarı Ölçütleri

ölçütler	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a		B i r i n c i		i k i n c i	
	Birinci Derecede Sayı	ikinci Derecede %	Birinci Derecede Sayı	ikinci Derecede %	Birinci Derecede Sayı	ikinci Derecede %	Birinci Derecede Sayı	ikinci Derecede %
Çalışkanlık	11	50.0	6	27.3	8	30.8	5	19.2
Yetenekli ve bilgili olmak	3	13.6	8	36.4	1	3.8	2	7.7
Eş-dost tarafından kayırılmak	2	9.1	-	-	2	7.7	2	7.7
Kaderli ve şanslı olmak	5	22.7	4	18.2	15	57.7	2	7.7
Yanıtsız	1	4.5	4	18.2	-	-	15	57.7
Toplam	22	100	22	100	26	100	26	100

Çizelge 57 incelendiğinde, Bizberyan'ın daha çağdaş bir karakteristik yansıttığı anlaşılmaktadır. Bir kişinin başarılı olabilmesi için Bizberyan'lılar ilk sıralarda "çalışkanlık" ve "yetenekli-bilgili olmak", Koyunluca'lılar ise daha çok "kaderli ve şanslı olmak" gerektiğini belirtmişlerdir.

Eğitimsel düzey ile başarı ölçütleri arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Okur-yazar olmayanlar, birinci sırada "kaderli ve şanslı olmayı" (%58.3), ikinci sırada "çalışkanlığı" (% 29.1) işaretlerken, okur-yazarlar birinci sırada "çalışkanlığı" (% 50), ikinci sırada "yetenekli ve bilgili olmayı" (% 25) saymışlardır.

6.5.7. Gelecek

Köylülerin çoğu gelecekte kendilerini "kötü günler" in beklediğine inanmakta, bu durum Bizberyan'da % 40.9'a, Koyunluca'da % 69.2'ye ulaşmaktadır. "Bilinmez ki!" diyenlerin oranı ise, Bizberyan'da % 22.7, Koyunluca'da % 15.4'tür (Çizelge 58).

Çizelge 58

Aile Başkanlarına Göre Onları Gelecekte Nasıl Günler Bekliyor Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı

	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
iyi günler	9	40.9	3	11.5
Kötü günler	8	36.4	18	69.2
Şimdiki gibi	-	-	1	3.8
Bilinmez ki	5	22.7	4	15.4
Toplam	22	100	26	100

Bizberyan'lılar, Koyunluca'lılara göre, geleceğe daha olumlu bakmaktadır. Aile başkanlarının Bizberyan'da % 40.9'u, Koyunluca'da % 11.3'ü kendilerini "iyi günler" in beklediğini söylemiştir

(Çizelge 58). Ancak bunda, Bizberyan'da kamulaştırma bedellerinin yakın bir tarihte ödenecek olmasının ve bunu köylülerin yaşam şanslarını değiştirmek için bir şans addetmelerinin rolü olduğu söylenebilir.

6.5.8. Sağlıkla ilgili tutumlar

Her iki köyde de konut ve su sıhhi olmayıp bazı sağlık sorunlarına rastlanmaktadır. Köylüler, hastalıkları bünyevi ve ruhi olarak ikiye ayırmakta, bunların sağaltımı ile ilgili olarak fiziki rahatsızlıklarda daha çok doktora, davranış bozukluklarında da (psişik rahatsızlıklar) daha çok "hoca"ya başvururlardır. Ayrıca, geleneksel hekimlere de, özellikle ortopedik rahatsızlıklar için gidilmektedir.

Çizelge 59

Bir Hastalık Durumunda Öncelikle Başvurulan Kişiler

	B i z b e r y a n		K o y u n l u c a	
	Sayı	%	Sayı	%
Doktora	17	77.3	20	76.9
Geleneksel hekim veya ebeye	-	-	-	-
Hocaya, dedeye	5	22.7	6	23.1
Toplam	22	100	26	100

Köylülerin "Sizin veya yakınlarınızdan birinin bir rahatsızlığı olsa, öncelikle kime başvurursunuz?" sorusuna büyük oranda "Doktora" şeklinde yanıt vermelerine karşın, gerçekte çoğunlukla

yakın bölgedeki "hoca"lara gittikleri, onların izinlerinden sonra doktora başvurulduğu tesbit edilmiştir. Bu oranın Bizberyan'da daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

6.5.9. Dinsel gereklere uyma ve halk inanışları

Kırsal topluluklarda din, gelenek, hukuk ve legal normlar arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün değildir; insanlar arasındaki ilişkiler doğüstü tasavvurlar veya diğer bazı kültürel unsurlarca düzenlenir (Malinowski, 1969:14; Redfield, 1947). Cumhuriyet ile birlikte, 1924 yılında Köy Kanunu, 1926'da yeni Medeni Kanun düzenlenmişse de, evlilik, boşanma, miras gibi alanlarda hala dinin büyük ölçüde etkisi bulunmaktadır (Starr ve Pool, 1974).

Köylerde din sözcüğü altında, bir islam dininden, bir de değişik inanışlardan kaynak alan inanç ve değerler birlikte yer almaktadır (Yasa, 1968:241-255; Güçbilmez, 1972:245). Bu çalışmada, islâm dini ile ilgili inançlar dinsel, diğerleri de halk inanışları olarak değerlendirilmektedir.

Aile başkanlarının dini gerekleri yerine getirme durumu, Çizelge 60'da görülmektedir.

Çizelge 60'dan anlaşıldığı gibi, araştırma köylerinde dinsel inanışlar yaygın olup bunlara ilişkin yapılar (Hac dışında) yüksek oranda gerçekleştirilmektedir. "Hacca gitmek" açısından bu durum düşüktür. Her iki köyde, birer "hacı" bulunmaktadır. Hac'la ilgili yapışın yerine

getirilememesi, ekonomik nedenlere bağılı bulunmaktadır. Köylüler hacca gitmek istediklerini, ancak buna güçlerinin yetmediğini belirtmektedir.

Çizelge 60

Aile Başkanlarının Dini Gereklere Yerine Getirme Sıklığı Durumu

Dini Gereklere	B i z b e r y a n			K o y u n l u c a								
	Her za. Bazen	Hiçbir za.	Hiçbir za.	Her za. Bazen	Hiçbir za.	Hiçbir za.						
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%						
Günlük Na.	18	81.8	4	18.2	-	-	18	69.2	2	7.7	6	23.1
Cuma Na.	20	90.9	2	9.1	-	-	20	76.9	1	3.8	5	19.2
Oruç	22	100	-	-	-	-	25	96.2	-	-	1	3.8
Kurban	18	81.8	1	4.5	3	13.6	18	69.2	1	3.8	7	26.9
Fitre-ze.	18	81.8	-	-	4	18.2	18	69.2	1	3.8	7	26.9

Köylerde en yaygın olan inanışlar ise nazar, cin, büyü ve çarpılma'dır. Bunlarla ilgili işlemlere başvurma sıklığı Çizelge 61'de verilmiştir.

Çizelge 61

Aile Başkanlarının Çeşitli İşlemlere Başvurma Sıklığı Dağılımı

İşlemler	B i z b e r y a n			K o y u n l u c a								
	Her za. Bazen	Hiçbir za.	Hiçbir za.	Her za. Bazen	Hiçbir za.	Hiçbir za.						
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%						
Okutma	-	-	1	4.5	21	95.5	-	-	-	-	26	100
Muska	-	-	7	31.8	15	68.2	2	7.7	5	19.2	19	73.1
Adak	1	4.5	6	27.3	15	68.2	3	11.5	11	42.3	12	46.2
Ziyaret	6	27.3	16	72.7	-	-	-	-	18	69.2	8	30.8
Mevlüt	2	9.1	17	77.3	3	13.6	1	3.8	20	76.9	5	19.2

Çizelge 61'de görüldüğü gibi, en çok başvurulan işlemler mevlüt okutma, ziyarette bulunma ve adak adamadır. Köylüler, muska yazdırma ve okutmaya daha nadir olarak başvurduklarını belirtmekle birlikte, öncelikle davranış bozuklukları ve hayvan hastalıklarında sıklıkla "şih"lara gittikleri, hem okutma yaptırdıkları, hem de muska yazdırdıkları izlenmiştir.

Bu verilere dayanarak , araştırma köylerinde dini ibadetlerin oldukça yüksek oranda yerine getirildiği; işlemlere başvurma sıklığının daha düşük olmakla birlikte hala ağırlıklı bir yeri olduğu söylenebilir. Dinsel ibadet ve halk inanışlarının varlığını koruyabilmesi, köklü bir geçmişe sahip olmaları ve bu kalıplara göre biçimlenmiş ahlak, hukuk ve kültür dizgelerine bağlanabilir. Ayrıca, geleneksel değerlerin yerini alabilecek biçimsel (resmi) örgütlenmenin çok düşük düzeyde olmasının da, bu değerlerin topluluk yaşamı üzerindeki etkisini daha da artırdığı ileri sürülebilir.

BÖLÜM VII

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ile araştırmacı ve uygulayıcılar (planlamacılar) için önemli görülen bazı öneriler üzerinde durulmuştur.

7.1. Sonuçlar

Bu çalışmada, GAP bölgesindeki iki köyün karşılaştırmalı olarak toplumsal yapıları incelenmiştir. Belli bir topluluğun toplumsal yapısını belirleyici olarak öncelikle doğal çevre ve tekno-ekonomik dizge üzerinde durulmuş; bu öğelerin aile, tabakalaşma, dış toplumla ilişkileri, kitle iletişim araçlarına açıklık, eğitim düzeyleri vb. topluluğun toplumsal örgütlenişi, kurum ve değerleriyle olan ilişkileri araştırılmıştır. Üçüncü düzeyde ise, iki köy arasındaki yapısal benzerlik ve farklılıklar, köylülerin geçimlik tarımcılığa (kapalı ev ekonomisine) dayalı geleneksel yapıdan kapitalist ilişkilerin egemen olduğu pazarla ve daha geniş toplumla bütünleşmeye yönelik geçirdikleri dönüşümler çözümlenmeye çalışılmıştır.

Hem Bizberyan hem de Koyunluca hafif meyilli ve verimli topraklar üzerinde kuruludur. İklimin karasal nitelikte olması, yağış oranının çok düşük oluşu ve sulama olanaklarının bulunmaması hububat tarımcılığı dışında bir bitki desenini ve yüksek verimliliğe ulaşılmasını engelleyici niteliktedir. Köylülerin büyük çoğunluğu, tarımcılık ve hayvancılıkla uğraşmakta, Bizberyan'da bu uğraşlar birlikte, Koyunluca'da yüksek oranda ayrılaşmış şekilde sürdürülmektedir. Ayrıca Koyunluca'da göçer tarım işçiliğinde çok yaygındır. Yapılan uğraşlar ve mevsimlik göçer tarım işçiliği, mülkiyet dağılımındaki dengesizliğe ve gizli işsizliğe bağlı olarak biçimlenmektedir. Koyunluca'da mevsimlik göçer tarım işçiliğinin çok yüksek oranlara ulaşması, topraksız aile oranının yüksekliğine bağlı bulunmaktadır. Ancak göçe çalışamayacak yaştaki aile üyelerinin de katılmasında, yarı-göçerlikten kalma kültürel öğelerin de etkisi olduğu söylenebilir.

Yetiştirilen ürün deseninde, hububattan endüstri bitkilerine doğru bir geçiş (çevre yerleşimlerde Bizberyan'lılar tütün, Koyunluca'lılar pamuk ortaklığına başlamıştır) süreci yaşanmaktadır. Köylüler eskiye nazaran pazara daha çok ürün sunduklarını ve pazardan daha çok tüketim maddesi aldıklarını belirtmişlerdir. Bizberyan'da pazara yönelik üretim daha yüksek oranda yapılmakta (yarısından fazlası tütün ortaklığı yapmaktadır) ve pazarda ilişkiler daha yüksek düzeyde bulunmaktadır.

İnceleme yapılan köylerde pazara yönelik üretim alanında artışlar izlenmekle birlikte büyük toprak sahibi-ortakçı işletmeleri ağırlığını

korunmaktadır. Büyük toprak sahiplerinin ve aşiret ileri gelenlerinin köyün toplumsal ilişkileri üzerindeki etkileri özellikle Koyunluca'da evlilik süreci gibi ailelerin iç ilişkilerine kadar devreye girmeleri, ortakçılığın kapitalist ilişki niteliğinde değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Yoksul köylülerin mülksüzleşerek tarım işçisi statüsüne gelmesinden daha çok, hızlı nüfus artışı nedeniyle istihdam sorununun doğurduğu "göçer işçilik" söz konusudur. Büyük toprak sahipleri ise, topraklarının çoğunu ortakçılık yoluyla işletmektedir. Ayrıca mülkiyet hakkının korunarak veya mülklendirme yoluyla pazar ekonomisi içinde köylülerin eşit olarak yer alma durumu da, en azından Koyunluca için söz konusu değildir. Toprak reformu doğrultusunda 1977'de dağıtılan topraklar da, Anayasa Mahkemesi'nin ilgili yasayı iptali sonucu bir yıl sonra geri iade edilmiştir. Köydeki toprak ilişkileri, büyük toprak sahibi ve aşiret ileri gelenlerinin denetimindedir.

Küçük mülklü köylülerin yaygın olduğu Bizberyan'da yakın tarihe kadar yakın çevredeki "ağalar" hazine topraklarını kontrollerinde tutmuşlar ve köylülerin hayvanlarını otlatmalarını çeşitli yollarla engellemişler veya bu yolla köyün üzerinde siyasal bir ağırlık koymuşlardır. Bizberyan civarındaki "ağalık"ın etkinliğinin kırılması için de, kamulaştırma sonucu topraklarını kaybetmeleri anını beklemek zorunda kalmıştır.

Büyük toprak sahibi-ortakçı işletmelerindeki en önemli dönüşüm, ürün gruplarına göre ortakçılık yapan aile sayısında (giderek tütün ve pamuk ortakçılığı

artış gösteriyor) ve işlenen toprak dağılımında izlenmektedir. Bu doğrultuda yeni belirlemeye başlayan toprak sahibi-traktör sahibi-ortakçı işletmeleri oluşmaktadır.

Köylerde tarımsal örgütlenmenin çok düşük düzeyde olması ve kredilendirme siyasalarının büyük toprak sahibi lehinde işlemesi de, küçük meta üreticisi köylülüğün gelişmesinde en önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Küçük üretici köylüler, ya yetiştirdikleri ürünü ellerinden erken bir tarihte ucuz bir fiyata çıkarmak ya da borçlanarak aracı-tefeci ve büyük toprak sahiplerine bağımlı duruma girmek zorunda kalmaktadır. Kredi alabilmiş köylülerin çoğu Ziraat Bankası veya Tarım Kredi Kooperatiflerine borçlarını zamanında geri ödeyememiştir ve bunların bir kısmı şu anda da borçlu durumda bulunmaktadır.

Ayrıca küçük ve orta büyüklükte (500 dönümden daha az) toprağa sahip küçük üretici köylülerin teknolojik gelişmeleri izlemeleri de olanaklı bulunmamaktadır. Bu durumdaki ailelerden yalnızca ikisi traktör alabilmiştir. Gerek traktör, gerekse makina ve teknikler, büyük toprak sahipleri tarafından köylere getirilmiştir. Küçük üretici köylüler, olanakları varsa bu aletleri kiralamakta, diğer durumlarda basit tekniklerle üretime devam etmeye çalışmaktadır. Gübreleme, ilaçlama, hibrit tohumlama ve diğer tekniklerden ya hiç yararlanamamakta ya da çok düşük düzeyde yararlanabilmektedir.

Bizberyan'da topraksız ve büyük toprak sahibi bulunmamaktadır. Koyunluca'da ise mülkiyet kutuplaşması vardır, topraksızlar köyün yarıya yakınıni

oluştururken köydeki toprakların büyük bir kısmı Şanlıurfa'da oturan iki kişinin denetiminde bulunmaktadır. Bu mülkiyet ilişkileri, köydeki tabakalaşma sistemini doğrudan etkilemektedir. Ayrıca Koyunluca 'da aşiretsel örgütlenme de, köy içi tabakalaşmayı etkileyici bir öge niteliğindedir.

Bu köyde, tabakalaşma sisteminin en üstünde büyük toprak sahibi köylüler ve belli bir toprağa sahip bacağı (aşiretin iç kolu) ileri gelenleri oturmaktadır. Bunlar köyün ekonomik ve toplumsal kaynaklarını ellerinde tutmaktadır. Daha altta kendine yeterli orta halli aileler bulunmakta, bunlar kendi toprakları üzerinde gerçekleştirdikleri üretim ve hayvancılıkla bağımsızlıklarını korumaya çalışmakta; ancak köyün yönetimi ile ilgili bir söz hakları bulunmamaktadır. En alt öbeği ise, topraksız veya çok küçük topraklı, geçimlerini ortakçılık veya çoğunlukla mevsimlik göçer tarım işçiliği yaparak sağlamaya çalışan köylüler oluşturmaktadır. Bunlar, ortakçılık ilişkileri veya hayvancılık (hayvanları otlatma zorunluluğu) nedeniyle büyük toprak sahiplerine bağımlı durumda olup ayrıca geleneksel yetke sistemini oluşturan aşiret ileri gelenlerinin nüfuzu altında bulunmaktadır.

Bizberyan'da ise küçük mülklü köylüler yaygın durumdadır ve aralarındaki sosyo ekonomik farklılaşma belirgin değildir. Ailelerin çoğu geçimlik tarımcılıkla uğraşmakta, kendine yeterli aile sayısı çok düşük düzeyde yer almaktadır. Büyük toprak sahibi ve/veya zengin köylü yoktur.

Tabakalaşma sistemine bağlı olarak, köy içi

iktidar ilişkileri açısından da iki köy arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bizberyan'lılar herkesin eşit olduğunu ve köy içinde özel birinin veya bir kesimin belirli bir söz hakkının olmadığını, her hangi bir durumda karakol veya kaymakamlığa başvurulduğunu belirtirken, Koyunlucalılar köyde zengin üç-dört hane olduğunu ve köyün işlerinin aynı zamanda sülük bacağının reisi de olan muhtar ve onun babası tarafından yürütüldüğünü söylemişlerdir.

Köylülerin iç hiyerarşik yapılanmasında cinsiyet ve yaş büyük rol oynamaktadır. Kadınların köyün ortak işleri ile ilgili her hangi bir söz hakları bulunmamaktadır. Ayrıca sosyal köken de aşiret köyü olan Koyunluca'da etkili bulunmaktadır. Ancak bu geleneksel ölçütlerin yanısıra "zenginlik" ve "okumuşluk" un saygınlık açısından ilk iki sırada görülmeleri, önemli bir dönüşüme işaret etmektedir.

Köylülerin dış topluma ve kitle iletişim araçlarına açıklık düzeyleri, ulaşım olanakları ve pazara yönelik üretime bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bizberyan'lıların Koyunluca'lılara göre dışla ilişki ve kitle iletişim araçlarına açıklık düzeyinin daha yüksek olmasında, ilçe ve il merkezine daha yakın olmaları ile pazara yönelik üretimin giderek artmasının (yarısı tütün ortaklığı yapıyor) kamulaştırma işlemleri nedeniyle resmi organlarla daha sık karşı karşıya gelmelerinin etkisi bulunmaktadır. Ayrıca elektriğin köye daha erken bir tarihte gelmesi ve dil güçlüklerinin daha düşük düzeyde olması da bunda rol oynamaktadır.

Köylerdeki nüfus yapısı, üretim etkinlikleri ve istihdam sorunları ile, sağlık koşullarındaki düzelme ve ideal çocuk sayısı ile ilgili tutumlara bağlı bulunmaktadır. İnceleme yapılan köylerin ikisinde de genç nüfus hakimdir ve 1975'lerde erkek lehine bulunan nüfusun cinsel dağılımında 1985'lerde bir dengeleşme görülmüştür. Gerek yaş bağımlılık oranlarının yüksek oluşumunda, gerekse nüfusun kadın lehine gelişiminde çalışabilir erkek nüfusun yakın tarihe kadar köy ve bölge dışı göçü ile kadınların sağlık koşullarındaki düzelmeler başat rol oynamıştır.

Doğurganlık ve ideal çocuk sayısının yüksek olmasının nedeni ise, üretimde ve köy içi iktidar ilişkilerinde fazla erkek nüfusa sahip olmanın oynadığı rolden kaynaklanmaktadır. Bu durum, aşiretsel örgütlenmenin görüldüğü Koyunluca'da daha belirgindir.

Çekirdek aileye geçiş ve aile büyüklüğünün küçülmesi, ailenin mülkiyet durumu, temel uğraşısı, aile başkanının eğitim ve köyün dış topluma, kitle iletişim araçlarına açıklık düzeyine bağlı bulunmaktadır. Küçük mülklü aile oranının ve dış toplumla ilişki düzeyinin daha yüksek olduğu Bizberyan'da çekirdek aile tipi egemendir. Bu değişkenler açısından daha düşük değerler alan Koyunluca'da ise çekirdek ve geniş aile tipi birlikte yer almakta; geniş aile oranı topraksız mevsimlik göçer köylüler arasında en yüksek düzeye ulaşmaktadır. Bunda, yaşam güçlüklerinin zorunlu kıldığı karşılıklı yardımlaşma gereği en önemli rolü oynamaktadır.

Ayrıca, Koyunluca'da aşiretsel örgütlenme ve kültürel değerlerin de aile üzerinde etkili olduğu

söylenebilir. Aşiret ileri gelenlerinin evlilik sürecinde söz hakları olup, kız üzerinde amcaoğullarının öncelik hakkı bulunmaktadır.

Evlilik her iki yerleşim biriminde de ekonomik nitelikte, görücü usulde yapılmaktadır. Evlilikte baba yanı yerleşim (patrilocal) esas olup; Koyunluca'da çok eşli (polygyny) evliliğe de yüksek oranda rastlanmaktadır. Koyunluca'da "başlık" parasının çok yüksek olması, erkeklerin evlilik yaşının yükselmesinin ve "değişme" tipi evliliğin yaygın olmasının en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Gerek "başlık" gerekse "değişme" ekonomik niteliğinin yanı sıra, evliliğin kadın lehine güvenceye alınması işlevini de yerine getirmektedir.

Köylerde aile içi otorite, daha geniş sosyo-ekonomik yapıya benzer bir şekilde temelini iş bölümü sisteminden alan cinsiyete ve yaşa bağlı olarak biçimlenmektedir. Her iki birimde de baba-oğul bağına esas alan bir akrabalık zinciri ve yetke dizgesi egemendir (patriarchal-babaerkil otorite).

Her iki köyde de, aile başkanlarının okur-yazarlık ve okullaşma oranları benzer nitelikte ise de, çocukların okullaşma oranları açısından çok büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılaşma, ailenin mülkiyet durumunu, temel uğraşısını, köylülerin dış topluma ve kitle iletişim araçlarına açıklık düzeyleri ile babanın öğrenim durumu ve kişinin cinsiyeti gibi değişkenlere bağlı olarak biçimlenmektedir. Bizberyan'da okullaşma oranı ideale yakın düzeyde iken Koyunluca'da bu oran oldukça

düşüktür. Koyunluca'da düşük okullaşma oranı, özellikle topraksız mevsimlik tarım işçisi ailelerde ve bu ailelerin kız çocukları arasında en yüksek düzeye ulaşmakta; her iki köyde de okula gönderilmeyen kız ve erkek çocuklarının babalarının da hiç okula devam etmedikleri anlaşılmaktadır. Cinslere göre okullaşma oranındaki farklılaşmada, cinsel işbölümü sisteminin, dini ve diğer geleneksel değerlerin de etkili olduğu söylenebilir.

Dış topluma ve kitle iletişim araçlarına açıklık ve eğitim düzeyi ile meslek tercihleri, yatırım eğilimleri, gelecek ile ilgili düşünceler ve kadercilik arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu değişkenler açısından daha olumlu puan alan Bizbryan'da meslek tercihleri ve yatırım eğilimleri çeşitlenmekte, gelecek ile ilgili iyimser görüşler artış göstermekte ve kadercilik oranı düşmektedir. Bu durum ilkokul^{mezunları} arasında daha da belirginleşmektedir.

Her iki köyde de kentleşme eğilimi yüksek düzeyde bulunmakta, meslek tercihleri kırsal yaşam için belli bir işlevi olan tarımcılık vb. alanından daha çok büyük ve küçük memurluk alanında yoğunlaşmaktadır. Aile başkanlarının köyden ayrılma isteğinde daha çok ekonomik, köyde kalma isteğinde ise sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi artmaktadır.

Bununla birlikte, inceleme yapılan köylerde dini tutum ve halk inanışları da yaygın olarak yerini korumaktadır. Bunda, dini değerlerin köklü bir geçmişe sahip olması ve bu değerlere göre biçimlenmiş ahlak, hukuk, ve kültür dizgeleri ile teknolojik gelişme,

biçimsel örgütlenme ve eğitim düzeylerinin düşük oranda olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak köylerde tekno-ekonomik gelişmelere bağlı olarak pazara yönelik üretimin ve dış toplum ile kitle iletişim araçlarına açıklık düzeyinin artmasına karşılık, köylülerin yaşamı üzerinde bu çağdaş özelliklerle birlikte geleneksel değerler de etkili bulunmaktadır. Özellikle Koyunluca'da aşiret organizasyonu ve kültürü, köy yapısını büyük ölçüde etkilemektedir. Bizberyan'da kamulaştırma sonucu köydeki iktidar ilişkilerinde "ağa" ların etkisi kırılmakla birlikte her iki köyde de büyük toprak sahibi-ortakçı işletmeleri ağırlığını korumaktadır. Mevsimlik göçer işçiliğin yaygın oluşunun nedeni de, mülksüzleşme ve yarı-feodal yapıdaki dönüşümlerden çok tarımdaki makinalaşma ve hızlı nüfus artışı sonucu ortaya çıkan istihdam sorunundan kaynaklanmaktadır.

iki köy arasındaki farklılıklar ise, bu toplulukların farklı mülkiyet dağılımlarına sahip olması ve farklı düzeyde pazara yönelik üretimde bulunmalarına, kitle iletişim araçlarına açıklık düzeylerinin farklı olmasına ve Koyunluca'nın Bizberyan'dan farklı olarak aynı zamanda bir aşiretsel topluluk özelliği taşımasına bağlıdır.

7.2. öneriler

Bu araştırma Güneydoğu Anadolu Projesi alanında yalnızca iki köyü içeren mikro düzeyde bir çalışma niteliğinde olup; toplumsal yapı incelemesinden oluşmaktadır.

Bölgenin kırsal toplumsal yapısının saptanabilmesi ve bölgesel-ulusal kalkınmaya katkı sağlanabilmesi için GAP öncesi köy yerleşimlerdeki grupların mevcut ekonomik, toplumsal, kültürel durumları ve değişim dinamikleri ile sosyo-ekonomik farklılaşmalara göre planla amaçlanan hedefler ve getirilecek hizmetlerle ilgili tutum alışlarının, yatırım, yerleşim, göç ve diğer konularla ilgili eğilimlerinin araştırılması esastır. Böyle bir araştırmada özen gösterilmesi gereken başlıca konular şunlardır:

- Tarımsal Kaynak ve Girdi Kullanımı

Ekime elverişli ve elverişsiz toprağın dağılımı; başlıca tarımsal ürünlerin üretim ve verimliliği; toprak büyüklük dilimlerine göre traktör, yapay gübre, ilaç, sulama vb. durumu; teknolojik gelişmelerin çeşitli işletme büyüklüğü ve toplumsal tabakalarda yarattığı etkileri

- Mülkiyet, İşletme ve Üretim İlişkileri

Toprak ve diğer üretim araçları sahipliğinin dağılımı (topraksız, küçük, orta ve büyük topraklı vbg), işletme biçimleri (toprak sahibi aile işletmeleri, toprak sahibi-ortakçı/kiracı işletmeleri, toprak sahibi işçi işletmeleri vbg), artığı yaratma ve el koyma biçimleri (kapitalist, yarı-feodal, küçük meta üreticisi vbg), tarım içi safi hasılanın bölüşümü (ücret, tarımsal kar, faiz vbg).

- Tarımsal Örgütlenme Düzeyleri

Kooperatifçilik, kredilendirme, birlik, oda vbg. örgütlenmelerin düzeyi, yaygınlığı, işlevleri.

- Pazarlar dış toplumla ve kitle iletişim araçlarıyla ilişkiler

Köylülerin yerel ve ulusal pazarla; çevredeki köy, ilçe, iller ve daha geniş toplumla; radyo, televizyon, gazete, sinema vbg. kitle iletişim araçları ile olan ilişkileri, bunların topluluğun toplumsal ve ekinsel yapısına olan etkileri.

- Toplumsal Tabakalaşma ve İktidar ilişkileri

Çeşitli ölçütlere göre nüfusun toplumsal kesimlere göre dağılımı; göç ve otoritenin dayandığı kaynaklar; geleneksel toplumsal ve ekinsel yapı ile "ağalık"ın, aşiret organizasyonu ve kültürünün işletme biçimleri, üretim ilişkileri, tabakalaşma, iktidar, aile, eğitim vbg. köy yapısı üzerindeki etkileri.

- Nüfus Yapısı ve Göç Olgusu

Nüfus yapısı ve göç olgusu ile mülkiyet dağılımı, işletme ve üretim biçimleri; köy ve köyaltı yerleşim tarzları, "ağalık" ve aşiret organizasyonu vbg. kültürel öğeler arasındaki ilişkiler ve geçirdikleri dönüşümler.

- Değişmeye Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplar Arasında Nasıl Yanıt Verildiği

Yerel grupların bölgesel ve ulusal ekonomideki değişmelere nasıl yanıt verdikleri, yerel

düzeydeki örgütlenme ve eylemlerin daha geniş düzeydeki kalkınmayı nasıl etkilediği

- GAP kalkınma projesinin bölgenin ekonomik, toplumsal, ve kültürel yapısı ile ilişkilendirilmesi.

Projede amaçlanan hedefler ile bölgenin ekonomik, toplumsal ve kültürel yapısının nasıl entegre edileceği; hizmetler götürülürken ortaya çıkacak dönüşüm ve uyum sorunları ve çözüm yolları.

Kısaca bölgedeki toprak sahipliği ve kullanım sistemleri ile kırsal sosyo-kültürel yapının, bunların geçirdikleri dönüşümlerin saptanması ve projede amaçlanan hedeflerle ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte, burada sunulan öneriler daha çok toplumbilimsel niteliktedir. Bölgesel ve ulusal kalkınmanın sağlanabilmesi için ise, öncelikle hizmetin götürüleceği alanın mevcut doğal, ekonomik, toplumsal, ekinsel özelliklerinin nicelik ve nitelikleriyle, çeşitli yaklaşımlar ve tekniklerle saptanmasına gereksinim vardır. Böyle bir araştırma, beşeri coğrafyacı, ekonomist, toplumsal psikolog, çevrebilimci, toplumbilimci ve antropolog gibi uzmanlardan oluşacak entegre bir çalışmayı zorunlu kılmaktadır.

ÖZET

Bu araştırmada Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında Atatürk Barajı Suları altında kalacak olan bir Samsat köyü ile sulamaya açılacak olan bir Harran köyünün sosyo-ekonomik yapısı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Araştırmada görüşme ve sistematik gözlem tekniği kullanılmış; aktör yönelimli bir yaklaşımdan yararlanılmakla birlikte, toplulukların yöresel ve bölgesel sosyo-ekonomik yapı içindeki yerleri de gösterilmeye çalışılmıştır.

Araştırma daha çok betimsel nitelikte olmakla birlikte, köylülerin geçimlik tarımcılığa (kapalı ev ekonomisine) dayalı geleneksel yapıdan kapitalist ilişkilerin egemenliği altındaki pazarlar ve daha geniş toplumla bütünleşme yönünden dönüşüm geçirdikleri bir varsayım olarak kabul edilmiştir.

Bu doğrultuda, toplulukların toplumsal yapılarını belirleyici olarak öncelikle doğal çevre ve tekno-ekonomik dizge üzerinde durulmuş; bu öğelerin aile; tabakalaşma, dış toplumla ilişkiler, kitle iletişim araçlarına açıklık, eğitim düzeyleri vbg. topluluğun toplumsal örgütlenişi, kurum ve değerleriyle olan ilişkileri araştırılmış; köyler arasındaki yapısal benzerlik ve farklılıklar değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda köylerde tekno-ekonomik gelişmelere bağlı olarak pazara yönelik üretimin, dış toplum ile kitle iletişim araçlarına açıklık düzeyinin

artmasına karşılık, yarı-feodal nitelikteki büyük toprak sahibi-ortakçı işletmelerin büyük bir dönüşüme uğramaksızın yerlerini korudukları ve geleneksel değerlerin köydeki iç hiyerarşik yapılanma ile köylülerin tutum ve davranışlarında hala önemli rol oynadıkları anlaşılmıştır.

İki köy arasındaki farklılıkların ise farklı mülkiyet dağılımlarına sahip olmalarına, farklı düzeyde pazara yönelik üretimde bulunmalarına, dış toplum ve kitle iletişim araçlarına açıklık düzeylerinin farklı olmasına ve aşiret organizasyonunun bulunup bulunmamasına bağlı olarak değişiklik gösterdiği tesbit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Akad, M. Tanju
"Kırsal Kesime Devlet Müdahaleleri ve Kooperatifler" 11. Tez C 1, S 7, Kasım 1987
Ankara.
- Aksoy, S; Erkuş, A; Eraktan, G; Tufan, A; Eraktan, S;
Yalçın, Ö. F.
"Tarımsal Ekonomik Yapı" Güneydoğu Anadolu Projesi, Tarımsal Kalkınma Simpozyumu Ankara Üniversitesi Basımevi, 1986. Ankara, 1986.
- Akşit, Bahattin
Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme
Turhan Yay. Ankara 1985.
- Akşit, Bahattin
"Changing Rural Socio-Cultural Structures and Land Tenure Systems in the GAP Region" GAP Master Plan Study, Working Paper Series No. 8 RTPM. SPO (TLBB, DPT), Ankara 1988.
- Appelbaum, Richard P.
Toplumsal Değişim Kuramları (Çev. Türker Alkan) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarını Ankara 1986.
- Avcıoğlu, Doğan
Türkiyenin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın İkinci Kitap, Tekin Yay. İstanbul 1984.

Balamir, Nefise

Kırsal Türkiye'de Eğitim ve Toplum Yapısı
O.D.T.Ü. Mimarlık Fak. Yay. 1982.

Barber, Bernard

"Social Stratification Structure and Trends
of Social Mobility in Western Society"
Knowledge and Society (Ed. Talcott Parsons)
Voice of America Forum Lectures Washington,
1973 S 201-212.

Benedick, Ruth

Krizantem ve Kılıç (Çev. Türkan Turgut)
Türkiye İş Bankası Kültür Yay. No. 64
ikinci Bası Ankara 1985.

Béteille, André

Studies in Agrarian Social Structure Oxford
University Press, London, 1974.

Bernstein, Henry

"Capitalism and Petty-Bourgeois Production:
Class Relations and Divisions of Labour" The
Journal of Peasant Studies Vol 15 No.2 1988

Beşikçi, İsmail

Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-ekonomik ve
Etnik Temeller E. Yay. 1969

Black, C.E.

Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri (Çev. F.Gümüş)
Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1986

Boran, Behice

"İşbölümü ve Kadının Sosyal Mevkii" DTCF
Felsefe Dergisi C3, S3 Ankara

Boratav, Korkut

100 Soruda Türkiye'de Gelir Dağılımı Gerçek
Yay. İstanbul, 1980

Bottomore, T.B.

Toplumbilim Doğan Yay. 1977. Ankara 4977.

Bozkurt, Ömer

Ayrımsal Sosyoloji ve Toplumsal Yapı, TODAİE
Yay. Ankara, 1972

Bremond, Janine ve Geledan, Alain

İktisadi ve Toplumsal Kavramlar Sözlüğü (Çev.
Ertuğrul özkök) Remzi Kitabevi İstanbul 1981

Burgers, Locke; Thomes

The Family D. Jan Nostrand Company, New York
1971

Bülbül, M; Vural, H; Çetin, B; Çelen, H.

"Kurumsal Yapı ve Tarımsal Girdiler, Krediler
ve Kamu Hizmetlerinin Geliştirilmesi"
Güneydoğu Anadolu Projesi, Tarımsal Kalkınma
Simpozyumu Ankara Üniversitesi Basımevi, 1986

Çakır, Sabri

"Elazığ İli Gecekondü Sorunlarının Sosyal
Antropolojik Etüdü", Fır. Ün. Ed. Fak.
Ant. Böl. Elazığ 1981

Chenery, H ve Syrquin, M.

Patterns of Development 1950-1970 Oxford University Press, Washington 1975.

Childe, Gordon

Kendini Yaratan İnsan, İnsanın Çağlar Boyunca Gelişimi Varlık Yay. İkinci Bası 1983 İstanbul

Cohen, Percy S.

Modern Social Theory Heinemann Books, London, 1978

Dericioğlu, Taylan

"GAP Entegre Kalkınma Projesi" GAP Güneydoğu Anadolu Projesi. 1. Harran-Urfa Kalkınma Simpozyumu, Türkiye Ziraat Donatım Kurumu Mesleki Yay. Yayın No.49, Ankara 1988

DPT,

Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Rapor I T.C. Başbakanlık DPT Yay. Ankara 1970

DPT,

Eğitim, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Başbakanlık DPT Yay. 1977 Ankara

DPT,

Kırsal Kalkınma V. Beş Yıllık Kalkınma Planı özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Başbakanlık DPT Yay. Ankara 1984

D.1.E

Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 1985:02-Adıyaman DİE Yay. Ankara

D.1.E

Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 1980:02-Adıyaman DİE Yay. Ankara

D.1.E

Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 1980:63-Urfa DİE Yay. Ankara

D.1.E

Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 1985:63-Şanlıurfa DİE Yay. Ankara

D.1.E

Genel Nüfus Sayımı 1985 Telgrafla Alınan Geçici Sonuçlar DİE Yay. Ankara

DSİ (a)

Güneydoğu Anadolu Projesi T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü Etüt ve Plan Dairesi Başkanlığı, Ankara 1980

DSİ (b)

Güneydoğu Anadolu Projesi Atatürk Barajı Kamulaştırma ön inceleme Raporu, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü, Ankara 1980

DSİ

Güneydoğu Anadolu Projesi ve Atatürk Barajı
T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,
DSİ Genel Müdürlüğü, Ankara 1982

Durkheim, E. ve P. Fauchvonnnet
(Çev. I. Memduh Seydol) Terbiye ve Sosyoloji
Sinan Mat. ve Meş. Evi İstanbul 1950

Erdentuğ, N.
Türkiye'de Çağdaşlaşma, Eğitim ve Kültür
Münasebetleri Kültür Bak.Yay. Ankara 1982

Ergun, Doğan
Sosyoloji ve Tarih Yar Yay. 1973, İstanbul

Erkuş, A; Kırıl, T; Eraktan, S; Erden, F
"Tarımsal İşletme Organizasyonu", GAP
Güneydoğu Anadolu Projesi Tarımsal Kalkınma
Simpozyumu S 481-496 Ank. Ün. Basımevi,
Ankara 1986

Eserpek, Altan
Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme
Erzurum'un İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir
Araştırma A.Ü.E.F. Yay. Ankara 1979

Eserpek, Altan
Sosyoloji A.Ü. DTCF Yay. Ankara 1981

Eserpek, Altan
"Evrimsel Yaklaşımın Yeniden Değer Kazanması"
Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi C1, S2, Adana,
1987

Eserpek, Altan

"Köylünün Gelenekselliğini Etkileyen Faktörler" Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi 1 C1, S1, Adana 1987

Etzioni, A. ve E.

Social Change Basic Books, New York, 1973

Frey, Frederick W.

"Mass Media and Rural Development in Turkey" Report No.3 Rural Development Project, Center for International Studies, Cambridge, 1966.

Freyer, Hans

Sosyolojiye Giriş SBF Yay. Ankara 1957

Geray, Cevat

Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar Sorunlar Yaklaşımlar Örgütlenmeler TDDAİE Yay. Ankara 1974

Gökçe, Birsen

Orta Öğretim Gençliğinin Beklentisi ve Sorunları MEB. Yay. Ankara 1984

Güçbilmez, Erdoğan

Yenimahalle ve Kayadibi, karşılaştırmalı bir köy araştırması A.Ü. SBF.Yay.Ankara, 1972

Gülöksüz, Yiğit ve Güven

"Kırsal Yapı" Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C5, İletişim Yay. İstanbul 1984.

Güvenç, Bozkurt

İnsan ve Kültür Remzi kitabevi, İstanbul,
1979

Helling, Barbara ve George.

Rural Turkey-A new Socio-Statistical
Appraisal, İstanbul İktisat Fakültesi
Yayınları İstanbul, 1958.

Keleş, Ruşen.

Kentleşme ve Konut Politikası A.Ü. SBF Yay.
Ankara 1984

Kemerlioğlu, Eyüp

Köy Aile Yapısında Değişme Atatürk Üni. Fen
Ed. Fel.Böl. Erzurum 1984

Keyder, Çağlar

Toplumsal Tarih Çalışmaları Dost Yay. Ankara
1983

Kılıçbay, Ahmet

Türk Ekonomisi-Modeller, Politikalar,
Stratejiler Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
Ankara 1985

Kıray, Mübeccel B.

Ereğli, Ağır Sanayiden önce Bir Sahil
Kasabası T.C. Başbakanlık DPT Yay. Ankara,
1964.

Kıray, Mübeccel B.

"Values, Social Stratification and
Development" Journal of Social Issues Volume
XXIV, No.2, 1968.

Kongar, Emre

Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.

Kösemihal, Nurettin Ş.

Sosyoloji Tarihi Remzi Kitabevi, İstanbul 1982

Köy Envanter Etüdü 1981, 02:Adıyaman

Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Toprak İskan Gen. Müd. Ankara, 1981.

Köy Envanter Etüdü 1981, 63:Urfa

Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Toprak İskan Gen. Müd. Ankara, 1981.

Kurtkan-Bilgiseven, Amiran

Köy Sosyolojisi Filiz Kitabevi, İstanbul 1988

Lenski, Gerhard E.

"Social Structure in Evolutionary Perspective" Approaches to the Study of Social Structure (Ed. Peter M. Blau) Open Books, London, 1975

Long, Norman

An Introduction to the Sociology of Rural Development Tavistock Publications Limited, London, 1977

Maciver, R.M. ve Page, C.H.

Society Macmillan, London 1964

Malinowski, Bronislaw

The Family among the Australian Aborigines
Schocken Books, Second Printing, New York
1969

Meray, Seha L.

Toplumbilim Üzerine Hil Yay. İstanbul 1982

Moles, Abraham A.

Kültürün Toplumsal Dinamiği (Çev. Nuri
Bilgin) Ege Ün. Ed. Fak. Yay. No:21 İzmir
1983

Moore, Wilbert E.

Social Change Prentice-Hall Inc. New Jersey
1963

Nirun, Nihat

Sosyal Dinamik Bünye Analizi A.Ü. DTCF Yay.
Ankara 1969

Nisbet, Robert

"Introduction: The Problem of Social Change"
Social Change (Ed. Robert Nisbet) Basil
Blackwell, Oxford, 1972

Ozankaya, özer

Toplumbilim Terimleri Sözlüğü Türk Dil Kurumu
Yay. Ankara 1975

Rozaliyev, Y.N.

Türkiye'de Sınıflar ve Sınıf Mücadeleleri
(Çev. M. Anibal) Belge Yayınevi İkinci Bası
1979 İstanbul

Redfield, Robert

"The Folk Society" The Study of Society, An Integrated Anthology (Ed. Peter I. Rose) A Random House Book, New York, C 1967

Rudra, Ashok

"Pre-Capitalist Modes of Production in Non-European Societies" The Journal of Peasant Study Vol 15 No.4 1988

Sahlings, M.D ve Service, R.E.

Evolution and Culture The University of Michigan Press, Michigan, 1982.

Seçim, Timur

Türkiye'de Aile Yapısı HÜY 1972, Ankara

Sencer, Yakut

Türkiye'de Kentleşme Kültür Bak. Yay. Ankara 1979

Shanin, T.

"Introduction" Peasant and Peasant Societies (Ed. T. Shanin) C. Nicholls and Comp. 1971

Silier, Oya

Keban Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Yeniden Yerleşim Sorunları O.D.T.Ü. İdari İlimler Fakültesi Yay. No.7 Ankara 1979

Sorokin, Pitirim A.

Social and Cultural Mobility Collier-Macmillan Limited, London, 1959

SPO

"Southeastern Anatolia Projects Terms of Reference for Regional Perspective Study", Republic of Turkey. Prime Minister, State Planning Organization (T.C. Başbakanlık DPT) Ankara, 1987

SPO (a)

"The Southeastern Anatolia Project Master Plan Study" Phase I, Mid-Term Report 1, Republic of Turkey. Prime Minister, State Planning Organization (T.C. Başbakanlık DPT) Ankara, 1988

SPO (b)

"The Southeastern Anatolia Project Master Plan Study" Phase II, Mid-Term Report 2, Republic of Turkey. Prime Minister, State Planning Organization (T.C. Başbakanlık DPT) Ankara, 1988

Starr, June; Pool, Jonathan

"The Impact of A Legal Revolution In Rural Turkey" p 533-560 Law and Society Review Summer 1974 Denver, Colorado.

Stirling, Paul

Turkish Village, Londra:Weidenfeld and Nicolson, 1965

TDK

Türkçe Sözlük Türk Dil Kurumu Yay. Ankara, 1983

Tezcan, Mahmut

Sosyal ve Kültürel Değişme A.Ü. Eğitim
Fakültesi Yay. Ankara, 1984

Theodorson, G.A. ve A.G.

A Modern Dictionary of Sociology Barnes and
Noble Books, London, 1979

Timur, Serim
Türkiye'de Aile Yapısı' H.Ü. yay. Ankara. 1972.

Tolan, Barlas

Toplum Bilimlerine Giriş Kalik Mat. Ankara
1975

Turhan, Mümtaz

Kültür Değişmeleri, Sosyal Psikoloji
Bakımından Bir Tetkik Milli Eğitim Bakanlığı
Yay. İstanbul, 1972.

Tütengil, Cavit D.

100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı Gerçek
Yay. İstanbul, 1983

Tütengil, Cavit D.

Az Gelişmenin Sosyolojisi Belge Yay.
İstanbul 1984

Udy, S.H.

"Social Structural Analysis" International
Encyclopedia of The Social Sciences (Ed.
D.L. Sills), Macmillan Co. Vol.14, 1968

Varlıer, Oktay

Türkiye Tarımında Yapısal Değişme, Teknoloji
ve Toprak Bölüşümü, T.C. Başbakanlık DPT
Yay. Ankara 1978

Weber, Max

Sosyoloji Yazıları (Cev. Taha Parlas)
Hürriyet Vakıf Yay. İstanbul, 1986

Wolf, E.R.

Peasants Prentice-Hall Inc. 1966.

Worsley, Peter

Introducing Sociology Penguin Books, London,
1977

Yasa, İbrahim

Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoglan Köyü A.Ü. SBF:
Yay. Ankara 1969

Yavuz, Fehmi

"Toprak ya da Tarım Reformu" Siyasal Bilgiler
Fakültesi Dergisi, C. XXII S2 1968

Yavuzcan, G; Keskin, R; Ayık, M; Öztürk, R; Acar, A.İ;
Çelik, A; Vatandaş, M.

"Tarımsal Mekanizasyon Sorunları ve Çözümü
Yolları" Güneydoğu Anadolu Projesi, Tarımsal
Kalkınma Simpozyumu Ankara Üniversitesi
Basımevi 1986

EK I

TEMEL GÖRÜŞME SORU KAGIDI

1- Cinsiyeti

- 1 () Erkek 2 () Kadın

2- Kaç yaşındasınız? Tam Yaşı: _____

- 1 () 13-24 2 () 25-49 3 () 50 ve daha yukarı

3- Öğrenim (tahsil) durumunuz nedir?

- 1 () Okur-yazar değil 6 () Ortaokul mezunu
2 () Okur-yazar 7 () Lise terk
3 () ilkokul terk 8 () Lise mezunu
4 () ilkokul mezunu 9 () Yüksekokul terk
5 () Ortaokul terk 10 () Yüksekokul mezunu

4- Esas işiniz (geçimini en çok neyle sağlıyor) ve varsa ikinci işiniz nedir?

- 1) Esas işi 2) ikinci işi

- 1 () Tarımcılık
2 () Hayvancılık
3 () Tarımcılık ve hayvancılık
4 () İşçilik
5 () Zenaatkarlık
6 () Memurluk
7 () Esnaflık
8 () İşsiz
9 () Diğer (belirtiniz)

5- Medeni haliniz nedir? (Birden fazla evli ise kaç karısı olduğunu, nikah durumlarını, aynı evde kalıp kalmadıklarını da not et)

- 1 () Evli 2 () Dul 3 () Bekar

6- Evlendiğinizde sizin ve eşinizin yaşı kaçtı?
1) Kendi yaşı 2) Eşinin yaşı

- 1) Birinci evlilik
- 2) İkinci evlilik
- 3) Üçüncü evlilik

7- Evlenirken başlık mı verdiniz, yoksa 'değişme' mi yaptınız?

- 1 () Başlık
- 2 () Değişme

8- Aynı hanede sizinle birlikte oturanlar kimlerdir (mümkünse yaş sırasına göre yaz)?

Hane Bulun-
reisi ile Eğitim Medeni duğu Yaptığı
akrabalığı Cinsiyeti Yaşı durumu durumu yer iş

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)
- 6)
- 7)
- 8)
- 9)

9- Oturduğunuz ev kimindir?

- 1 () Kendimin
- 2 () Karımın
- 3 () Babamın
- 4 () Kiradayım
- 5 () Diğer (belirtiniz)

10- Eviniz kaç gözdür? Pencereleeri nasıl?

<u>Bölümler</u>	<u>Sayısı</u>	<u>Pencere durumu</u>
1) Oda		
2) Hayat-sofa		
3) Mutfak		
4) Hela		
5) Yıkanma yeri		

11- Evde hangi dayanıklı tüketim malları var?

<u>Malın cinsi</u>	1 () Var	2 () Yok
1) Video		
2) Televizyon		
3) Radyo		
4) Kasetçalar		
5) Buzdolabı		
6) Çamaşır makinesi		
7) Dikiş makinesi		
8) Ütü		
9) Yemek masası		
10) Koltuk takımı		
11) Kanepe		
12) Halı		
13) Diğer (belirtiniz)		

12- Kendi toprağınız var mı? (Yanıt hayır ise 16. soruya geç)

1 () Evet 2 () Hayır

Yanıt evet ise,

Ekilen

ürün

Parsel

Bulunduğu

Cinsi çeşiti Verimi (/1) toplamı Dönümü yer

1) Sulak

2) Kırac

13- Sahip olduğunuz toprakların hepsini kendiniz mi işletiyorsunuz?

1 () Evet 2 () Hayır

Yanıt hayır ise, kim işletiyor? (Yanıt evet ise 16. soruya geç)

Toplam (Dönümü) Alınan pay

1 () Kiracıda

2 () Ortakçıda

3 () Atıl

14- Topraklarınızı işleten kişilerin sahip olduğu toprak miktarı nedir?

.....

15- Bu kişilerin esas işi nedir?

.....

16- Başkasına ait işlettiğiniz arazi var mı?

1 () Evet 2 () Hayır (Yanıt hayır ise 19'a geç)

Yanıt evet ise,

Ne olarak işletildiği Toplam Dönümü Verilen pay

1 () Kiracı

2 () Ortakçı

17- İşletilen toprağın esas sahibinin ne kadar toprağı var?

.....

18- İşletilen toprağın esas sahibinin işi nedir?

.....

19- İşletilen topraklarda 1988 yılı içinde ücretle çalıştırılan hane dışı işçi oldu mu?

1 () Evet 2 () Hayır

Yanıt evet ise,

S a y ı s ı

1) Köyden 2) Dışardan 3) Çalışma 4) Günlük
süreleri ücretleri

20- Sahip olduğunuz hayvanları söyler misiniz?

(Hayvanların cinsini ve sayısını açıkça belirt)

1) Cinsi 2) Sayısı

- 1) Büyükbaş
- 2) Küçükbaş
- 3) Kümes hayvanları
- 4) Diğer

21- Hayvancılıkta 1988 yılı içinde ücretli işçi çalıştırdınız mı?

1 () Evet 2 () Hayır

Yanıt evet ise, sayısı ve süresi nedir?

.....

22- Sahip olduğunuz ve kiraladığınız tarım araçları nelerdir?

Araçlar 1 () Sahip olunan 2 () Kiralanan

- 1) Traktör
- 2) Mibzer
- 3) Selektör
- 4) Biçerdöver
- 5) Makineli yayık
- 6) Santrifüj
- 7) Motopomp
- 8) ilaç serpmeye ve püs. mak.
- 9) Gübreleme makinesi
- 10) Diğer (belirtiniz)

23- Tarımcılıkta Şu usullerden hangilerini kullanıyorsunuz?

K u l l a n ı l m a D u r u m l a r ı

Usuller 1) Her zaman 2) Bazen 3) Hiçbir zaman

- 1) Sulama
- 2) Hibrit tohum
- 3) Yapay gübre
- 4) Bitkiler için ilaç ve aşı
- 5) Hayvanlar için ilaç ve aşı
- 6) Yem

24- Şu anda tarımcılık ve hayvancılıkta kullanılan usul ve araçlarla on yıl önce kullanılanlar arasında farklar var mı?

1 () Evet 2 () Hayır

Yanıt evet ise,

Değişen usul ve araçlar nelerdir?

.....

Bunları nereden ve kimden öğrendiniz?

.....

25- Daha çok ürün veren bir tohumu ilk deneyen olmak ister misiniz?

1 () Evet 2 () Hayır 3 () Bilmiyor

26- Köyünüze sık sık yenilik getirmekle tanınmış kişiler var mı?

1 () Evet 2 () Hayır 3 () Bilmiyor

Yanıt evet ise,

bu kişilerin öğrenim Kent ile Getirdikleri

adları Meslekleri Durumu İlişkileri yenilikler

1)

2)

3)

27- Köyde eskisi gibi kalalım diyenlerle (eski kafalılar) değişiklik isteyenler (yeni kafalılar) arasında anlaşmazlık olur mu?

1 () Her zaman

2 () Bazen

3 () Hiçbir zaman (anlaşmazlık yok gibi veya yok)

28- Anlaşmazlık çıktığında, size göre hangi taraf daha haklıdır?

1 () Eskisi gibi kalalım diyenler

2 () Yenilik isteyenler

3 () Değişik zamanlarda ikisini de tutarım

4 () Hiçbirini tutmam

29- Hane tükettiği malların hangilerini ve ne oranda pazardan alır?

Cinsi

Pazardan alınan oran %

1) Yiyecek

2) Giyecek

3) Dayanıklı tüketim malları

4) Diğer (belirtiniz)

30- On yıl önce durum neydi?

1 () Pazardan aynı şeyleri alırdık

2 () Pazardan daha az şey alırdık

3 () Pazardan daha çok şey alırdık

31- Bugün tüketip de on yıl önce tüketmediğiniz mallar nelerdir?

32- Hane hangi ürünleri kısmen veya tamamen satmak için yetiştiriyor?

Ürünün

Yıllık

Satılan

Yıllık

cinsi

satılan miktar

kişi/yer

ele geçen net para

1)

2)

3)

33- Ürünlerinizin pazarlanmasında karşılaştığınız en önemli sorunlar nelerdir?

- 1 () Yol ve ulaşım
- 2 () Fiyat düşüklüğü
- 3 () Kalite düşüklüğü
- 4 () Alıcı bulamama
- 5 () Pazarlayıcı kooperatif yokluğu
- 6 () Borçlanma yüzünden ucuza satma
- 7 () Sorunum yok
- 8 () Diğer (belirtiniz)

34- Tarımcılık dışında sizin ya da aile fertlerinin bir başka geliri var mı? (Mevsimlik göçü de ayrıntılı olarak not et)

Nereden (İşin türü ne) Haneye yıllık katkısı

- 1)
- 2)
- 3)

35- Hanenin tarım ve tarım-dışı toplam yıllık geliri nedir?

.....

36- Yalnızca tarımcılıktan elde ettiğiniz kazanç (tarım geliri) evinizi geçindirmeye (hanenin geçimine) yetiyor mu?

- 1 () Yeter artar
- 2 () Ancak yeter
- 3 () Yetmez
- 4 () Diğer (belirtiniz)

37- İhtiyaçlarınızdan arta kalan para varsa, biriktirdiğiniz bu parayla ne yaparsınız? (örneğin 10 milyon paranız olsa)

- 1 () Paramız artmıyor
- 2 () Evde saklarım
- 3 () Tarla, bağ-bahçe alırım
- 4 () Altın vb. ziynet eşyası alırım
- 5 () Bankaya yatırırım
- 6 () Tarım araçları alırım
- 7 () Diğer (belirtiniz)

38- Her hangi bir kooperatife üye misiniz?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır

Evet ise, üye olunan kooperatiflerin adı nedir?

.....

39- Şimdiye kadar her hangi bir kurumdan kredi aldınız mı?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır

Yanıt evet ise,

ne için

Hangi kurumdan hangi tarihte alındığı toplam tutarı

- 1)
- 2)
- 3)

40- Şu anda hanenin varlık durumu diğer hanelere göre nasıl?

- 1 () Daha iyi
- 2 () Aynı
- 3 () Daha kötü

41- Hanenin varlık durumu on yıl önceye göre nasıl?

- 1 () Daha iyi
- 2 () Aynı
- 3 () Daha kötü

42- Köyünüzde "Ağa" var mı? (Büyük toprak sahibi var mı?)

1 () Evet 2 () Hayır

yanıt evet ise,

Köylülerin ağalara yaptıkları ve ağaların köylülere yaptıkları hizmetler nelerdir?

Köylülerin ağaya yaptıkları Ağanın köylülere yaptığı hizmetler

1)

2)

3)

4)

43- Köyünüzde "zengin" diyebileceğiniz kaç hane çıkar?

1 () 1 hane

3 () 4 ve daha

2 () 2-3 hane

4 () Herkese aynı

44- Nelere sahip olan birine "zengin" denir?

Dinsi

Miktarı

1)

2)

3)

45- Size göre köydeki haneler arasındaki zenginlik farkları on yıl önceye göre nasıl?

1 () Artıyor

2 () Aynı

3 () Azalıyor

46- Köy işlerinde en çok etkisi olan kimdir?

(kimliklerini, mesleklerini, öğrenim ve dışla ilişki durumlarını belirt)

1 () Ağa

5 () öğretmen

2 () Köyün zengini

6 () Köyden yaşlı biri

3 () Muhtar

7 () İhtiyar heyeti

4 () İmam

8 () Diğer (belirtiniz)

Birinci

ikinci

Üçüncü

derecede:

derecede:

derecede:

47- Köyde her hangi bir anlaşmazlık olsa en çok kime başvurulur?

1 () Ağaya	6 () İhtiyar heyetine
2 () Muhtara	7 () Jandarma karakoluna
3 () İmama	8 () Kaymakam veya mahkemeye
4 () Öğretmene	9 () Diğer (belirtiniz)
5 () Köyden yaşlı birine	

48- Dünyada olup bitenleri köyünüzde en çok bilen kimdir? (kimliklerini, mesleklerini, öğrenim ve dışla ilişki durumlarını belirt)

.....

49- Bir insanın itibar (saygınlık) sahibi olabilmesi şu nedenlerden en çok hangilerine bağlıdır?

1 () Zenginlik	6 () Dindarlık, ermişlik
2 () Arkalı olmak	7 () Yaşlılık
3 () Resmi konum sahibi olmak	8 () Gezmiş, görmüş olmak
4 () Resmi makamda sözü geçmek	9 () Kabadayılık, efelik
5 () Okumuşluk	10 () Diğer (belirtiniz)

Birinci	İkinci	Üçüncü
derecede:	derecede:	derecede:

50- Size göre bir insanın yaşamda başarılı olabilmesi için şu nedenlerden hangileri daha önemlidir?

- 1) Çalışkanlık
- 2) Yetenekli ve bilgili olmak
- 3) Eş-dost tarafından kayırılmak
- 4) Kaderli ve şanslı olmak
- 5) Diğer (belirtiniz)

Birinci neden: İkinci neden:

51- Gelecekte sizi nasıl günler beklediğini düşünürsünüz?

- 1 () İyi günler 2 () Kötü günler 3 () Şimdiki gibi
4 () Bilinmez ki 5 () Diğer (belirtiniz)

52- Şu dini icapları (gerekleri) ne kadar yerine getiriyorsunuz?

Yerine getiriliş sıklığı

- 1 () Her zaman 2 () Bazen 3 () Hiçbir

Dini icaplar

zaman

- 1) Günlük namazlar
- 2) Cuma namazları
- 3) Oruç
- 4) Kurban
- 5) Fitre-zekat
- 6) Hac (gitti-gitmedi)

53- Bir zorlukla karşılaşıncı şu işlemlerden hangilerini yaptırırsınız?

- 1 () Her zaman 2 () Bazen 3 () Hiçbir

işlemler

zaman

- 1) Üfürükçüye gitmek
- 2) Muska yazdırmak
- 3) Kurşun döktürmek
- 4) Adak adamak
- 5) Büyü yaptırmak
- 6) Yatır ziyaret etmek
- 7) Mevlüt, kuran okutmak

54- Sağlıkla ilgili bir probleminiz olduğunda veya aileden bir hastalandığında öncelikle kime başvurursunuz?

- 1 () Doktora
- 2 () Sağlık memuru, hemşire veya diplomalı ebeye
- 3 () Geleneksel (yerli) hekime, ebeye
- 4 () Hocaya, dedeye
- 5 () Diğer (belirtiniz)

55- Herhangi bir güçlüğünüz olsa, öncelikle kimin yardımına başvurursunuz?

- 1 () Ana-babamın
- 2 () Kardeşlerimin
- 3 () Diğer akraba ve hisimlerin
- 4 () Komşuların
- 5 () Ağanın
- 6 () Muhtarın
- 7 () Diğer (belirtiniz)

56- Köyde karşılıklı yardımlaşma içine girdiğiniz haneler var mı? Bu haneler neyiniz olur? Hangi işler için, kaç gün yardımlaşılır?

.....

57- Köyün ortak işleri için hane halkından kimler imeceye katılır? Bu kişiler hangi tür işler yapar? Köyde imeceyi kim öğütler?

.....

58- Sizin evde en çok kimin sözü geçer?

- 1 () Benim
- 2 () Karımın
- 3 () Babamın
- 4 () Anamın
- 5 () Kaynata ve kaynanamın
- 6 () Diğer (belirtiniz)

59- Sizin sorumluluğunuzdaki, karınızın sorumluluğundaki ve her ikinizin birlikte sorumluluğunda olan daha çok hangi tür işlerdir?

Kocanın Kadının Her ikisinin
sorumlu sorumlu- sorumlu-

işler luğunda luğunda luğunda

- 1) Tarla işleri
- 2) Hayvanlarla ilgili işler
- 3) Köy işleri

- 4) Pazar işleri
- 5) Ev işleri
- 6) Çocukların bakımı
- 7) Çocukların eğitimi
- 8) Diğer (belirtiniz)

60- Bir ailenin (örneğin senin) kaç çocuğunun olması iyi olurdu?

.....

61- Olanaklarınız olsaydı çocuklarınızı ne kadar okutmak isterdiniz?

1) Erkek çocuğu 2) Kız çocuğu

- 1 () Hiç
- 2 () ilkokul
- 3 () Ortaokul
- 4 () Lise
- 5 () Yüksekokul

62- Olanak olsaydı, çocuklarınızın hangi mesleğe girmesini isterdiniz?

Erkek çocuk

Kız çocuk

.....

.....

63- Çocuklarınızın nerede yaşamasını arzu edersiniz?

- 1 () Köyde
- 2 () Kentte
- 3 () Diğer (belirtiniz)

64- Ne kadar sıklıkla gazete izliyorsunuz? (izlediği gazeteyi de belirt)

- 1 () Her gün
- 2 () Haftada iki veya daha sık
- 3 () Haftada bir
- 4 () Onbeş günde bir
- 5 () Ayda bir veya daha az
- 6 () Hiç
- 7 () Yanıt yok

65- Ne kadar sıklıkla TV izliyorsunuz?

- 1 () Hergün
- 2 () Haftada iki veya daha sık
- 3 () Haftada bir
- 4 () Onbeş günde bir
- 5 () Ayda bir veya daha az
- 6 () Hiç

66- Radyoda ve TV'da hangi izlenme türlerini izliyorsunuz?

- 1 () Köy izlenceleri
- 2 () Haberler
- 3 () Türk halk müziği
- 4 () Her türlü müzik
- 5 () Dini izlenceler
- 6 () Spor
- 7 () Her şeyi izler
- 8 () Hiç izlenmez
- 9 () Diğer (belirtiniz)

67- Bir haberi birbirinden farklı olarak verseydi, daha çok hangisine inanırsınız?

- 1 () TV'a
- 2 () Radyoya
- 3 () Tanıdığımıza
- 4 () Gazeteye
- 5 () Diğer (belirtiniz)

68- Köy dışında nerelere, ne kadar sıklıkla ve ne amaçla gidiyorsunuz?

Gittiği yerler Gidiş sıklığı Gidiş nedeni

- 1) Yakın bir köye
- 2) En yakın bucağa
- 3) En yakın ilçeye
- 4) En yakın ile
- 5) Ankara'ya, İstanbul'a

69- Sürekli ilişki içinde olunan pazar merkezinde tanıdığınız kişiler kimlerdir?

1 () Kimseyi tanımaz	6 () Küçük hükümet memuru
2 () Ağa	7 () İdareci hükümet memuru
3 () Tüccar	8 () Avukat, dişi
4 () Esnaf	9 () Akraba, arkadaş
5 () Çiftçi	10 () Diğer (belirtiniz)

70- Şimdi buradan taşınmak zorundasınız. Taşınmak zorunda olmasaydınız da ayrılmak istiyor muydunuz? (70-77.sorular yalnızca Bizberyan'lılara sorulacak)

- 1 () Evet 2 () Hayır 3 () Bilmiyor
Neden?

.....

71- Köyden ayrılınca nereye yerleşmek istiyorsunuz? (Yerleşmek istenilen yerin adını da yazınız)

- 1 () Başka bir köye
2 () Kasabaya
3 () Kente

72- Neden oraya yerleşmek istiyorsunuz?

1 () Yakınlarım orada	5 () Geçim kolay
2 () Memleketim	6 () Tarım için uygun yer
3 () Memleketime yakın	7 () Orada mülküm var
4 () Kolaylıkla iş	8 () Büyük güzel bir kent bulunur

73- Yerleşmek istenilen yerde kimleri tanıyorsunuz?

1 () Kimseyi tanımaz	6 () Küçük hükümet memuru
2 () Ağa	7 () Büyük hükümet memuru
3 () Tüccar	8 () Avukat, doktor, dişi
4 () Esnaf	9 () Akraba, arkadaş
5 () Çiftçi	10 () Diğer (belirtiniz)

74- Orada neyle geçiminizi sağlayacaksınız?
(Yapacağınız işler nelerdir?)

- 1 () Fabrika işçiliği 5 () Tüccarlık, ticaret
2 () İnşaat işçiliği 6 () Kahvecilik
3 () Seyyar satıcılık 7 () Bilmiyor
4 () Esnaflık (bakkal vb) 8 () Diğer (belirtiniz)

75- Atatürk Barajının yapılacağını ilk kimden duydunuz?
.....

76- Atatürk Barajının kurulması sizin için yararlı mı,
zararlı mı oldu?

- 1 () Yararı oldu
2 () Zararı oldu
3 () Ne yararı, ne de zararı oldu
4 () Hem yararı, hem zararı oldu
5 () Bilmiyor
6 () Diğer

77- Ne gibi yarar ya da zararları oldu?
.....

78- Aşiret reisine ne gibi konularda danışıyorsunuz?
(78-86. sorular yalnızca Koyunluca'lılara
yöneltililecek)

- 1 () Aşiretler arası anlaşmazlıklarda
2 () Aşiret içi anlaşmazlıklarda
3 () Köy içi işlerde
4 () Evliliklerde
5 () Seçimlerde
6 () Her konuda
7 () Hiçbir konuda
8 () Diğer (belirtiniz)

79- Aşiret reisinin verdiği kararlara hiç uymadığınız
oldu mu?

- 1 () Evet 2 () Hayır

80- Evet ise, konu ne idi?

.....

81- Karara uyulmamasının cezası nedir?

- 1 () Cezası yoktur
- 2 () Sözel kınama
- 3 () Yalnız bırakılma
- 4 () Köy dışına atılma
- 5 () Diğer (belirtiniz)

82- Biri başka aşiretten birisi ile evlendiğinde ilişkileriniz değişir mi?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır

83- Evet ise nasıl?

- 1 () Hoş karşılamama
- 2 () Sözel kınama
- 3 () Yalnız bırakılma
- 4 () Köy dışına atılma
- 5 () Diğer (belirtiniz)

84- Toprak reformundan bir talebiniz oldu mu?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır

85- Reform yararlı oldu/olur mu?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır
- 3 () Bilmiyor

86- Toplulaştırma yapılırsa, ortaklık kurulsaydı yürütebilir misiniz?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır

EK II

KÖY GENEL BİLGİ FORMU

il :
ilçe :
Bucak :
Köy :
Doldurulduğu tarih :

DEMOGRAFİK DURUM

- 1- Köyün nüfusu
- 2- Köydeki erkek nüfusu :
- 3- Köydeki kadın nüfusu :
- 4- Köyde 12 yaşından büyük erkek sayısı :
- 5- Köyde 12 yaşından büyük kadın sayısı :
- 6- 1988 yılı içinde doğanların sayısı :
- 7- 1988 yılı içinde ölenlerin sayısı :
- 8- 1988 yılı içinde bir yaşından önce ölenlerin sayısı :
- 9- 1988 yılı içinde boşananların sayısı :
- 10- Köye son on yılda gelip yerleşen aile sayısı :
- 11- Son on yıl içinde köyden ayrılıp başka yere yerleşenlerin sayısı :
- 12- Bu ailelerin yerleştikleri yerler :
- 13- Son bir yıl içinde köyden ayrılanların sayısı, nereye, ne amaçla gittikleri :
- 14- Köyden kente göçedenler varsa, bunun nedenleri (kendi gözlemlerimiz de katılabilir) :
- 15- Daha önce bu köylü olup yurtdışına gidip-dönen varsa, dönenlerin nereye yerleştikleri :

FİZİKİ VE COĞRAFİK DURUM

- 1- Yıllık yağış ortalaması :
- 2- Yıllık ısı ortalaması :
- 3- Yıllık nem ortalaması :
- 4- Bitki örtüsü :
- 5- Toprak karakteristiği :
- 6- Köyün kuruluş yeri (dağ, dalgalı arazi, yayla, ova):
- 7- Köyün kuruluş şekli (toplu, dağınık, seyrek, yol boyu) :
- 8- Köy evlerinin çoğunluğunun birbirine yakınlığı (çok yakın/bitişik veya iç içe, oldukça yakın, bir kaç evlik mesafede, aralarında daha çok mesafe var) :
- 9- Köyün maden, kireç ve taş ocağı gibi yeraltı ve/veya yerüstü kaynakları :
- 10- Köyün içme suyu durumu :
- 11- Sulama suyu durumu :
- 12- Aydınlatma :
- 13- Yakacak :
- 14- Tarihi harabe ve yerler :
- 15- Mezarlık :
- 16- Yatır, ziyaret yerleri vb. :

YOL VE ULAŞIM

- 17- Köyün yol durumu (ham/toprak-patika, düzgün/steblize-asfalt) :
- 18- Köyün en yakın şu yerlere uzaklığı (km),
Köy :
Bucak :
ilçe merkezi :
il merkezi :
- 19- Köyün en çok ilişkisi olduğu yer :
- 20- Köyün en çok ilişki içinde olduğu bu yere ulaşım şekli (doğrudan, aktarmalı) :
- 21- Bu yere gidiş-dönüşte kullanılan ulaşım aracı :
- 22- Bu yere gidiş sıklığı :
- 23- Herhangi bir nedenle bu merkezle ulaşım aksaklığı oluyorsa, hangi mevsimde, kaç gün aksadığı :
- 24- Bu merkeze, en çok kullanılan ulaşım aracıyla kaç saatte ve kaç liraya gidildiği :
- 25- Köyün civar köylerle ilişki durumu,
Köyler :
Ulaşım aracı :
Gidiş-dönüş süresi :
ilişki sıklığı :

KONUT

- 26- Köydeki hane sayısı :
- 27- Köyde ya da köyün en sıkı ilişkisi olduğu yerleşimde (.....) şunların hangilerinin olduğu,
Köyün en çok ilişkisi
Köyde olduğu yerleşim yerinde
- a) Okul
b) Dershane
c) Köy odası

- d) Kahvehane
- e) Bakkal
- f) Değirmen
- g) Okuma odası
- h) Camii, mescit
- ı) Sağlıkevi, PTT, vb.

- 28- Köydeki konut sayısı :
- 29- Köyde son on yılda yapılan konut sayısı :
- 30- Konutların yapıldığı malzeme türü (taş, tuğla, briket, ahşap, kerpiç, vb.) :
- 31- Köydeki evlerin dam (çatı) malzemesi (kiremit, çinko, toprak, saz...) :
- 32- Konutların kat durumu :
- 33- Konutların boya-badana durumu :
- 34- Konutların ortalama oda sayısı :
- 35- Konutların tuvalet durumu :
- 36- Konutların banyo durumu :
- 37- Konutların mutfak durumu :
- 38- Konutların pencere durumu :

SAGLIK

39- Köyde ya da köyün en çok ilişkisi olduğu yerleşim yerinde bulunan görevliler,

Köyün en çok ilişkisi

Köyde

olduğu yerleşimde

- a) Doktor
- b) Hemşire
- c) Diplomalı ebe
- d) Sağlık memuru
- e) Veteriner
- f) Öğretmen
- g) Din görevlisi
diplomalı imam
- h) Başka (belirtiniz)

40- Köyde son yüzyıl içinde olan doğal afet, bulaşıcı hastalık, göç gibi önemli olaylar :

41- Köyün çevre sağlığı ve temizliği (sokaklar, evler, çöplükler, laşım suları, çocukların ayakkabı ve lastikleri, elleri ve yüzleri, vb.) :

EĞİTİM

42- Köydeki ilkokul öğrenimi (ilkokul var mı, öğretmen durumu) :

43- Köydeki yetişkin eğitimi (ne ile ilgili olduğu, köylülerin ilgi düzeyi ve yararlı olup olmadığı) :

44- Köyde dini eğitim (Kur'an kursu, resmi olup olmadığı, hocanın camide din dersi verip vermediği vb.)

45- Köyde okul çağındaki çocuk sayısı (7-12 yaşında), okula devam durumları,

Sayısı : Katılım oranları :

Erkek çocuk

Kız çocuk

Toplam

46- Köydeki okur-yazarlık oranı,

Erkek :

Kadın :

Toplam :

47- Köyden ortaöğretim ve yüksekokula halen devam edenler ve bitirmiş bulunanlar,

Devam edenler Bitirenler

a) Ortaokul

b) Lise

c) Yüksekokul

TOPLUMSAL DURUM VE HİZMETLER

- 48- Köydeki radyo sayısı :
- 49- Köydeki TV sayısı :
- 50- Köydeki Video sayısı (nerede, kimde var) :
- 51- Gazete giriş sıklığı, hangi gazetelerin ne kadar sıklıkla okunduğu :
- 52- Telefon durumu :
- 53- Hükümet adamlarının köye geliş sıklığı,
Haftada Onbeşgünde
Hergün bir bir Ayda bir
- Kaymakam/bucak
müdürü
- Jandarma
- Posta memuru
- Ziraat memuru
- Sağlık memuru
- Doktor
- Başka (belirtiniz)
- 54- Aşalık (olup olmadığı, kaç ağa olduğu, vb.) :
- 55- Köyün kaç sülâleden oluştuğu (sayısı, nüfusu, köy etkinliklerine katılımları, nüfuz güçleri, sülaleler arası çatışma olup olmadığı, vb.) :
- 56- Köyde muhtarlık (elinde bulunduran/lar kim, mesleği öğrenim durumu, varlık durumu, vb.) :
- 57- Köydeki siyasal eğilimler (partilere verilen oy oranları, parti delegeleri, siyasal yönelimleri belirleyici kişiler, vb.) :

EKONOMİ

58- Köydeki en belli başlı işler (meşguliyetler) :

Birinci iş :

ikinci iş :

59- Köyde en çok yetiştirilen beş ürün,

Ürünün Adı	Ürünün Fiyatı	Birimi*	Dönüm Köyden başına kaç ton verim satıldığı
1)			
2)			
3)			
4)			
5)			

* Standart ölçülerden farklı ise ne olduğu yazılacak.

60- Köyde on yıl önceye göre iş (meşguliyet) değişimi (böyle bir değişim varsa neler olduğu yazılacak) :

61- Köydeki arazi sahipliği (köylülerin % kaçının kendi arazisi olduğu, arazinin önemli bir kısmının belli bir elde toplanıp toplanmadığı, köylülerin yüzde kaçının başkalarının arazilerini işlediği, vb.) :

62- Köy dışında oturup köyde büyük toprağı olan ailelerin sayısı, bu kişilerin köydeki saygınlık dereceleri :

63- Köyde toprak kiracılığı

Ürünün Adı	Toprak Sahibi	Kiracı	Tarım aletlerini sağlayan Dönüm başına verilen kira
a)			
b)			
c)			

64- Köyde ortakçılık

<u>Ürünün Adı</u>	<u>Tarım aletlerini sağlayan</u>		<u>Paylaşım oranı</u>
	<u>Toprak Sahibi</u>	<u>Ortakçı</u>	
a)			
b)			
c)			

65- Köyde tarım işçiliği (olup olmadığı, köyden mi yoksa köy dışından mı olduğu, ne kadar sürelerle çalıştıkları, ücretlerinin ne olduğu, vb.)

66- Çalışmak için mevsimlik göç (kaç kişi, en çok nereye, ne için, hangi aylarda gider) :

67- Köyde işbölümü

<u>Kişiler</u>	<u>Sorumlu olduğu işler</u>
a) 12-24 yaş grubu evlenmemiş çocuklar Erkek: Kız:	
b) 24-60 Erkek: Kadın:	
c) 60 ve daha yukarı Erkek: Kadın:	

68- Köyde bulunan kooperatifler :

69- Köyde bulunan tarımsal aletler (traktör, biçerdöver, mibzer, selektör, vb.) :

70- Köyde tüketilen belli başlı yiyecek maddeleri, bunların ne oranda pazardan sağlandığı :

GAP ve BARAJ İLE İLGİLİ BİLGİLER

71- GAP projesini ilk kimden duydukları

72- GAP projesi ile ilgili tutumları:

73- Köyden ayrılmak isteyip istemedikleri (vb.):

TOPRAK REFORMU İLE İLGİLİ BİLGİLER

74- Köyde toprak reformu uygulaması:

75- Köylülerin toprak reformu ile ilgili tutumları:

76- Köylülerin GAP Projesi doğrultusunda toplulaştırma ve kooperatifçilik ile ilgili tutumları:

EK III

GENEL GÖZLEM FORMU

1- Coğrafi yapı:

Bu başlık altında ayrıntılı olarak gözlenecek konular şunlardır:

- a. Bitki örtüsü (Ağaçlık olup olmadığı, varsa cinsleri, yenebilecek bitki cinsleri)
- b. İklim durumu (Ortalama yağış ve aylara dağılımı, yağışın dengeli olup olmadığı, en soğuk ve en sıcak aylar ve dereceleri)
- c. Köyün kuruluş yeri (Dağ, orman, ova, sahil veya yol boyu köyü mü)
- d. Köyün tipi (Toplu, dağınık veya seyrek köy mü)

2- Köydeki kurumlar:

Bunların fiziki görünüşleri, işleyişleri, köylülerin bu kurumlarla ilişkileri, işlevleri.

- a. Okul
- b. Köy odası
- c. Kahve
- d. Berber
- e. Bakkal
- f. Okuma odası
- g. Cami, mesvit (kuran dersleri resmi mi, resmi imamdan başka kişiler din dersi veriyor mu vb.)
- h. Sağlıkkevi veya ocağı
- ı. Değirmen
- j. PTT

3- Köydeki veya civardaki personel:

Kaç kişi oldukları, nitelikleri, köylüyle ilişkileri (köylülerin bunlardan yararlanıp yararlanmadığı), köylüye karşı tutumları, köylülerin bunlara karşı tutumları.

- a. Öğretmen
- b. Doktor
- c. Hemşire
- d. Diplomalı ebe
- e. Sağlık memuru
- f. Veteriner
- g. Tarım teknisyeni
- h. Din görevlisi

4- Köydeki yaygın ölçü birimleri:

Ağırlık, uzunluk, zaman, vb.

5- Kooperatif:

Ne kooperatifi, nasıl işliyor, kimi yararına (üreticinin mi, aracı, tüccarın mı, ağa ya da toprak sahibinin mi) işliyor, üretimi artırıcı bir rolü oluyor mu.

6- Köyde işbirliği:

Kollektif girişimler ve çebeler var mı, ne ölçüde

a. Toplumsal konularda (düğün, ölüm, vb.)

b. Üretim konusunda (ister çeşme, su kanalı yapımı gibi dolaylı yoldan ister doğrudan üretimle ilgili olsun)

7- Aile içi ilişkileri:

Evlenme biçimleri, kadının ailedeki rolü, çocukların ana-babalarına karşı davranış ve tutumları.

8- Köylülerin günlük yaşamı:

Kadın ve erkeklerin genellikle ne tür işlerle meşgul oldukları, boş vakitlerini nerelerde geçirdikleri, yatıp-kalkma vakitleri, oynadıkları oyunlar vb.

9- Köy içinde karar-verme mekanizmaları:

- Bunların kimler veya hangi kurumlar olduğu,
- Ekonomik ve sosyal durumları,
- Bunların güçlerini nereden veya neden aldıkları,
- Bunların tüccar, tefeci, aracı ile ilişkileri,
- Bunların üretimi kontrol eden ağa veya kapitalist çiftçi ile veya köy dışındaki ağa (eşraf) ile ilişkileri,
- Bunların devletle, devlet adamlarıyla ilişkileri, bunların kanun bilgileri ve kanunu ne denli uyguladıkları, bunların silahlı baskı güçlerinin olup olmadığı,
- Bunların hangi koşullarda etkin oldukları, köylünün kişisel yaşamına kadar karışıp karışmadıkları,
- Bunların ne ölçüde etkin oldukları.